

Sukupolviyhteistyö - arjen rikastuttaja varhaiskasvatuksessa ja vanhustalveluissa

Ilona Riihinen

2020 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Sukupolviyhteistyö - arjen rikastuttaja varhaiskasvatuksessa ja vanhuspalveluissa

Ilona Riihinen
Sosionomi
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2020

Ilona Riihinen

Sukupuolviyhteistyö - arjen rikastuttaja varhaiskasvatuksessa ja vanhushpalveluissa

Vuosi 2020 Sivumäärä 71

Opinnäytetyöni tavoitteena oli luoda käytännönläheinen toimintamalli vuorovaikutteiselle sukupuolviyhteistyölle varhaiskasvatuksen ja vanhushpalvelujen välillä. Yhteistyökumppaneitani tässä projektissa olivat Haltianpolun päiväkoti sekä vanhusten palvelutalo Vaahterakoti, jotka molemmat toimivat Järvenpäässä. Sukupuolviyhteistyön arvo ja merkitys oli tiedostettu molempien palveluntarjoajien organisaatioissa, mutta yhteistyön käynnistäminen ”tyhjältä pöydältä” koettiin haastavana ja niukkoja resursseja kuormittavana. Osapuolet kaipasivat runkoa ja toimintaideoita yhteistyön toteutukselle käytännössä.

Prosessin lopputuloksena syntyi toimeksiantajien toiveiden ja tarpeiden pohjalta, yhteistyön käynnistämistä ja myös käynnissä pitämistä helpottamaan sukupuolviyhteistyön toiminnallinen ideapankki sekä vuosikello. Toimeksiantajat uskoivat selkeään toimintarungon ja konkreettisten uusien työkalujen madaltavan uuden toimintamuodon käynnistämiskynnystä.

Työn teoreettinen viitekehys rakentui sukupolvien välisen kanssakäymisen ympärille. Tarkastelin teemaa toisaalta historian ja yhteiskuntamme muuttuneen arvomaailman näkökulmasta, mutta niiden ohella myös nykyisen palvelujärjestelmämme näkökulmasta. Teoreettinen viitekehys ulottui myös varhaiskasvatuksen ja vanhushpalvelujen lakisäätöihin velvoitteisiin kuten myös kyseisten palvelusektoreiden asiakastyön menetelmällisiin ratkaisuihin.

Opinnäytetyölläni oli kehityksellinen tavoite. Kehittämistyössä käytin tiedonkeruun menetelmällisenä ratkaisuna haastattelua. Haastateltavina olivat eri organisaatitasojen ammattilaiset varhaiskasvatuksen ja vanhushpalvelujen piiristä. Toimeksiantajaorganisaatioiden ohella tein kartoitettavia haastatteluja myös yrityksissä, joilla on pitkänajan kokemusta institutionaalista sukupuolviyhteistyöstä. Haastattelujen tavoitteena oli muodostaa realistinen käsitys yhteistyön toimintaedellytyksistä, jotta syntyvä ideapankki pohjaisi todellisiin tarpeisiin ja resursseihin ja palvelisi siten molempia toimeksiantajaosapuolia mahdollisimman hyvin.

Syntyneet ideapankki ja vuosikello toimivat lähtökohtina, joiden varassa yhteistyön käynnistys helpottuu. Jatkossa on kuitenkin tärkeää kehittää ja jalostaa yhteistoimintoja hyödyntäen asiakaspalautetta ja kertyvää kokemustietoa. Ideapankin tulee elää ja täydentyä asiakaidensa näköiseksi, lasten ja vanhusten hyvinvointia ja osallisuutta vahvistavaksi.

Asiasanat: sukupuoli, kohtaaminen, sukupuolviyhteistyö, varhaiskasvatus, oppimisympäristö

Ilona Riihinen

Intergenerational co-operation - enriching everyday life in early childhood education and eldercare

Year 2020

Pages

71

The purpose of this thesis was to create the practical procedure for the interactive intergenerational co-operation between early childhood education and eldercare. The co-operation partners in this process were the kindergarten Haltianpolku and the nursing home Vaahterakoti, both operating in the city of Järvenpää. The value and significance of the generational co-operation was clearly recognized in both organizations but the launching of co-operation from the scratch was found challenging and burdening by employees. A framework and functional ideas were needed for the practical implementation.

The functional idea bank and the annual schedule, in which the partners' wishes and requirements were noticed, were created as the output of this project. Both partners felt that practical ideas as well as a clear operating framework would lower the threshold of starting a new operation model.

The theoretical part was built around the interaction between generations. The theme was examined from three point of views: historical, changed values of society and the current service system. The theoretical framework extended also to statutory obligations of early childhood education and eldercare as well as the methodological solutions for customer work within these sectors.

This thesis was developmental and the data collection method was an interview. Professionals of both early childhood education and eldercare from different organizational levels were interviewed. In addition, a survey and familiarization were made in such companies that already have long-term experience in institutional co-operation between generations. The goal was to form a realistic understanding of the preconditions for co-operation so the generating idea bank would be based on actual needs and resources and would serve both sectors as well as possible.

The idea bank and the annual schedule are the basis, on which it is easier to start co-operation. However, it is also important to develop and refine co-operation in the future using collected customer feedback and accumulated knowledge. The functions must be adjusted on the basis of children's and elderly's needs - to strengthen their wellbeing and involvement.

Keywords: generation, interaction, intergenerational co-operation, early childhood education, learning environment

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Eri aikakausien sukupolvet muuttuvassa maailmassa	7
3	Sukupolvien kohtaaminen ja vuorovaikutus	10
4	Osallisuus, toiminnallisuus ja vuorovaikutus osana muistisaira-an kuntoutusta.....	15
5	Institutionalisoitu nyky-yhteiskunta	17
5.1	Vanhuspalvelut ja palveluasuminen	18
5.2	Varhaiskasvatus.....	20
5.2.1	Erilaiset oppimisympäristöt	22
5.2.2	Elinikäinen oppiminen ja laaja-alainen osaaminen	24
5.2.3	Inklusiivinen varhaiskasvatus	26
6	Sukupolvitoiminta ja menetelmät	27
6.1	Leikki lapsen ja vanhuksen hyvinvoinnin edistäjänä	28
6.2	Luovan työskentelyn hyödyt ja mahdollisuudet sukupolviyhteistyössä.....	29
6.3	Kosketus vuorovaikutuksen ja läheisyyden vahvistajana	31
7	Kehittämisprojekti	32
7.1	Lähtökohdat ja onnistumisen edellytykset	32
7.2	Kehittämistyön tavoite ja eteneminen.....	34
7.3	Haastattelut	36
7.3.1	Aineiston keruu	36
7.3.2	Haastattelujen analyysi ja kertyneen tiedon hyödyntäminen kehittämistyössä	38
8	Uudet työkalut käynnistyvän yhteistyön helpottajina	42
8.1	Toimintamalli eli miten, milloin ja missä.....	42
8.2	Ideapankki.....	44
8.3	Vuosikello	45
8.4	Oleellista yhteistyön onnistumisessa	45
9	Pohdinta	48
	Lähteet.....	52
	Kuviot	57
	Liitteet	58

1 Johdanto

Eri sukupolvien kohtaaminen ja arkinen kanssakäyminen ovat vähentyneet. Tähän ovat vaikuttaneet monet yhteiskunnalliset tekijät kaupungistumisesta ja hoiva-alan ammatillistumisesta maamme vaurastumiseen, hyvinvointivaltion syntyyn ja kattavan palvelujärjestelmän rakentamiseen jokaisen kansalaisen saataville. Yhteiskunnassamme vallitsevien arvojen muutos vahvasta perhekeskeisyydestä, yhteisöllisyydestä ja vanhusten kunnioituksesta yksilökeskeisempään, riippumattomuutta arvostavaan sekä nuoruutta ihannoivaan suuntaan ei myöskään ole voinut olla vaikuttamatta eri sukupolvien loittonemiseen toisistaan.

Vielä 70 vuotta sitten oli maassamme hyvin tavallista, että kotona synnyttiin ja kuoltiin ja siinä välissä elämää elettiin usean sukupolven yhteisessä kodissa. Vanhukset olivat luonnollinen osa lasten läheisverkostoa ja erilaiset elämänkaaren vaiheet näkyivät arjessa. Tänä päivänä lapset ja vanhukset elävät elämäänsä supistuneen läheisverkoston kanssa, erilaisten yhteiskunnallisten palvelujen vaikutuspiirissä. Eri ikäryhmien palvelut eivät kuitenkaan juuri risteä keskenään. Palvelujärjestelmä ohjaa tiettyjä ikäryhmiä vertaistensa joukkoon ja eri sukupolvien toimintaympäristöjä on institutionalisoitu omiksi palvelumuodoiksi omine toimintakulttuureineen. Sukupolvien väliset arkiset kohtaamiset ovat vähentyneet.

Sukupolvien välisellä kanssakäymisellä on rikastuttava vaikutus niin lasten kuin vanhustenkin elämään, joten nykymallisessa yhteiskunnassammekin tulee luoda mahdollisuuksia ja edellytyksiä kohtaamisten toteutumiseksi. Koska lapsuutta ja vanhuutta eletään tänä päivänä useiden instituutioiden vaikutuspiirissä, voidaan lapsille ja vanhuksille pyrkiä luomaan erilaisia kohtaamisareenoita heidän luontaisia toimintaympäristöjään yhteensaattamalla.

Päiväkotien ja koulujen yhteistyö vanhuspalvelujen kanssa ei sinällään ole uutta. Muistan itsekin päiväkoti-ikäisenä 1970- ja 1980-lukujen taitteessa vierailleen läheisessä vanhainkodissa milloin tanhuesitykseen, milloin runon lausuntaan valmistautuneena. Lasten ja vanhusten yhteinen toiminta sekä mahdollisuudet vuorovaikutukseen kuitenkin puuttuivat näistä kohtaamisista.

Jotta iällisesti, ja tänä päivänä usein myös fyysisesti, kaukana toisistaan olevat sukupolvet saadaan tutuiksi keskenään, edellyttää tämä säännömukaista ja toiminnallista kanssakäymistä sekä sellaisen suhteen syntymistä ja hyväksymistä, jossa molemmat ikäpolvet kykenevät olemaan aitoja - omine piirteineen, kokemuksineen, vahvuuksineen ja rajoitteineen. Erilliset toimintaympäristöt voivat risteytyä, toisinaan jopa sulautua yhteen uudenlaista, yhteistä toimintakulttuuria ja sukupolvien välistä ymmärrystä luoden.

Opinnäytetyöni tavoitteena on ollut luoda rakenne Järvenpäässä toimivan päiväkodin ja sen lähietäisyydellä sijaitsevan vanhusten palvelutalon yhteistyölle. Käynnistettävän sukupolviyh-teistyön perimmäisenä tavoitteena on saattaa näiden palvelujen piirissä toimivia asiakkaita, lapsia ja vanhuksia, lähemmäksi toisiaan. Yhteistyökumppaneiden toiveena on ollut toiminnan käynnistämistä helpottavan, selkeän toimintamallin laatiminen sekä yhteistyötä helpottavan, niin lasten kuin vanhustenkin tarpeet ja voimavarat huomioivan toiminnallisen ideapankin luo-minen. Yhteistyön toivotaan käynnistymisvaiheen jälkeen juurtuvan osaksi molempien palve-lusektoreiden toimintakulttuuria. Uudenlaisen toimintamuodon sisäistäminen ja toteuttami-nen arjen tasolla helpottuvat strukturoidun mallin avulla. Opinnäytetyölläni on siis ollut kehi-tyksellinen tavoite; uuden luominen ja juurruttaminen.

Työn toteutuskonteksti on institutionaalinen ja tutkimushaastattelut on tehty yksiköiden työn-tekijöille. Haastattelut ovat olleet henkilökohtaisia teemahaastatteluja ja ne ovat kohdentu-neet yhteistyökumppanien esimies- ja työntekijätasolle. Teemahaastattelujen ohella tausta-tietoa on kerätty myös kartoittavien haastattelujen avulla. Kartoittavia haastatteluja on tehty tutustumiskäytien yhteydessä sukupolviyh-teistyötä jo toteuttavissa organisaatioissa. Näissä kohteissa taustatietoa on kerätty myös havainnoimalla sukupolvitoimintaa käytännön tasolla.

Haastattelujen kohdentumista työntekijöihin asiakkaiden, eli lasten ja vanhusten, sijaan on tässä projektissa puoltanut tarve saada uusi toimintamuoto osaksi organisaation toimintara-kennetta. Tämän toteutumiseksi on ollut tärkeää kiinnittää asiakastarpeiden ohella huomiota myös toiminnan mahdollistaviin resursseihin sekä ulkoisiin rajoitteisiin. Toiminnallisen ideapankin suunnittelussa uskon lasten ja vanhusten äänen kuitenkin päässeen vahvasti kuulu-viin heidän parissaan työskentelevien ammattilaisten välityksellä. Toimintaa tulevaisuudessa arvioitaessa ja kohtaamisten toimintasisältöä edelleen kehitettäessä, on tärkeää kerätä suo-raa palautetta työntekijöiden ohella myös asiakkailta.

2 Eri aikakausien sukupolvet muuttuvassa maailmassa

Sukupolvi on terminä moninainen. Tarkastelukulman laajuudesta riippuen sillä voidaan kuvata muun muassa tietyn perheen tai suvun eri-ikäisiä jäseniä tai vaihtoehtoisesti koko yhteiskun-nan eri ikäryhmiä tietynä aikakautena. Tiettyä sukupolvea yhdistävät yhteiset, tietyissä ikä-vaiheessa läpikäytyt kokemukset. Puhutaan esimerkiksi ”sodankäyneestä sukupolvesta” tai ”laman lapsista”. Yhteiset kokemukset ja tietyn aikakauden henki muovaavat tietyn sukupol-ven maailmankuvaa, minäkäsitystä sekä käsitystä omasta asemasta ja merkityksellisyydestä osana yhteiskuntaa. Tapa toimia ja ajatella on usein saman sukupolven ihmisillä samansuun-tainen ja se saattaa poiketa heitä vanhempien tai nuorempien ihmisten käsityksistä johtuen erilaisista elämäkokemuksista. Sukupolvi-termiä käytetäänkin arkikielessä usein luokitelta-essa ihmisiä heitä yhdistävien ja erottavien tunnuspiirteiden mukaan. Kun tarkastellaan eri

ikäryhmien keskinäisiä suhteita, syntyy sukupolvi-termille jälleen uudenlainen lisämerkitys. (Ukkonen-Mikkola 2011, 16-17.)

Lapsuus nähdään nykyään omana ainutkertaisena ja merkityksellisenä elämänvaiheena, jota tulee kunnioittaa ja vaalia. Näkemys lapsuudesta on muuttunut vuosisatojen kuluessa ja menneisiin vuosisatoihin on sisältynyt lapsen näkemistä muun muassa yksinkertaisena, epätäydellisenä ja hullunkurisena. Lapsiin on vielä muutamia vuosikymmeniä sitten kohdistunut maassamme myös ehdoton kuuliaisuus- ja kunnioitusvaade vanhempaa sukupolvea kohtaan eikä lapsen näkemykselle ole osattu, ymmärretty tai haluttu antaa tilaa. (Vilén, Vihunen, Vartiainen, Sivén, Neuvonen & Kurvinen 2008, 10-12.)

Kasvatusnäkemykset ovat niin ikään muuttaneet muotoaan. Kuritusväkivallan kriminalisointi tapahtui Suomessa 1984, joskin asenteet alkoivat jo kauan ennen tätä, lapsuskäsityksen avartuessa, muuttamaan yhteiskunnassamme kasvatusväkivallalle kielteisemmiksi. 2000-luvun lapsinäkemukseen ja kasvatusajatteluun lukeutuu vahvasti näkemys yksilöiden välisestä tasavertaisuudesta ja yksilöllisyyden kunnioituksesta. Lapsen osallisuus, tarpeet, toiveet ja kiinnostuksen kohteet tulee huomioida ja lapsen ja aikuisen välisessä suhteessa myös aikuinen voidaan nähdä lapselta asioita oppivana osapuolena. Lapsi nähdään merkityksellisenä osana yhteisöä ja yhteiskuntaa ja hänelle tulee mahdollistaa aktiivisen toimijan rooli omassa elämässään. (Vilén ym. 2008, 10-12.)

Vuosikymmenten saatossa myös käsitykset perheestä, vanhemmuudesta ja perheenjäsenten rooleista ovat muuttaneet muotoaan. Useampisukupolvisen perheen mallista on siirrytty kahden sukupolven ydinperhemalliin ja siitä edelleen hyvin moninaisesti perhemuotoihin. Familialisesta perheen pysyvyyttä ja toimivuutta korostavasta näkemyksestä on siirrytty individualisempaan eli yksilön tarpeita ja oikeuksia korostavaan suuntaan. Perinteisessä maatalousyhteiskunnassa perhekäsitys oli laaja ja perhe tuotti itse suurelta osin tarvitsemansa tuotteet ja palvelut. Yhteisöllinen elämäntapa on teollistumisen ja palvelualojen ammatillistumisen myötä merkittävästi vähentynyt ja useamman sukupolven perheet ovat nykyään Suomessa erittäin harvinaisia. Nykymallissa yhteiskunta vastaa erilaisin palveluin aiemmin perheille kuuluneista tehtävistä. Tällaisia palveluja ovat muiden muassa lasten kasvatus ja koulutus sekä vanhusten hoito. (Vilén ym. 2008, 54-60.)

Ukkonen-Mikkola (2011) tarkastelee väitöskirjassaan sukupolvien toiminnan muuttumista. Sukupolvisopimus-termillä Ukkonen-Mikkola kuvaa lasten ja aikuisten välisiä suhteita sekä kulloisenkin aikakauden käsitystä siitä, kuinka näiden osapuolten tulee käyttäytyä toisiaan kohtaan. Käsitys on muuttunut viimeisen sadan vuoden aikana hämmästyttävän paljon - lähes ääripäästä toiseen. Perheen sisäisestä teittelykulttuurista ja hyvinkin autoritäärisestä kasvatuskulttuurista on vuosikymmenten saatossa siirrytty yhä lapsikeskeisempään sekä lapsuutta arvostavaan ja sen merkitystä korostavaan aikakauteen. Lapsen oikeuksille ja näkemyksille

halutaan tässä aikakaudessa antaa tilaa. Lapsen etu ja tasavertaisuus muiden yhteiskunnan jäsenten kanssa ohjaa osaltaan myös yhteiskunnallista päätöksentekoa. Näkemysmuutos on vaikuttanut merkittäväällä tavalla myös sukupolvien väliseen vuorovaikutukseen. Hierarkiat ovat purkautuneet ja aikuisten ja lasten suhteissa on tapahtunut tottelevaisuus- ja kuuliaisuuskulttuurin muuntuminen keskustelu- ja neuvottelukulttuuriksi. Muutokset aikuisten ja lasten välisissä suhteissa heijastuvat väistämättä myös kasvatusnäkemysiin. 2000-luvun sukupolvisopimusta leimaa molemminpuolinen kunnioitus sekä vastavuoroisuus. (Ukkonen-Mikkola 2011, 12, 19-20.)

Vanhuskäsitys kuvastaa yhteiskunnassa vallalla olevaa käsitystä vanhoista ihmisistä, vanhuudesta ja vanhenemisesta. Vanhuskäsitys kertoo ikäihmisten yhteiskunnallisesta arvostuksesta sekä heihin kohdistuvista oikeuksista ja velvollisuuksista. Yhteiskunnassa vallitseva vanhuskäsitys on aina aika-, kulttuuri- ja tilannesidonnainen. Nyky-yhteiskunnassa käsitys vanhuudesta on pidentyneen eliniän myötä muuttanut muotoaan. On ryhdytty puhumaan ns. kolmannesta iästä, aikuisuuden jatkoajasta, joka ihmisen elämänkaarella sijoittuu työelämän jälkeiseen aikaan, mutta kuitenkin aikaan ennen ikääntymisen aiheuttamaa toimintakyvyn laskua. Kolmas ikä sijoittuu noin ikävuosiin 60-80. Sosiokulttuurinen vanhuskäsitys korostaa vanhuuden moninaisuutta sekä ikäihmisissä ilmeneviä voimavaroja. Ikäihmiset nähdään aiemman sairauskeskeisen tarkastelukulman rinnalla myös aktiivisina toimijoina. Toisaalta yhteiskunnallisessa ikääntymiskeskustelussa vilisevät tänä päivänä myös käsitteet eläkepommi, kestävyysvaje, kullerä ja vanhuspalvelujen kriisiytyminen. (Rautava 2015, 2, 20-21, 30-31.)

Yhteiskunnat kehittyvät ja kulttuurit muuttuvat aikojen saatossa. Jokaisen sukupolven voi sanoa olevan oman aikakautensa tuotos, johon ympäröivän maailman tapahtumat sekä kyseisenä aikana vallalla olleet arvot, käsitykset ja ihanteet ovat vaikuttaneet. Vaikka opinnäytetyöni keskittyy ihmisen elämänkaaren osalta lapsiin ja vanhuksiin, liittyy aiheeseeni vahvasti myös kolmas sukupolvi, työikäinen varhaiskasvatuksen ja vanhuspalvelujen ammattilaisukupolvi.

Karila (2016) tarkastelee väitöskirjaansa pohjautuvassa artikkelissa eri ammattilaisukupolvia varhaiskasvatuksen kentällä. Hän tuo esiin erilaisia kulttuurisia, historiallisia ja yhteiskunnallisia tekijöitä, joilla on ollut vaikutusta varhaiskasvatuksen kulloiseenkin aikakauteen. On selvää, että yhteiskunnallinen tilanne, arvomaailma ja ihmiskäsitykset heijastuvat aina myös alan koulutukseen ja ammattilaisten näkemysiin ja työotteisiin. Tiettyinä aikakautena vallalla olleet käsitykset lapsuudesta tai vanhuudesta vaikuttavat yleiseen suhtautumiseen kyseisiin ikäryhmiä kohtaan ja samalla myös näiden asiakasryhmien saamaan hoitoon ja huolenpitoon palvelujärjestelmässämme.

Työelämässä toimii monen ikäpolven ammattilaisia, joita kaikkia sitoo tämän aikakauden henkeä ilmentävä lainsäädäntö, mutta joiden koulutus ja työelämäkokemukset voivat poiketa

hyvinkin merkittävästi toisistaan. Karila (2016) tuo esille, että eri aikakausina uransa aloittaneilla ammattilaisilla on todennäköisesti hyvin erilaiset kokemukset työuransa alkumetreiltä. Nämä alalle tuloon liittyvät kokemukset ja ammattiuran alkumetreillä rakentuneet ajattelutavat ovat niin merkityksellisiä, että ne muovaavat väistämättä myös myöhempiä oppimiskokemuksia sekä alaan yleisesti liittyviä näkemyksiä. Karila painottaa, että jokainen varhaiskasvatuksen aikakausi on tavoitteineen ja toimintoineen ollut oman aikansa tuotos ilmentäen kyseisen aikakauden henkeä ja toimien silloisen tietämyksen ja resurssien puitteissa. Jokainen aikakausi on myös toiminut pohjana seuraavan aikakauden kehittymiselle. Edellisestä kaudesta on siirtynyt seuraavaan kauteen hyväksi havaittuja toimintatapoja sekä kokemuksen kautta karttunutta ymmärrystä. (Karila 2016, 11-25.)

3 Sukupolvien kohtaaminen ja vuorovaikutus

Eri sukupolvien kohtaamisissa kohtaavat eri aikakausien muovaamat ihmiset, joista jokaisella voi nähdä olevan toisille polville arvokasta annettavaa. Eri sukupolvien tieto, arvot ja asenteet avautuvat sukupolvien keskinäisissä vuorovaikutustilanteissa. Myös perinnetieto siirtyy sukupolvelta toiselle kanssakäymisen myötä. Vaikka kulttuurisen tiedon siirrossa perheellä on usein keskeinen merkitys, siirtyy sukupolvien tietoa eteenpäin myös sosiaalisissa instituutioissa. Kasvatus, on se sitten perheen sisäistä tai ammatillista, voidaan nähdä sosiaalisena toimintana, jonka myötä yhteisön kulttuuria luodaan ja siirretään eteenpäin. (Ukkonen-Mikkola 2011, 18-20.)

Sukupolvien välisten institutionaalisten kohtaamisten hyöty on todettu monissa tutkimuksissa. Muun muassa Dahlblom (2000) on tutkinut varhaiskasvatusikäisten lasten ja palvelutalossa asuvien vanhusten välisiä kohtaamisia ja todennut sukupolvien kohtaamisten lisänneen lasten myönteistä suhtautumista erilaisuuteen, vahvistaneen lasten kiinnittymistä omaan kulttuuriinsa ja tuoneen vanhusten elämään iloa ja tarkoituksellisuutta. (Dahlblom 2000, 97-99.) Myös Ukkonen-Mikkola (2011) toteaa väitöskirjatutkimuksensa tuloksissa vanhusten ja lasten kokeneen sukupolvien välisen kohtaamisen merkityksellisenä kuten myös arkitoimintoja ja sosiaalisia suhteita rikastuttavana. (Ukkonen-Mikkola 2011, 152-155.)

Ukkonen-Mikkola esittelee väitöskirjassaan myös aiempien, pääosin kansainvälisten, tutkimusten tuloksia, joiden mukaan sekä lapset että vanhukset hyötyvät monin erilaisin tavoin institutionaalisesta sukupolvien kohtaamisesta. Sukupolvien välinen kanssakäyminen tuo vanhusten elämään iloa ja toiminnallisuutta. Se myös lisää vanhusten itsetuntoa ja tarpeellisuuden tunnetta vähentäen samalla eristyneisyyden tunnetta. Lasten osalta kohtaamisten vanhusten kanssa on todettu tukevan heidän sosiaalista ja emotionaalista kehitystään. Kanssakäyminen lisää lasten empatiaa ja hyväksyntää vanhuksia kohtaan, parantaa heidän valmiuttaan kohdata vanhuksia yksilöinä sekä rohkaisee heitä ottamaan ikäihmisiin avoimesti kontaktia myös

muissa kohtaamisympäristöissä. Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen on tutkimuksissa todettu vievän myönteiseen suuntaan myös lasten yhteistyökykyä, tunneilmaisua ja käytöstapoja. Tutkimuksissa on todettu myös lasten ymmärryksen lisääntyminen vanhuutta ja vanhenemista kohtaan. Kohtaamiset ja kanssakäyminen muuttavat osapuolten asenteita toisiaan kohtaan myönteisempään suuntaan jo melko lyhyenkin (1-2 kuukautta) tekemisissä olemisen myötä. Pysyvään asennemuutokseen todetaan kuitenkin tarvittavan pitkäkestoisempaa ja runsaasti yhteistä toimintaa sisältävää kanssakäymistä. Lasten ja vanhusten ohella tutkimustulokset ovat olleet myönteisiä myös henkilökunnan osalta. Sukupolvien välinen yhteistoiminta tuo työhön vaihtelevuutta ja sen on todettu vahvistavan työn tarpeellisuuden ja merkityksellisyyden tunteita. (Ukkonen-Mikkola 2011, 39-40.)

Valtionhallinnossa sukupolvipolitiikka on viime vuosina näkynyt muun muassa sosiaali- ja terveysministeriön ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen yhteishankkeessa nimeltä Kaikenikäisille hyvä Suomi. Hankkeen ohjelmassa painottui sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus ja yhdenvertaisuus, joiden myötä myös sukupolvien välisen solidaarisuuden voidaan nähdä lisääntyvän. Yhteiskunta ei voi laeina tai poliittisin ohjelmin pakottaa eri sukupolvia yhteen. Se voi kuitenkin erilaisin keinoin luoda mahdollisuuksia sukupolviselle kohtaamiselle ja eri ikäryhmien kanssakäymiselle. Ihminen on luontaisesti utelias ja halukas ymmärtämään, oppimaan ja kokemaan asioita toisten kanssa. Sukupolvitoiminnassa näkyvät vahvasti myös osallisuus, toimijuus, elämyksellisyys ja merkityksellisyys - kaikki tekijöitä, jotka vahvasti tukevat osallistujien hyvinvointia. (Saarenheimo 2013, 15-17.)

Järvenpäässä eri sukupolvia yhteen saattavaa kaupunkisuunnittelua ilmentävät tällä hetkellä muun muassa Rantapuiston kehittäminen kaupunkilaisten yhteiseksi olohuoneeksi erilaisin leikki-, kuntoilu- ja ajanviettopaikoineen sekä eri ikäryhmiä yhdistävän hyvinvointikampuksen rakentaminen. Hyvinvointikampukselle keskitetään erilaisia hyvinvointipalveluja, asumisratkaisuja sekä eri asiakas- ja ikäryhmien palveluja kuten hoivakoti, päiväkotit ja perhekeskus. (Järvenpään kaupunki 2019.)

Kohtaamisen taidosta ja arvostavan kohtaamisen merkityksestä puhutaan sekä vanhuspalvelujen että varhaiskasvatuspalvelujen yhteydessä. Kohtaaminen luo yhteyden ja herättää luottamuksen. Sen onnistumisen voi nähdä olevan koko toiminnan tae ja edellytys. Jokainen kohtaaminen on erilainen siihen osallistuvien henkilöiden, ympäristön ja kohtaamistilanteesta rakentuvan luonteen ja syntyvän luottamuksen myötä. Kohtaaminen voidaan nähdä etenevänä prosessina, jonka monikerroksisuus syntyy katseesta, kuulemisesta, näkemisestä ja nähdyksi tulemisesta. Kohtaamisen kokonaisuuteen liittyy myös ihmisyyden ja elämän arvostaminen sekä nähdyksi tulevien tarinoiden merkityksellisyyden ymmärtäminen. Kohtaamisessa on aina läsnä myös toisensa kohtaavien ihmisten eletty elämä sekä heidän unelmansa - elämäntarina tästä hetkestä taaksepäin mutta myös eteenpäin. Hyvän kohtaamisen perustana on tietoisuus jokaisen ihmisen ainutlaatuisuudesta sekä ymmärrys niin omasta kuin myös toisen ihmisen

yhtäläisestä arvosta. Arvostaminen on asenne, kohtaaminen puolestaan taito, jota jokainen voi opetella. (Mattila 2011, 15-17.)

Aikuisen ja lapsen välisessä kohtaamisessa aikuisella on aina suurempi vastuu oman ymmärryksensä ja elämäkokemuksensa johdosta. Kohtaamisissa on huomioitava aina lapsen kasvuvaihe sekä ymmärrettävä kohtaamisten vaikutus lapsen elämänuskon, elämänrohkeuden ja elinvoiman rakentumisessa. Jokaisen hyvän kohtaamisen voi nähdä olevan lapselle merkityksellinen. Kohtaamistilanteiden ja vuorovaikutuksen myötä lapsi hahmottaa kokonaiskuvaa itsestään, muista ihmisistä, ihmisten keskinäisestä toiminnasta, yhteisön luotettavuudesta ja koko elämän luotettavuudesta. (Mattila 2011, 18.)

Lapsi oppii itsensä sekä muiden ihmisten kunnioittamisen ja arvostamisen vähitellen vuosien varrella. Oppimisessa keskeisellä sijalla on läheisten aikuisten antama esimerkki eri ihmisten kohtelusta. Kun lapsi näkee aikuisen osoittavan kanssakäymisessä vastapuolelle arvostusta ja suhtautuvan tähän kunnioittavasti, omaksuu lapsi omaan käytökseensä vastaavia suhtautumistapoja kanssaihmiisiin. Mallioppiminen toimii toki myös päinvastaisissa tilanteissa. Jos aikuisen antama esimerkki on herkästi pintaan nouseva iva, mitätöinti tai vahingonilo, seuraa lapsi tätä esimerkkiä. Kanssaihmissä kunnioittaminen on helppoa yhtenevien näkemysten ja tavoitteiden vallitessa. Aito ihmisen kunnioitus näkyy kuitenkin myös silloin, kun vastapuolena on erilainen, arka, elämässä rähjäntynyt tai vastakkaista näkemystä edustava ihminen. Ihmisarvon kunnioittamisen tulee näyttäytyä lapselle itsestäänselvyytenä. Erityisen merkityksellistä on, että lapsi oppii arvostamaan myös heikkoa, syrjäytynyttä, elämän ahavoittamaa tai sairauden runtelemaa ihmistä. (Mattila 2011, 79-80.)

Kasvatus on tapa vaikuttaa lapsen kasvun suuntaan. Varhaiskasvatuksessa opettamista tapahtuu paljon paitsi puhumalla myös näyttämällä. Mallintamisen ja esimerkin asemaa ja tehokkuutta ei voi kyseenalaistaa merkittävänä varhaiskasvatuksen pedagogisena toimintamuotona. (Herlin 2019.)

Vanhuksen oma lapsuus on aina läsnä lapsen kohtaamisessa. Se, miten itse on tullut lapsuudessaan kohdatuksi ja kohdelluksi, vaikuttaa merkittävästi siihen, kuinka itse aikuisena kykenee lapsia kohtaamaan. Palvelutalojen ikäihmiset ovat väistämättä eläneet hyvinkin erilaisen ja tietystä mielessä myös erimittaisen lapsuuden kuin 2000-luvulla lapsuuttaan elävät. Ymmärrys lapsuudesta ja lapsen rajallisista resursseista aikuisiin verrattuna on lisääntynyt huomasti nykyvanhusten eliniän aikana. Myös kasvatusnäkemykset ovat kokeneet suuren muutoksen. Tämän päivän vanhusten omaan lapsuuteen on yleisesti saattanut kuulunut suurta vastuunkantoa kodin askareista sekä epävarmuutta ja huolta perheen toimeentulosta. Lapsuutta ja nuoruutta on saattanut varjostaa epä tietoisuus ja turvattomuus sotavuosiin, ihmisten liikehdintään ja maamme jälleenrakennusvuosiin liittyen. Lapsuus on myös saattanut

kuvainnollisesti päätyä jo esiteini-iässä esimerkiksi toisen vanhemman kuoleman myötä lapsen harteille siirtyneen suuremman vastuun muodossa.

Yhteiskunnan turvaverkko erilaisine palveluineen on luotu pääosin vasta nykypäivän vanhusten lapsuusajan jälkeen. Toisaalta nykyajan vanhuksat ovat tyypillisesti viettäneet lapsuuttaan useampilapsisissa perheissä ja useampia sukupolvia yhdistävissä kodeissa. Heillä voi näin ollen olla hyvin erilainen käsitys ja kokemus perheen ja suvun yhteisöllisyydestä kuin nykylapsilla. Myös isovanhempien roolissa ja merkityksessä perheiden elämässä on vanhusten elinaikana tapahtunut isoja muutoksia. Välimatkat ovat kasvaneet, palkkatyössä käynti yleistynyt, elämän hektisyys lisääntynyt ja eläkeikä noussut nousemistaan. Nykyvanhemmilla on palveluyhteiskunnassamme mahdollisuus saada apua ja tukea perhe-elämään ja lasten hoitoon myös muilta tahoilta kuin omilta vanhemmiltaan. Samalla myös isovanhemmat voivat olla omassa työelämässään tai muissa velvoitteissaan kiireisiä ja näin ollen poissa lastenlastensa elämästä. Arvokäsitykset perheestä ja sukupolvien ketjusta ovat muuttaneet muotoaan. (Söderling 2010, 12-18; Fågel 2010, 52-63; Kumpula 2010, 73-78). Erilaiset elämäkokemukset, omat lähisuhteet sekä kokemukset siitä, minkälaista kohtelua on itse osakseen saanut, vaikuttavat tässä ajassa sukupolvien väliseen kohtaamiseen ja kanssakäymiseen sekä lasten ja vanhusten odotuksiin toisiaan kohtaan.

Päiväkotilasten ja palvelutalon vanhusten kohtaaminen ei ole tyypillinen aikuisen ja lapsen välinen kohtaaminen. Muistisairas vanhus ei välttämättä pysty osoittamaan lapselle tämän odottamaa ”aikuismaista” käytöstä tai olemaan lapsen kanssa sellaisessa vuorovaikutuksessa, johon lapsi on muiden elämässään mukana olevien aikuisten taholta tottunut. Muistisairautteen voi liittyä aggressiivista käyttäytymistä tai epäsopevaa kielenkäyttöä. Myös vanhusten ilmeettömyys tai poissaolevuus saattavat jännittää ja kummastuttaa lasta. Vanhuksat voivat niin ikään odottaa lapsilta suurempaa kuuliaisuutta ja auktoriteettien kunnioitusta kuin mihin lapset ovat vanhempiensa ja ammattikasvattajiensa kanssa toimiessaan tottuneet. (Seppälä 2019.)

Kohtaamisissa mukana olevilla ammattilaisilla on tärkeä rooli tiedostaa ja huomioida lasten ja vanhusten erilaisia resursseja ja toisiaan kohtaan ladattuja odotuksia. Mukana olevat opettajat, hoitajat ja ohjaajat voidaan tilanteessa nähdä eräänlaisena ”tulkkina” osapuolten välillä. He sanoittavat osapuolille vastapuolen roolia, asemaa ja resursseja ja voivat myös pyrkiä avaamaan osapuolten mahdollisesti erilaisia näkökulmia, odotuksia ja tarpeita kohtamistilanteessa. Tulkkauksen ja katalysaattorina toimimisen tarve vähenee toiminnan vakiintuessa ja osapuolten tultua tutuiksi keskenään. Toki vaihtuva asiakasmateriaali sekä palvelutalossa että varhaiskasvatuksessa pitää tietyllä tasolla jatkuvasti yllä ammattilaisten välikätenä toimimisen tarvetta. (Seppälä 2019.)

Varhaiskasvatuksen lakisääteinen tavoite on tukea ja edistää lapsen kokonaisvaltaista kehitystä. Tukea voidaan antaa monin erilaisin menetelmin, jotka kaikki kuitenkin pohjautuvat toimivalle vuorovaikutukselle. Vuorovaikutuksellinen tukeminen tähtää aina voimavarojen lisäämiseen. Voimaantumista tavoiteltaessa keskeistä ovat oman toimijuuden tunnistaminen, yhdessä tekemisen riemu sekä onnistumisen elämykset. Ryhmässä toimiminen kuuluu vahvasti päiväkodin arkeen. Ryhmätoiminnassa lapsi saa aikuisen ohella tukea omalle kasvulle ja kehitykselleen myös vertaisilta eli muilta ryhmän lapsilta. Ryhmän jäsenenä lapsi pääsee harjoittelemaan sosiaalisia taitojaan, tunnistamaan erilaisia rooleja, tunteita ja tarpeita sekä kokemaan itsensä merkitykselliseksi osaksi suurempaa kokonaisuutta. Vaikka pienryhmäyöskentely on eräs keino vastata lasten erilaisiin tarpeisiin, on myös isommassa ryhmässä toimimisella omat lapsen kehitystä eteenpäin vievät etunsa. Käyttäytymisen harjoittelu vaihtelevissa sosiaalisissa tilanteissa, ihmisten erilaisuuden tunnistaminen ja hyväksyminen sekä oman aseman ja roolin tunnistaminen osana ryhmää ovat lapsen kasvulle ja kehitykselle tärkeää pääoma. Suuremmissa ryhmässä toimiminen vaatii kasvattajalta aina enemmän tavoitetietoisuutta, etukäteissuunnittelua, selkeää rakennetta, tilankehallintaa sekä lapsen vastaanottokyvyn huomioimista. (Vilén ym. 2008, 462-464.)

Aikuisten ja lasten välistä vuorovaikutusta päiväkotiympäristössä on tutkinut väitöskirjassaan Holkeri-Rinkinen (2009). Hän tarkastelee tutkimuksessaan erilaisia vuorovaikutusasetelmiä, jotka syntyvät vuorovaikutustilanteessa mukana olevien henkilöiden välille sekä näissä asetelmissa syntyviä identiteettejä, jotka rakentuvat vuorovaikutuksessa mukanaoleville henkilöille. Vuorovaikutustapahtuma nähdään aina ainutlaatuisena osallistujiensa sekä jatkuvasti vaihtuvan kontekstinsa johdosta.

Vuorovaikutus, jossa lapsi toimii aloitteen tekijänä, voi päiväkodin arjessa olla muun muassa luvan kysymistä, tarpeen ilmaisemista tai rupatteluun kutsumista. Lapsen kuulluksi tulemisen tunnetta ajatellen kiireettömät rupatteluhetket aikuisen kanssa ovat tärkeitä siinä missä lapsen tarpeisiin ja kysymyksiin vastaaminenkin. Keskustelun jatkuvuus ja suuntaaminen sekä siihen osallistuvien henkilöiden valinta on useimmiten päiväkotiympäristössä aikuisen käsissä. Lasten äänen kuulemista sekä heidän kuulluksi tulemisen ja osallisuuden tunnettaan ajatellen kiireettömien vuorovaikutustilanteiden mahdollistaminen ja rakentaminen ovat keskeisiä teki- jöitä. Holkeri-Rinkinen (2009) toteaaakin väitöskirjatutkimuksensa pohjalta, että mitä enemmän lasta kuunnellaan, sitä enemmän hänellä on kerrottavaa. Kysymykset, jatkamaan kannustavat toteamukset sekä myönteinen sanaton viestintä viestivät lapselle aikuisen kiinnostusta ja aitoa kuulemista. Lämmin suhtautuminen viestittää hyväksyntää, jonka myötä keskustelua on turvallista jatkaa.

Lapsi janoaa vertaistensa ohella itselleen juttuseuraa myös aikuisista. Myönteinen kokemus vuorovaikutustilanteesta kartuttaa lapsen resursseja tulevissa kanssakäymistilanteissa. Toisaalta vuorovaikutustilanteet kehittävät päiväkodin arjessa myös lapsen odottamisen taitoa,

sillä aina lapsi ei asiansa kanssa tule suinkaan välittömästi kuulluksi. Lapsi kasvaa ja kehittyy vuorovaikutuksessa muihin ihmisiin ja toimintaympäristöihinsä. Kielenkäyttöön liittyvien ominaisten tapojen tunteminen sekä kielellinen kehittyminen vaativat oman aikansa ja harjoittelunsa. Päiväkodin arkeen liittyvät erilaiset toiminta-areenat monipuolisine vuorovaikutustilanteineen, -mahdollisuuksineen ja -kumppaneineen tarjoavat oppimiselle hyvät mahdollisuudet. (Holkeri-Rinkinen 2009, 69-70, 81-86.)

Palvelukeskus tarjoaa lapselle erilaisen oppimisympäristön päiväkotimiljööseen verrattuna ja vuorovaikutustilanteet ikäihmisten kanssa tutustuttavat lapsia ehkä kokonaan uudellaisiin kielenkäytön tapoihin. Lapsen ja vanhuksen välinen kanssakäyminen ja vuorovaikutus voi parhaassa tapauksessa muodostua vierailujen aikana kiireettömäksi sekä lapsen itsetuntoa, sosiaalisia taitoja ja kielellisiä valmiuksia rikastuttavaksi. (Jokinen 2019.)

Tärkeää on puhua avoimesti myös erilaisista haasteista, joita eri sukupolvien institutionaaliseen kohtaamiseen voi liittyä. Lasten ikä ja kehitykselliset valmiudet sekä vanhusten toimintakyky asettavat toiminnalle selvät ja kuitenkin myös vaihtelevat reunaehdot. Tämä on osattava huomioida tilannekohtaisesti joustoihin varautumisena toimintaa suunniteltaessa. Lapsilla ja vanhuksilla voi myös olla hyvinkin erilaisia tarpeita ja toiveita toiminnan sisällön suhteen. Niin ikään haasteena voi toisinaan olla myös vanhusten vähäinen kiinnostus yhteistoimintaa kohtaan. Työyhteisöön ja työn organisointiin liittyviä haasteita voivat puolestaan olla muiden muassa toiminnan suunnittelun vaatima aika, työntekijöiden ammatillinen osaaminen molempia ikäryhmiä ajatellen sekä henkilökunnan motivaatio ja ymmärrys omasta roolistaan. Resursseja yhteistyön ylläpitämiseen on löydettävä niin varhaiskasvatuksen kuin vanhustalvelujenkin puolelta. (Jokinen 2019.)

4 Osallisuus, toiminnallisuus ja vuorovaikutus osana muistisairaana kuntoutusta

Valtaosa Vaahterakodin asukkaista on muistisairaita vanhuksia. Tämä tosiasia tuo oman sävyn lasten ja vanhusten kohtaamisiin ja yhteistoiminnan suunnitteluun. En kuitenkaan ole halunnut tarkastella muistisairautta tässä projektissa haasteena tai rajoitteena, vaan lähestyä tätä yhteistyön ominaispiirrettä annettuna peruslähtökohtana samoin kuin esimerkiksi lasten ikään ja kehitystasoon liittyvä kompetenssi, käytössä olevat tilat tai aikaresurssi.

Suomessa noin 14 500 ihmistä sairastuu vuosittain muistisairauteen ja muistisairaiden määrän arvioidaan olevan maassamme tällä hetkellä noin 190 000 henkilöä. Sairastuneista valtaosa on yli 80-vuotiaita. Muistisairaus on suurin ympärivuorokautisen hoidon ja huolenpidon tarpeeseen vaikuttava tekijä. Pitkäaikaishoidossa olevista vanhuksista 75% kärsii muistisairaudesta. Muistisairaus heikentää muistia ja muita tiedonkäsittelyn osa-alueita. Ikääntyvässä väestössä muistitoimintojen merkittävän heikentymisen taustalla on usein etenevä muistisairaus. Tähän

ei ole parantavaa hoitokeinoa, mutta sairastuneiden toimintakykyä voidaan parantaa ja ylläpitää hoidolla ja kuntoutuksella. Kansallisen muistiohjelman 2012-2020 tavoitteena on muistiväestö Suomessa, jossa ikääntyvän väestön palvelutarpeiden kasvuun varaudutaan aivoterveystietämyksellä, muistisairauksien ennaltaehkäisyllä, muistioireiden varhaisella tunnistamisella sekä oikea-aikaisella hoidolla, kuntoutuksella ja tuella. Sairastuneille halutaan maassamme turvata hyvä elämänlaatu ja mahdollisuus arvokkaaseen elämään. Kuntoutumista edistävä toiminta on korkealaatuisen hoidon tunnuspiirre myös ympärivuorokautisen hoidon yksiköissä. Mielekäs tekeminen ja erilaiset säännölliset toiminnot ovat toimintakykyä ja kuntoutumista edistävän hoidon perusta. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2019; Sosiaali- ja terveysministeriö 2019, 12-13.)

Käypä hoito -suositusten mukaan muistisairauden hoidon ja kuntoutuksen tulee olla kokonaisuuksia ja pohjautua potilaan yksilölliseen hoito- ja kuntoutussuunnitelmaan. Hoidon kokonaisvaltaisuuden ohella tärkeää on myös hoidon jatkuvuus ja seuranta. Elämän laadun vaaliminen on keskeinen tavoite muistisairaalle potilaan kaikissa hoitovaiheissa. Tähän liittyy muun muassa muistisairaalle arvostava kohtaaminen sekä sosiaalisen verkoston ylläpitäminen. Toimintakyvyn ja omatoimisuuden tukeminen sairauden kaikissa vaiheissa vahvistaa muistisairaalle hyvinvointia. Muiden muassa liikunta, musiikki, kuvataide, tanssi, kädenaistelu, virikkeellisyys ja aistiaktivaatiot mainitaan Käypä hoito -suosituksessa muistisairauksiin liittyvien oireiden lääkkeettöminä hoitomahdollisuuksina. (Duodecim 2017.)

Hoitokokonaisuudessa lääkkeettömät hoitomuodot tarjoavat muistisairaalle hänen hyvinvointiaan tukevia elämyksiä, yhteenkuuluvuuden tunnetta ja oman merkityksellisyyden kokemuksia. Hoitomuotoja voivat olla esimerkiksi lelu- ja eläinterapia, hieronta ja kosketus, aisteja stimuloivat menetelmät sekä erityisympäristöt. Myös muistisairas tarvitsee luvan ja mahdollisuuden omiin unelmiinsa. Elämysten ja toiminnallisuuden ohella muistisairaalle hyvinvointia ja turvallisuuden tunnetta tukevat myös arjen toistuvat rutiinit sekä tutut sosiaaliset kontaktit. (Munter-Mäkeläinen 2010, 123-124.)

Muistisairaalle hyvän elämänlaadun kannalta on keskeistä, että hänen itsemääräämisoikeuttaan kunnioitetaan. Arvostavaan kohtaamiseen liittyy muun muassa toisen kuuleminen, empatia, läheisyyden ja etäisyyden säätely sekä kärsivällisyys. Vaikka muistisairaalle kyky vastavuoroisuuteen vähenee taudin edetessä, erilaiset kohtaamiset ja sosiaalinen kanssakäyminen ovat sairastuneelle hyvinkin merkityksellisiä. Muistisairaalle toimintakykyä tulee tukea monipuolisesti ja säännönmukaisesti, niin kognitiivisella, psyykkisellä, sosiaalisella kuin fyysiselläkin osa-alueella. Sosiaalisen kuntoutumisen toimintaperiaatteisiin kuuluu muun muassa pyrkimys luoda turvallisia sosiaalisia ryhmiä, jotka tapaavat säännöllisesti tai kohtuullisen usein. Vuorovaikutusta muistisairaalle kanssa voidaan helpottaa muun muassa rauhallisuudella, toistoilla, yksinkertaisilla ilmauksilla, kuvasympoleilla ja mallintamisella. Myös tutut laulut ja lorut

vaikuttavat usein myönteisellä tavalla muistisairaahan mielialaan ja turvallisuuden tunteeseen. (Hallikainen, Mönkäre, Nukari & Forder 2014, 8, 85-95, 100-105.)

Kuntoutus on keino lisätä vanhuksen itsenäisyyttä ja osallisuutta silloin, kun sairaus on heikentänyt hänen elämänlaatuaan. Jokaisella ihmisellä on toimintakyvyn laskun myötä jakamaton oikeus kuntoutukseen. Muistisairaus heikentää ihmisen toimintakykyä kokonaisvaltaisesti, joten kuntoutus on suunniteltava yksilöllisesti erilaiset hoito- ja palveluratkaisut kartoittaen. Kuntoutuksen tulee kattaa niin fyysinen, psyykinen kuin sosiaalinenkin kuntoutus. Kuntoutussuunnitelman arkilähtöisyys on tärkeää ja siinä tulee aina kiinnittää huomiota myös vanhuksen sosiaalisiin kontakteihin. Virikkeellinen toiminta parantaa muistisairaahan vanhuksen suorituskykyä ja mielialaa, vähentää käytösoireita sekä parantaa elämänlaatua. Myös ympärivuorokautisessa hoidossa olevien vanhusten hoitosuunnitelmissa tulee huomioida toiminnan virikkeellisyys sekä mahdollisuudet sosiaaliseen kanssakäymiseen ja vuorovaikutukseen. Muistisairaahan ihmisen hyvinvoinnin kannalta on keskeistä se, kuinka hänet kohdataan ja kuinka häntä kohdellaan. Toimintojen kehitystyössä on tärkeää saada vanhusten, heidän omaistensa sekä suoraan asiakastyötä tekevien työntekijöiden ääni kuuluviin. (Uusitalo 2013, 158-172; Virjonen & Kankare 2013, 83-84.)

Muistisairaahan ihmisen elämänlaadun ja hyvinvoinnin tukeminen tulee aina olla hoidon ja kuntoutuksen päämääränä. Elämänlaatu koostuu fyysisestä ja psyykkisestä hyvinvoinnista, ihmissuhteista, turvallisuuden kokemuksesta, toimintakyvystä, itsearvostuksesta ja omista vaikutusmahdollisuuksista. Tutkimusten mukaan ympärivuorokautista hoitoa tarvitsevien muistisairaiden kohdalla heikoiten vastataan psykososiaalisiin tarpeisiin, vaikka muistisairaahan itse nostavat elämänlaatunsa kannalta merkityksellisimmiksi asioiksi osallisuuden ja arvostuksen kokemukset, toiminnallisuuden sekä yhteydenpitomahdollisuudet omaisiin. Muistisairaahan ihmisen hyvinvoinnin varmistamiseksi hoidossa ja kuntoutuksessa tulisi aina huomioida vanhuksen henkilökohtaiset uskomukset, asenteet, toiveet, odotukset ja pyrkimykset. Toimintakyvyn ylläpidon ja edistämisen kannalta tärkeää ovat hoidon kokonaisvaltaisuus, hyvä ravitsemus, fyysinen ja sosiaalinen aktiivisuus sekä henkisten virikkeiden tarjoaminen. (Juva & Eloniemi-Sulkava 2015, 523.)

5 Institutionalisoitu nyky-yhteiskunta

Yhteiskunnan palvelurakenteet vaikuttavat ihmisten elin- ja toimintapiireihin. Eri ikäryhmien toisistaan erilliset palvelujärjestelmät ja instituutiot rajaavat sukupolvisten kohtaamisten mahdollisuuksia. Rakenteet ohjaavat ikäryhmiä vahvasti ”omiensa pariin” synnyttäen ja syventäen kuilua lasten ja vanhusten välillä. Tämä kehityssuunta on synnyttänyt tarpeen uudelle ylisukupolviselle toiminnalle. 2000-luvulla monet yhteiskunnalliset toimijat ovat tiedostaneet sukupolvien välisen vieraantumisen ja tarttuneet ylisukupolvisuuden haasteisiin ja

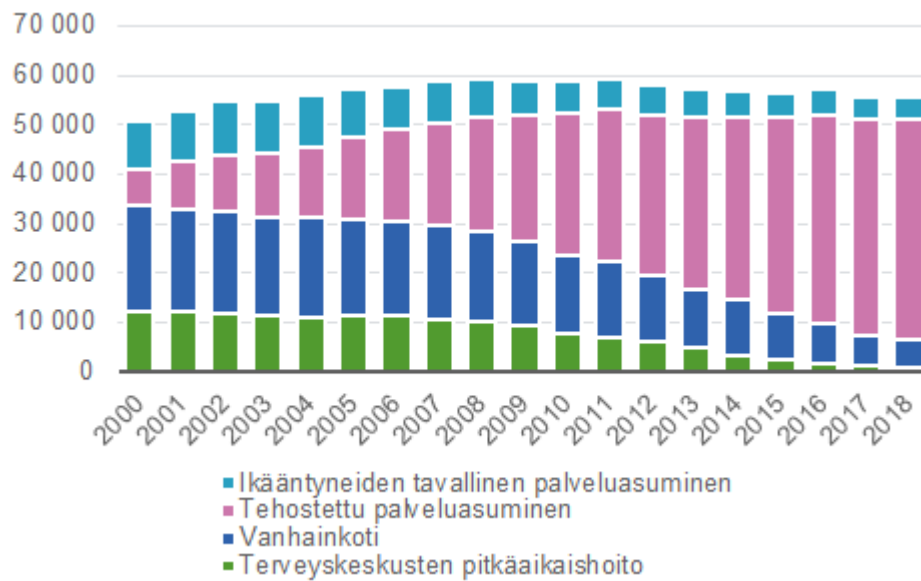
mahdollisuuksiin eri tavoin. Lapsuuden instituutioissa ja vanhusten palveluissa on myös useita yhteisiä tekijöitä, kuten palveluja tuottavat tahot, yhteistyö asiakkaan omaisten kanssa sekä työn moniammatillisuus. Parhaassa tapauksessa yhteistyö eri palvelusektoreiden välillä hyödyttää asiakkaan ohella myös palvelun tarjoajaa. (Herlin 2019.)

5.1 Vanhuspalvelut ja palveluasuminen

Maailman terveysjärjestö WHO:n mukaan ihmisen terveys on kokonaisuus, johon vaikuttavat fyysisen, henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila. Terveysteen käsitteenä liittyy vahvasti sen dynaamisuus eli jatkuva muuttuminen sekä spirituaalinen luonne, eli ihmisen oma kokemus, tunne ja asenne omaa terveyttään ja hyvinvointiaan kohtaan. Omakohtaiseen arvioon ja kokeemukseen vaikuttaa merkittävästi se, millaisessa fyysisessä ja sosiaalisessa ympäristössä ihminen elää. (Duodecim 2019.)

Ikäihmisten kotihoito on yhteiskunnassamme kansallinen tavoite. Kotona pärjäämistä tuetaan erilaisin palveluin ammattilaisten, omaisten ja vapaaehtoisten yhteistyöllä. Pitkäaikaiseen ympärivuorokautiseen hoitoon turvaudutaan vasta silloin, kun kotona asuminen ei onnistu intensiivisenkään kotihoidon turvin. Myös elämän loppuvaiheen hoidossa korostuvat elämänlaadun vaaliminen, itsemääräämisoikeus ja ihmisarvon kunnioittaminen. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2019) julkaiseman tilastoraportin mukaan vuoden 2018 lopussa ikääntyneiden laitos- ja asumispalveluissa oli yhteensä 55 400 asiakasta. Säännöllisen kotihoidon asiakkaita oli puolestaan 73 500. Kuvio 1 osoittaa, kuinka tehostettu palveluasuminen on palvelumuotona kasvattanut koko 2000-luvun osuuttaan ikääntyneiden laitos- ja asumispalvelujen kokonaisuudessa. Samalla ajanjaksolla ikääntyneiden laitoshoidon vanhainkohteissa ja terveyskeskusten vuodeosastoilla on ollut laskujohteinen. Laitos- ja asumispalvelujen asiakkaiden kokonaismäärässä on vuosien 2017 ja 2018 välillä ollut vain pientä nousua (+0,3%). Vuoden 2018 lopussa vanhainkotien ja tehostetun palveluasumisen asiakkaiden keski-ikä oli 84 vuotta. 75 vuotta täyttäneistä 8,5% ja 85 vuotta täyttäneistä 18,2% oli vanhainkotien tai tehostetun palveluasumisen asiakkaana.

Kuvio 1: Ikääntyneiden laitos- ja asumispalvelujen asiakkaat vuosien 2000-2018 lopussa. (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Vanhuspalveluja ohjataan maassamme monin laein ja suosituksin. Vanhuspalvelulain (28.12.2012/980) tarkoituksena on tukea ikääntyneen väestön hyvinvointia ja toimintakykyä, vahvistaa heidän osallisuuttaan sekä parantaa heidän mahdollisuuksiaan laadukkaisiin palveluihin. Laki velvoittaa kuntaa laajaan yhteistyöhön eri toimijoiden kanssa ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, toimintakyvyn ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi. Kunta velvoitetaan laatimaan suunnitelma toimenpiteistä ikääntyneen väestön tukemiseksi ja iäkkäiden henkilöiden tarvitsemien palvelujen järjestämiseksi ja kehittämiseksi. (1§, 4-5§.)

Järvenpään kaupungin Ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelmassa painotetaan vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuksien tärkeyttä ihmisen kaikissa elämänvaiheissa. Osallisuuden kokemuksella nähdään olevan suora yhteys ihmisen hyvinvoinnin tasoon, samoin kuin yksinäisyydellä, passivoitumisella sekä merkityksettömyyden ja osattomuuden tunteilla. Osallisuus ja osallistumismahdollisuudet halutaan taata jokaiselle ikäihmiselle, myös palveluasumisen piirissä oleville. Ikäihmisten osallisuuden parantamisessa yhdeksi tavoitteeksi on hyvinvointisuunnitelmassa nostettu myös eri ikäpolvien kohtaaminen. Ikäpolvitoimintaa ja yhteisöllisyyttä halutaan lisätä kehittämällä erilaisia kohtaamisen mahdollisuuksia ja tapahtumia. Ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelmassa tavoitetta kohti vieviksi toimenpiteiksi mainitaan muun muassa erilaisten yhteistyökumppaneiden kanssa toteutettava eri ikäpolvien yhteistoiminta sekä sukupolvien välisen vuorovaikutuksen tukeminen matalan kynnyksen paikkoja lisäämällä sekä olemassa olevien paikkojen yhteiskäyttöä tukemalla. (Järvenpään kaupunki 2017, 5, 9.)

Vanhusten asumis- ja hoivapalveluissa on tärkeää panostaa fyysisen hoidon ohella myös mielenterveyden edistämistyöhön. Liikunnalla, mielekkäällä tekemisellä, luovalla toiminnalla, sosiaalisten taitojen vahvistamisella ja sosiaalisiin verkostoihin osallistumisella on osoitettu olevan yhteys vanhusten mielenterveyteen ja hyvinvointiin. Sosiaalinen eristäytyminen lisää selvästi riskiä mielenterveyden heikkenemiseen. Eristäytymistä voidaan tehokkaasti ehkäistä tarjoamalla ikäihmisille mahdollisuuksia kaikenikäisten ihmisten kohtaamiseen ja auttamalla heitä osallistumaan asumispalveluissa järjestettävään toimintaan ja erilaisiin tapahtumiin. (Tamminen & Solin 2013, 34-36.)

Merkityksellisyyden kokemuksella on suora yhteys ihmisen elämänlaatuun. Elämän tarkoituksen ja merkityksellisyyden pohdinta liittyy ihmisyyteen ja jatkuu läpi elämän. Pohdinnan tarve yleensä kasvaa ihmisen ikääntyessä ja kysymykset nousevat pintaan usein viimeistään elämän lähestyessä loppuaan. Monet ikäihmiset tuntevat tarvetta inventoida elettyä elämäänsä, työstää ja tulkita elämäkokemuksiaan ja antaa niille merkityksiä. Elämän mielekkyyden ylläpito ja vahvistaminen ovat keinoja vaikuttaa ikäihmisten elämänlaatuun. Vanhustyössä tarkoituksen ja merkityksen vahvistaminen erilaisissa kohtaamisissa on tärkeä keino vaikuttaa vanhusten hyvinvointiin. (Sarvimäki 2015, 12-13, 18.)

5.2 Varhaiskasvatus

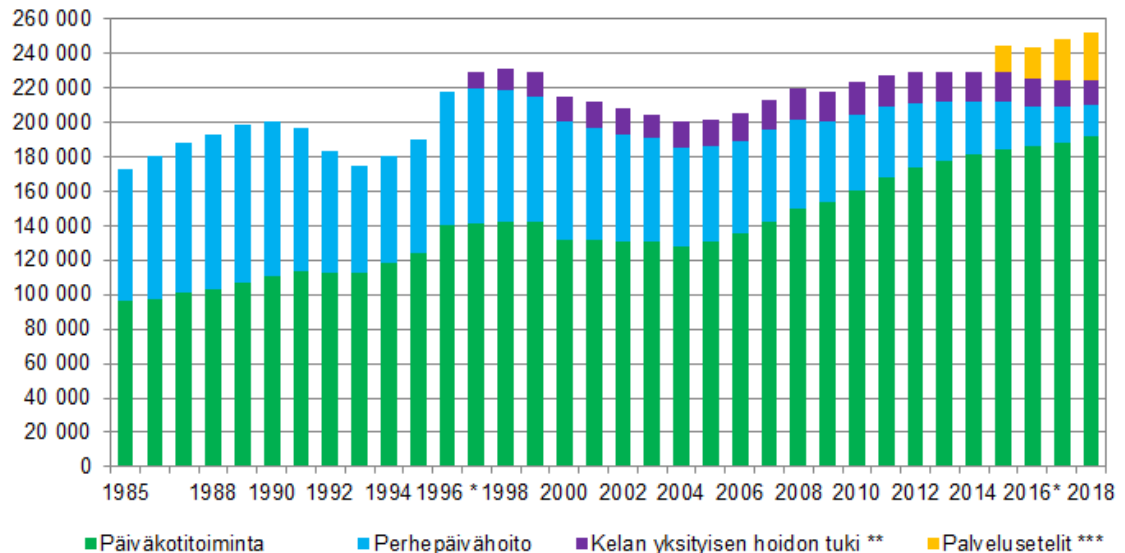
Lapsuutta eletään tänä päivänä kodin ohella useissa erilaisissa, kodin ulkopuolisissa kasvuympäristöissä. Lapsuus ei rajaudu enää vanhempien, suvun ja lähiympäristön piiriin, vaan sitä eletään päiväkodissa, koulussa ja harrastuksissa. Tyypillistä on, että lapsuusinstituutiot ovat laajentuneet kaikkia lapsia koskeviksi ja niiden myötä pääsevät esille lasten sosiaaliset maailmat sekä asemat, joista käsin lasten suhteet yhteiskunnan muihin ryhmiin jäsentyvät. (Ukkonen-Mikkola 2011, 28, 32.)

Varhaiskasvatus on lapsen suunnitelmallisen ja tavoitteellisen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostama kokonaisuus, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatus edistää lapsen hyvinvointia ja tukee tämän kasvua, kehitystä ja oppimista. Sen tehtävänä on myös edistää lasten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa, ehkäistä syrjäytymistä sekä tukea vanhempia heidän kasvatustyössään ja mahdollistaa vanhempien työssäkäynti tai opiskelu. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lapsen osallisuutta ja aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää, joka kohdentuu 0-6 vuotiaisiin eli alle peruskouluikäisiin lapsiin. Jokaisella alle kouluikäisellä lapsella on oikeus saada varhaiskasvatusta. Huoltajat päättävät lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. (Opetushallitus 2019.)

Vuonna 2018 varhaiskasvatukseen osallistui Suomessa yhteensä 252 216 lasta. Lukumäärä on noin 74% 1-6 vuotiaista lapsista. Lasten osuuksissa oli suuria ikäryhmittäisiä eroja.

Varhaiskasvatuksen piirissä, eli päiväkodissa tai perhepäivähoidossa, oli 1-vuotiaista 1%, 2-vuotiaista 66% ja 5-vuotiaista lähes 89%. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Kuviosta 2 voi havaita, kuinka päiväkotitoiminta on varhaiskasvatuksen toimintamuodoista etenkin 2000-luvulla kasvattanut suhteellista osuuttaan. Vastaavana aikana perhepäivähoidossa olevien lasten määrä on vähentynyt merkittävästi.

Kuvio 2: Varhaiskasvatukseen osallistuneet lapset vuosina 1985-2018. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Varhaiskasvatuslaissa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen järjestämisestä ja tuottamisesta sekä varhaiskasvatuksen tietovarannosta. Lakia sovelletaan kunnan, kuntayhtymän ja yksityisen palveluntuottajan järjestämään tai tuottamaan päiväkotitoimintaan, perhepäivähoitoon ja soveltuvin osin myös avoimen varhaiskasvatustoiminnan järjestämiseen ja tuottamiseen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019.)

Varhaiskasvatuslaki (13.7.2018/540, 3§) määrittelee varhaiskasvatuksen yleiset tavoitteet, joiden avulla pyritään tukemaan palvelun piirissä olevien lasten etua, hyvinvointia, kehitystä ja oppimista. Opinnäytetyöni aihe liittyy lakisääteisistä tavoitteista keskeisimmin lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen kehittämiseen, toisten ihmisten kunnioitukseen ohjaamiseen, monipuolisen pedagogisen toiminnan toteuttamiseen sekä yleiseen kulttuuriperinteesseen liittyvän ymmärryksen ja kunnioittamisen lisäämiseen. Lasten saattaminen yhteen vanhusten kanssa on eräs keino kulkea kohti näitä varhaiskasvatustoiminnalle asetettuja tavoitteita. Toki sukupolvien kohtaaminen linkittyy myös lapsen henkisen kasvun ja merkityksellisyden tunteen edistämiseen, minäkäsityksen vahvistumiseen, oppimisedellytysten tukemiseen ja kehittävästä oppimisympäristön tarjoamiseen, jotka niin ikään ovat varhaiskasvatustoiminnan lakisääteisiä tavoitteita. Lapsen ymmärrys vanhenemisestä ja sen mukanaan tuomista

muutoksista ihmisessä, mahdollisuus ja rohkeus tutustua erilaisuuteen sekä sukupolvisen tiedon siirtäminen vanhukselta lapselle tukevat omalta osaltaan lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja eheän maailmankuvan rakentumista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on opetushallituksen laatima kansallinen normi, jonka pohjalta paikalliset palveluntarjoajat laativat omat paikalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteensa. Perusteet sitovat ja velvoittavat palveluntarjoajien ohella jokaista varhaiskasvatuksen parissa työskentelevää. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2019) mukaan varhaiskasvatuksessa tulee luoda lähtökohdat lasten elinikäiselle oppimiselle ja laaja-alaiselle osaamiselle.

Muuttuva maailma pakottaa aika ajoin päivittämään kansallisia normeja ja paikallisia suunnitelmia. Yhteiskunnassa ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristöissä tapahtuvat muutokset sekä tuore tutkimustieto vievät myös varhaiskasvatustamme ajan hengen mukaiseen suuntaan ilmentäen juuri tämän aikakauden ilmiöitä, arvoja, näkemyksiä ja suuntauksia. Uusi varhaiskasvatuslaki on ollut voimassa 1.9.2018 lähtien ja uudet valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet astuivat voimaan vuoden 2019 alusta. Järvenpään kaupungin päivitetty, paikallinen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet -asiakirja on hyväksytty kaupunginvaltuustossa 7.5.2019 ja otettu käyttöön velvoittavana asiakirjana 1.8.2019.

5.2.1 Erilaiset oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohja toisten ihmisten kunnioittamiselle ja vuorovaikutustaitojen oppimiselle. Varhaiskasvatuksen järjestäjätahot ovat veloitettuja kehittämään ja uudistamaan toimintaympäristöjään ja koko toimintakulttuuriaan niin, että se tukee parhaalla mahdollisella tavalla lasten kasvua, kehitystä ja oppimista. Oppimisympäristöjä ovat päiväkodin tilojen ohella piha-alueet, luonto, leikkipuistot sekä muut rakennetut ympäristöt. Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä vierailut erilaisiin kohteisiin rikastuttavat lasten oppimisympäristöjä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 32-33.)

Järvenpäässä erilaisia oppimisympäristöjä hyödyntämällä lapsille tarjotaan vaihtelevia kokemuksia sekä tuetaan lasten mahdollisuuksia tutkimiseen ja oppimiseen. Elämykselliset ja toiminnalliset tutustumiset omaan lähiympäristöön sekä eri yhteistyökumppaneiden tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntäminen mainitaan Järvenpään varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa tavoiteltavina ja toimintaa rikastuttavina asioina. (Järvenpään kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2019, 29-30.)

Raittila (2008) kuvaa väitöskirjassaan varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä osana lapsen arkea. Kussakin oppimisympäristössä Raittila eriyttää kolme erilaista elementtiä, jotka ovat fyysinen ympäristö, yksilöllisesti tulkittu ympäristö sekä yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti määritetty ympäristö. Viimeksi mainittuun osa-alueeseen vaikuttavat yhteiskunnalliset rakenteet,

kuten sosiaali-, perhe- ja talouspolitiikka. Rakennettujen oppimisympäristöjen suunnittelu ja kehittäminen sekä erilaisten toimintaympäristöjen hyödyntäminen ilmentävät yhteiskunnan kulloisiakin arvoja ja käsityksiä. Arvot ohjaavat päätöksentekoa niin yhteiskunnallisella tasolla kuin myös päiväkotien arkisissa tilanteissa. Minkälaisia oppimisympäristöjä halutaan hyödyntää, minkälaisia yhteistyön muotoja kehittää? Varhaiskasvatustyö säätelee osaltaan sitä, miten ja millaista lapsuutta lapsilla on mahdollisuus elää. (Raittila 2008, 59-62.)

Arviointi on tärkeä ja keskeinen osa suunnitelmallista ja tavoitteellista varhaiskasvatustyötä. Sitä toteutetaan sekä kansallisella että paikallisella tasolla. Paikallisella tasolla arviointia tehdään muun muassa paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisesta käytännön tasolla. Yksikkötasolla arviointi puolestaan kohdistuu erityisesti pedagogiseen toimintaan sekä oppimisympäristöihin, joita tulee kehittää lasten ja lapsiryhmän tarpeiden mukaisesti toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa. Arviointi voi kohdentua esimerkiksi siihen, hyödynnetäänkö arjessa tarkoituksenmukaisesti erilaisia oppimisympäristöjä tai kuinka oppimisympäristöä on pyritty muokkaamaan lasten tarpeiden mukaiseksi. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet velvoittaa palveluntarjoajia varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin uudistamiseen ja kehittämiseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 61-62.)

Lapsi oppii ja kehittyy vuorovaikutuksessa ympäristönsä ja muiden ihmisten kanssa. Lapsi on lähtökohtaisesti utelias ja halukas oppimaan, kertaamaan ja toistamaan uusia asioita. Oppimista tapahtuu muun muassa havainnoinnin, tarkkailun ja muiden toiminnan jäljittelemisen kautta. Varhaiskasvatuksessa opetuksen tarkoituksena on edistää lapsen oppimista, mutta myös auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä ja ympäröivästä maailmasta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 20-21.)

Erilaisuuden ymmärrykseen ja hyväksymiseen liittyy läheisesti myös itsetunnon käsite. Hyvä itsetunto tukee lapsen kontaktinottoa ja vuorovaikutusta. Se myös auttaa asemoimaan oman itsen suhteessa toisiin ja tiedostamaan omaa roolia ja asemaa suhteessa toisiin. Koivisto (2007) on tutkinut lasten itsetunnon vahvistamisen mahdollisuuksia päiväkodin arjessa ja päätenyt tulokseen, että lasten itsetuntoa voidaan päiväkodin arjessa vahvistaa monin erilaisin keinoin, vaikka tehtävä on vaativa ja moniulotteinen. Koivisto jakaa itsetunnon käsitteenä neljään eri osa-alueeseen, jotka ovat fyysinen itsetunto, sosiaalinen itsetunto, suoritusitsetunto ja emotionaalinen itsetunto. Sosiaaliseen itsetuntoon liittyy muun muassa tunne omasta selviytymisestä erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Suoritusitsetuntoon sisältyy puolestaan omien taitojen tiedostaminen sekä luottamus omiin kykyihin ja oman käyttäytymisen kontrolliin. Näen opinnäytetyöhöni liittyvän sukupolvien välisen kohtaamisen ja yhteistoiminnan vahvistavan erityisesti näitä kahta itsetunnon osa-aluetta. (Koivisto 2007, 42-51.)

Koiviston kehittämän mallin pohjalta varhaiskasvatusta voidaan kehittää lasten itsetuntoa vahvistavaan suuntaan. Keskeistä on tällöin kiinnittää huomio toimintakulttuuriin kokonaisuutena ja tarkastella muun muassa kasvattajayhteisön tavoitteita ja tietopohjaa, ilmapiiriä ja hyväksyntää sekä vuorovaikutusta ja kiireetöntä kohtaamista. Itsetunnon osa-alueita voidaan vahvistaa pedagogisin toimin muun muassa tarjoamalla lapselle uudenlaisia kokemuksia ja kohtauksia sekä luomalla lapselle mahdollisuuksia kehittäväälle ja onnistumisen kokemuksia sisältävälle toiminnalle. Itsetunto rakentuu vuorovaikutussuhteissa ja itsetunnon kehitymisessä tärkein edellytys on vuorovaikutuksen myötä syntyvä perusturvallisuuden tunne. Tutustumiseen, vuorovaikutukseen ja luottamuksellisten suhteiden muodostamiseen on varattava runsaasti aikaa. Kasvattajien tehtävänä on tarjota lapsille aitoja, erilaisia ja kiireettömiä vuorovaikutustilanteita päiväkodin arjessa. (Koivisto 2007, 42-51.)

5.2.2 Elinikäinen oppiminen ja laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatus nähdään koulutusjärjestelmämme kivijalkana ja kiinteänä osana lapsen oppimisen polkua, joka varhaiskasvatusvuosien jälkeen jatkuu esi- ja perusopetuksena. Muuttuva ja jatkuvasti kehittyvä elinympäristömme luo tarpeen elinikäiselle oppimiselle, jota rohkeus, innostus, avoimuus ja luottamus uusia asioita kohtaa vievät eteenpäin. (Opetushallitus 2019.)

Ympäröivän maailman muutosten johdosta varhaiskasvatustoiminnassa ja sen järjestämistä ohjaavissa asiakirjoissa on ryhdytty painottamaan laaja-alaisen osaamisen merkitystä. Laaja-alainen osaaminen tarkoittaa muun muassa asioiden pohtimista useista eri näkökulmista, taitoa hahmottaa kokonaisuuksia ja tehdä johtopäätöksiä, kulttuurista osaamista, erilaisuuden ymmärrystä sekä kykyä tulla toimeen erilaisten ihmisten kanssa. (Kola-Torvinen 2017, 13-14.)

Laaja-alainen osaaminen on tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuus. Osaamiseen liittyy keskeisesti myös kyky käyttää kertynyttä tietoa, hyödyntää monipuolisesti opittuja taitoja kuten myös kyky toimia vaihtelevissa tilanteissa kulloinkin edellytetyllä tavalla. Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. (Opetushallitus 2019.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään viisi toisiinsa linkittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-aluetta, jotka ovat

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen

Kuvio 3: Laaja-alaisen osaamisen osa-alueet. (Opetushallitus 2019.)

Laaja-alaisen osaamisen viidestä osa-alueesta opinnäytetyöni aihe liittyy keskeisimmin lasten vuorovaikutuksellisten ja itseilmaisullisten taitojen kehittymiseen sekä kulttuuriseen osaamiseen. Kunnioittava suhtautuminen muihin ihmisiin sekä vuorovaikutustaidot erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä ovat lapselle tärkeää pääomaa nyt ja tulevaisuudessa. Näitä taitoja opitaan parhaiten tarjoamalla lapselle vaihtelevia oppimisympäristöjä ja -tapoja, erilaisia kohtaamisia sekä säännöllistä kanssakäymistä myös muiden kuin lapsen omien vertaisryhmien kanssa.

Kulttuurisen osaamisen, vuorovaikutuksen ja ilmaisun kokonaisuuteen sisältyy taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla, itseilmaisukyvyllä sekä kyvyllä ymmärtää muita on tärkeä merkitys lapsen identiteetille, toimintakyvyille ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisten ihmisten kanssa edellyttää erilaisuuden ymmärtämistä ja kunnioittamista. Tämän osa-alueen taitojen kehittymistä voidaan varhaiskasvatuksessa edistää muun muassa rohkaisemalla lapsia tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin sekä ohjaamalla lapsia ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Erilaisten yhteistyökumppaneiden kanssa toimien lapsille tarjotaan mahdollisuuksia vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojen harjoitteluun erilaisissa tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Kasvattajilla on tärkeä rooli toimia mallina erilaisten ihmisten myönteisessä kohtauksessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä

vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 25.)

Laaja-alaisen osaamisen osa-alueista myös osallisuus ja vaikuttaminen linkittyvät opinnäytetyöhöni. Palvelutalon ja päiväkodin yhteistyötä ja tapaamisten sisältöä suunniteltaessa on niin lasten kuin vanhustenkin mielipiteitä ja toiveita kuunneltava herkällä korvalla. Omien vaikutusmahdollisuuksien olemassaolo vahvistaa aina henkilön motivaatiota ja sitoutumista toimintaan kohtaan.

5.2.3 Inklusiivinen varhaiskasvatus

Lapsiryhmien kokoonpanojen suunnittelua ja kasvatus- ja opetustoiminnan toteutusta tehdään varhaiskasvatustilaisuuksissa 2000-luvulla vahvasti inklusion hengessä. Inklusio yhteiskunnan palvelurakenteissa on alun perin Unescon eli Yhdistyneiden Kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestön Salamancan julistuksessa jo vuonna 1994 esiin nostama ajattelutapa, joka korostaa vammaisten henkilöiden oikeutta kuulua niin sanottuihin tavallisiin yhteisöihin ja päästä tarjolla olevien palvelujen piiriin sen sijaan, että heidät sijoitettaisiin omiin, muista eli ei-vammaisista erillisiin palvelujärjestelmiinsä.

Inklusiivisen kasvatuseriaatteen mukaan moninaisuus on aina yhteisön ominaisuus ja inklusiivista, sosiaalisesti oikeudenmukaista kasvatusta toteutettaessa tätä moninaisuutta tulee tarkastella kaikkien etuna. Lapset oppivat toisiltaan; heillä oppimisen tapa on sosiaalinen ja oppimista tapahtuu yhdessä toimimisen myötä. Erilaisuuden ymmärrys, suvaitsevaisuus, kiinnostus ja ennakkoluuloton suhtautuminen oman ja muiden yhteisöjen moninaisuuteen on keskeinen osa-alue lapsen sosiaalisten taitojen kehittymisessä. Varhaiskasvatuksessa ollaankin siirtymässä yhteiskunnallisen moninaisuuden korostamiseen, jossa myönteisen näkemyksen luominen toisista sekä ihmisten moninaisuuden hyväksyminen ovat keskeisellä sijalla. Toiminnan ja kanssakäymisen myötä lapsi omaksuu vahvasti myös asenteita, joskin lasten kokemukset ovat usein riippuvaisia aikuisten vuorovaikutus- ja ammattitaidosta ohjata lasten keskinäistä yhteistoimintaa ja raivata oppimisen esteitä. Varhaiskasvattajan merkittävänä osaamisalueena pidetään oppimiseen ja oppijoihin liittyvien tietojen, asenteiden ja uskomusten reflektointitaitoa sekä kykyä asettua lapsen asemaan ja tavoittaa lapsen näkökulma. (Hermanfors 2017, 91-93.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet velvoittaa palveluntarjoajia kehittämään varhaiskasvatusta inklusioperiaatteen mukaisesti ja edistämään toiminnassaan osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Yhdenvertaisuus ei kuitenkaan merkitse samanlaisuutta. Ihmisten moninaisuutta tulee kunnioittaa. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen

kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähyksi tulemisesta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 15, 25, 30.)

”Erilaisuus on luonnollista monenlaisuutta” toteaa Lakkala (2008) inklusion problematiikkaa käsittelevässä väitöskirjassaan. Lakkalan tutkimuksessa päähuomio on kiinnittynyt perus- ja erityisopetuksen pedagogiikkaan sekä luokan lapsiryhmän heterogeenisyyden synnyttämiin haasteisiin opetustyössä, mutta tutkimuksen inklusionäkökulma on mielestäni sovellettavissa myös varhaiskasvatukseen ja sen erilaisten oppimisympäristöjen kautta esille nousevaan erilaisuuden ymmärtämiseen ja suvaitsevaisuuden vahvistamiseen. Kun samanlaisuuden tavoittelusta (opinnäytetyöni kannalta katsottuna eri ikäryhmien eriytetty palvelujärjestelmät) siirrytään erilaisuuden huomioimiseen (opinnäytetyöni kannalta katsottuna eriytettyjen palvelujen risteäminen ja kosketuspintojen luominen) ja moninaisuutta ryhdytään tarkastelemaan rajoitteiden sijaan resurssina (opinnäytetyöni kannalta katsottuna molempien ikäryhmien yhteistoiminnosta saama hyöty), ollaan lähempänä sosiaalista ja kognitiivista oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa. (Lakkala 2008, 46-48.)

Erilaisten ihmisryhmien yhteen saattaminen ja tutustumisen mahdollistavien toimintojen tarjoaminen ovat arvo- ja suvaitsevaisuuskasvatusta, ihmisoikeuksien kunnioittamista kuten myös ihmisarvon loukkaamattomuutta esiintuovaa toimintaa. Varhaiskasvatuksen arvostama sivistys ilmenee tavassa suhtautua itseen, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein ja oikeudenmukaisesti. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 20.)

6 Sukupolvitoiminta ja menetelmät

Lasten ja vanhusten yhteisiä toiminnallisia hetkiä suunniteltaessa tulee huomioida molemmat kohderyhmät omine tarpeineen ja valmiuksineen. Laadukkaan toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa huomioidaan toiminnan mielekkyys, monipuolisuus, joustavuus ja jatkuvuus. Välttämätöntä on kiinnittää huomiota myös ulkoisiin resursseihin, kuten käytettävissä oleva aika, toimitilat ja henkilökuntamitoitus. Toimintahetkien onnistumiseen vaikuttaa myös ohjaajan valmius toimia tilanneherkästi ja yllättäviinkin tilanteisiin luovasti heittäytyen.

Kun pohditaan sukupolvitoiminnan tarkempaa sisältöä, voidaan huomata, että lapset ja vanukset pitävät usein hyvinkin samankaltaisista toiminnoista. Leikki ja erilaiset luovat toiminnot sopivat hyvin lasten ja vanhusten yhteisiin toimintatuokioihin. Itseilmaisussa ja yhdessä toimimisessa voidaan hyödyntää muun muassa musiikkia, kuvataidetta, liikuntaa, kädentaitoja, draamaa ja kielellisen ilmaisun menetelmiä.

6.1 Leikki lapsen ja vanhuksen hyvinvoinnin edistäjänä

Leikki on lapselle luontaista. Se ilmentää lapsen tapaa olla, elää ja hahmottaa maailmaa. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Se tuottaa lapselle iloa ja mielihyvää, luo hänelle mahdollisuuden käsitellä kokemuksiaan, vahvistaa mielikuvitusta, eläytymiskykyä ja sosiaalisia taitoja sekä harjaannuttaa erilaisten sääntöjen omaksumista. Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtapana ja keino rikastuttaa erilaisia oppimistilanteita. Järvenpäässä huomiota on haluttu kiinnittää myös leikkiperinteen siirtämiseen. Perinteen siirtymistä tapahtuu eri-ikäisten lasten yhteisleikeissä sekä kasvattajien tietoisessa leikin ohjauksessa. Eri sukupolvien välisen leikkiperinteen siirron voi niin ikään nähdä olevan osa tätä leikkiperinteen siirtämiseen tähtäävää toimintaa. Lasten tietoisuuden lisääminen entisajan leikeistä, lauluista, loruista ja sanaleikeistä avartaa heidän näkemyksiään leikkimaailman ulottuvuuksista ja voi osaltaan madaltaa myös lasten ja vanhusten välisen vuorovaikutuksen kynnyksiä. (Järvenpään kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2019, 39-40.)

Leikki on lapsen oikeus, mutta ihmisen hyvinvoinnin kannalta leikkiä tarvitaan myös myöhemmissä elämänkaaren vaiheissa. Tämän päivän vanhusten lapsuudessa oli vielä jokseenkin tavallista, että nuortenkin tapaamisissa leikittiin muun muassa erilaisia piirileikkejä ja kalenterivuoden juhlapyhät katkaisivat myös aikuisten työnteon heidän heittäytyessä laskiaisena mäenlaskuun, pääsiäiskiikun rakenteluun ja keinumisen vauhdin hurmaan sekä joulunajan leikkeihin. Erilaiset arvoitukset olivat myös tyypillisesti perheen yhteistä ajanvietettä erityisesti iltapäiväaikaan. Perinneleikit siirtyivät sukupolvelta toiselle usein hyvinkin muuttumattomina. Vaikka sukupolvien välinen yhteys ja esimerkiksi leikkiperimätiedon siirtyminen eivät tällä vuosikaudella ole enää samanlaista kuin nykypäivän vanhusten lapsuudessa, on tässäkin ajassa herätetty vaalimaan perinneleikkien merkitystä ja ryhdytty tekemään perinneleikkejä tutuiksi myös tämän ajan lapsille muun muassa erilaisten hankkeiden myötä. (Helenius & Lummelahti 2013, 163-164.)

Vanhusten laskenut toimintakyky ja erilaiset fyysiset rajoitteet vaikuttavat luonnollisesti lasten ja vanhusten yhteisen leikin mahdollisuuksiin. Rajoitteet eivät kuitenkaan estä toimintaa, vaan asettavat sille tietyt reunaehdot, jotka tulee tiedostaa ja huomioida toiminnan suunnittelussa. Leikki voi kohtaamisissa toteutua esimerkiksi vain lasten toimesta vanhusten seuraillessa lasten toimintaa tai lasten ja vanhusten keskustellessa erilaisista leikeistä ja leikkivälineistä. Leikkimuistot liittyvät vanhusten lapsuuteen ja ovat usein myös muistisairaiden vanhusten kohdalla mieleen palautettavissa. Muistelu onkin eräs käyttökelpoinen menetelmä sukupolvien yhteen saattamisessa. Muistelu lähentää eri sukupolvia tuoden aikuista lapsen tasolle oman lapsuusajan muistikuvia ja kokemusmaailmaa mieleen palauttamalla. Muistelu myös tukee muistisairaana vanhuksen voimaantumista. (Hohenthal-Antin 2009, 101-102, 106.)

Leikin merkitys ihmiselle näkyy siinä, että lapsuuden leikeistä jää tavallisesti muistoja, joita voimme palauttaa mieliimme vielä vuosikymmenten jälkeenkin. Koetut leikit jättävät osittain pysyviä leikin muistikuvia ihmisen mieleen ja muistiin. Leikkimuistot liittyvät ihmisen episodiin muistiin, joka mahdollistaa kuvainnollisesti aikamatkan omakohtaisesti koettuihin aikaisempiin tilanteisiin. Episodinen muisti käsittelee erityisiä tapahtumia tiettyyn aikaan tiettyssä paikassa. Leikkimuistoissa sekoittuvat tiedostamaton kokemus ja yksittäinen elämyksellinen episodi tietystä selvärajaisesta tilanteesta. Lapsen leikki ilmentää aina omaa aikakauttaan ja etenkin leikin ulkokohtaiset sisällöt ovat herkkiä ajan tuomille muutoksille. Leikin muodot ja pyrkimykset ovat kuitenkin pysyvämpiä ja niistä voidaan löytää yhtäläisyyksiä eri sukupolvien välillä. Varhaisimmat leikkimuistot ovat usein esinekeskeisiä. Hieman myöhäisemmissä leikkimuistoissa nousevat puolestaan esiin leikkitoimit, leikkioolit, mielikuvituksen ja yhdessä sovitujen sääntöjen avulla muodostetut korvaavat välineet (esimerkiksi voikukan lehti on tässä leikissä silakka) sekä leikkien säännöt. (Helenius & Lummelahti 2013, 19-26.)

6.2 Luovan työskentelyn hyödyt ja mahdollisuudet sukupolviyhteistyössä

Taide, erilaiset itseilmaisun muodot ja osallisuus ovat jokaisen ihmisen oikeus riippumatta iästä tai siitä, asuuko henkilö omassa kodissa vai laitoshoidon piirissä. Erilaiset elämykset, luovat voimavarat ja vuorovaikutus mahdollistavat voimaantumisen ja toimintakyvyn ylläpidon arkisessakin ympäristössä. Luova työskentely taiteen, liikunnan ja musiikin avulla avaa myös muistisairaalle ikäihmiselle uusia päämääriä elämään ja sillä on monin kotimaisin ja kansainvälisin tutkimuksin todettu olevan selviä yhteyksiä ihmisen hyvinvointiin ja terveyteen. Musiointi, tanssi ja leikki ovat myös helppoja tapoja synnyttää kontakti ja vuorovaikutus vanhus- ja lasten välille. Lasten ja vanhuskohtaaminen palvelukeskusmiljöössä lisää vanhuskohtaamisen vireyttä ja positiivista mielialaa sekä vahvistaa heidän osallisuuttaan ja ilmaisukykyään yhteistoimintaan osallistumisen myötä. (Liikanen 2010, 13-14; Munter-Mäkeläinen 2010, 21-23.)

Taito- ja taideaineet ovat sukua leikille. Kalliala (2012) peräänkuuluttaa voimakkaasti taito- ja taideaineiden eli musiikki- ja kuvataidekasvatuksen, draaman ja sanataiteen sekä liikunnan ja erilaisten kädentaitojen merkitystä varhaiskasvatuksessa. Kallialan mukaan luoviin toimintoihin panostaminen vahvistaa lapsen itsetuntoa sekä valmiutta nyky-yhteiskunnan jatkuvaan muutospaineeseen ja hektisyyteen. Lapsilähtöisessä toimintatavassa niin sanotun vapaan leikin hetket eivät saa syrjäyttää lasten mahdollisuuksia monipuoliseen toimintaan, eli vapaan leikin ohella muun muassa maalaamiseen, musisointiin, tanssiin, draamaan ja lorutteluun. (Kalliala 2012, 47, 52.)

Nykyisin varhaiskasvatuskentällä painottuva lapsilähtöisyys ei saa johtaa kasvattajien taustalle vetäytymiseen, vaan aktiiviseen lapsen tarpeiden havainnointiin, kiinnostuksenkohteiden tunnistamiseen sekä erilaisten pedagogisten toimintojen suunnitteluun ja toteutukseen tehtyjen havaintojen pohjalta. Kasvattajan tehtävänä on tarjota lapselle monipuolisia elämyksiä ja

toimintoja sekä ohjata lasta erilaisten tekemisten ja toimintaympäristöjen äärelle lapsen luontaista uteliaisuutta ja kiinnostusta erilaisiin ilmiöihin hyödyntäen. Pieni lapsi tarvitsee aikuista tuekseen laajentamaan toiminta- ja ilmaisumuotojaan. Lapsilähtöisyys ei koskaan tarkoita lapsijohtoisuutta, vaan vastuu toiminnan johtamisesta on aina aikuisella. Lapsilähtöisyys ja aikuisjohtoisuus vaativat yhtä aikaa toteutuakseen kasvattajalta tilanneherkkyyttä ja sensitiivisyyttä. Ammattitaitoinen kasvattaja rikastuttaa pedagogista toimintaa ja tarjoaa lapsille monipuolisia oppimisympäristöjä ja -tilanteita lasten tarpeita ja toiveita kuunnellen, heitä sensitiivisesti aktivoiden ja rohkaisten sekä uusien asioiden äärelle ohjaten. (Kalliala 2012, 61-64, 198-200.)

Musiikilla on tutkitusti myönteisiä vaikutuksia ihmisen aivotoimintaan. Sekä musiikin soittamisella että kuuntelemisella voi harjaannuttaa aivojaan monin tavoin ja musiikin eri ulottuvuudet aktivoivat samanaikaisesti aivojen motoriikkaa, tunteita ja luovuutta. Kuuntelu aktivoi aivoissa laajaa hermoverkkoa, joka säätelee muun muassa vireystilaa, tarkkaavaisuutta, emootioita ja muistia. Kun musiikkiin yhdistyy rytmistä liikehdintää, erilaiset hermoverkostot aktivoituvat ja hermoverkkojen väliset yhteydet vahvistuvat. Tanssiin liittyy usein myös jonkinasteinen sosiaalinen vuorovaikutus, jonka myötä aivojen tunnekeskukset aktivoituvat. Syntyvät tunnekokemukset edistävät aivojen hyvinvointia. Aivojen saadessa erilaisia ärsykeitä hermoverkosto aktivoituu. Tämä tukee heikentyneitä muistia. Aivoalueiden heikentyneitä osia voidaan myös korvata toisilla kanavilla, joita kuntoutetaan korvaamaan menetetyn alueen tehtäviä. Aivot voivat oppia uusia asioita koko ihmisen eliniän, samoin oppimisvalmius säilyy läpi elämän. Liike aktivoi ja integroi aivojamme. Se on myös olennainen keino ihmiselle ilmaista itseään. (Malmivirta 2013, 28-30.)

Musiikilla on eri ihmisille ja erilaisissa ikävaiheissa vaihtelevia merkityksiä. Vanhukselle musiikki toimii usein muistojen ja tunnetilojen herättelijänä. Musiikin avulla voidaan käsitellä myös omaa identiteettiä ja työstää erilaisia kokemuksia. Tutkimusten mukaan musiikki aktivoi vanhusten vireyttä, huomiokykyä, käsitteellistä ajattelua ja liikkeitä. Muistisairaalle vanhuk- selle mielimusiikin kuuntelun on havaittu toimivan myös ahdistusta ehkäisevänä ja lievittä- vänä tekijänä. Musiikin kuulemisen on todettu parantavan myös muistisaira- an tietoisuutta itsestään ja ympäristöstään. (Haapamäki 2013, 11-12.)

Musiikkikasvatus on keino tukea lapsen minäkuva- a, kohentaa pärjäämisen kokemusta ja rohkaista luovuuteen. Musiikin avulla voidaan tukea myös sosiaalista rohkaistumista ja tunteiden ilmaisua. Yhteinen musisointi on osallistavaa ja lopputuloksessa näkyy jokaisen osallistujan kädenjälki. Musiikkihetkessä osallistuja voi myös itse helposti säädellä osallisuutensa määrää ja intensiteettiä. Hetkessä voi olla mukana laulaen, soittaen ja tanssien tai vaihtoehtoisesti vain kuunnellen ja seuraillen. Valinnanmahdollisuudet ovat tärkeä osa osallisuutta ja toimi- juutta. (Munter-Mäkelä 2010, 91-93.)

6.3 Kosketus vuorovaikutuksen ja läheisyyden vahvistajana

Lapsen ja vanhuksen kohtaaminen saa lisää syvyyttä, jos siihen voidaan sisällyttää yhteisessä tilassa olemisen, katsekontaktin, sanallisen vuorovaikutuksen ja yhteistoiminnan ohella myös kosketus. Kosketuksella on suuri voima niin lapselle kuin vanhuksellekin, eikä sen merkitystä hyvinvoinnin tärkeänä osatekijänä tule väheksyä. Kosketus tuo turvaa ja rauhoittaa. Se auttaa myös oman kehon hahmottamisessa ja hallinnassa. Hoivaavan tunneyhteyden saavuttaminen on ammattilaiselle tärkeä onnistuminen niin varhaiskasvatuksen kuin vanhuspalvelujenkin työkentällä. Kun muistisairas vanhus kadottaa taudin edetessä kyvyn ymmärtää ja tuottaa sanoja, nousee kosketus vuorovaikutuksen muotona entistäkin tärkeämpään asemaan. Myös katse, hymy ja hiljaisuus ovat tärkeitä vuorovaikutuksen muotoja. (Kanninen & Sigfrids 2012, 98, Burakoff & Haapala 2013, 11-13.)

Läheisyyden saavuttaminen vaatii yleensä rauhallista tutustumista, mutta kosketus voi toimia myös tutustumista edesauttavana tekijänä. Jännitys lievittyy ja tuttuus lisääntyy, kun osapuolet uskaltavat myös fyysiseen läheisyyteen ja spontaaniin vuorovaikutukseen. Turvallisuudentunnetta tavoiteltaessa sanattomalla vuorovaikutuksella on vähintään yhtä suuri merkitys kuin sanallisella vuorovaikutuksella. Ohjaajien ja miljöön rauhallisuus, toiminnan selkeys ja ennakoitava struktuuri sekä osallistujien fyysinen lähekkäinolo tuovat kohtaamisiin turvallisuutta, tuttuutta ja rauhaa. Toimintaa suunniteltaessa on tärkeää huomioida myös sanattoman vuorovaikutuksen mahdollisuudet. Yhteisen hetken voi esimerkiksi aloittaa aina tilanteen niin salliessa kättelyllä, katsekontaktilla ja esittäytymisellä. Tämä menettelytapa olisi lapsille osaltaan myös tapakasvatusta. Myös vierailun päättyessä lapset ja vanukset voivat kätellä toisiaan, halutessaan jopa halata.

Kosketus luo yhteyden ja on parhaimmillaan huomioimista ja huomatuksi tulemista. Kun kosketamme toiseen, tulemme aina samalla myös itse kosketetuksi. Kosketuksen monista hyödyistä huolimatta tärkeää on tiedostaa myös kosketuksen omakohtaisuus ja ihmisten erilaiset kosketushistoriat. Kaikki kosketukseen liittyvät kokemukset ja tuntemukset eivät aina välttämättä ole miellyttäviä. Se, kuinka vahvistavana voimme kosketuksen kokea, riippuu pitkälti siitä, minkälaiseen kosketukseen tai koskemattomuuteen olemme kukin oman elämänsä aikana tottuneet. Kosketushistoria ulottuu pitkälle sukupolvien ketjuun ja siirtyy usein omaksuttuna toimintamallina sukupolvelta toiselle. Koskettaminen ja sen soveliaisuus on myös hyvin kulttuurisidonnaista. Toimiakseen positiivisena ja yhteyttä vahvistavana kokemuksena kosketuksen on aina perustuttava vastavuoroisuuteen, yksilöllisten tarpeiden tiedostamiseen ja toisen osapuolen kunnioitukseen. Koskettajan tulee koskettaa omasta tahdostaan ja kosketettavan on sanoillaan tai eleillään ilmaistava lupa koskettamiselle. (Tuovinen 2014, 32-34.)

Satuhieronta on menetelmä, jonka avulla vahvistetaan niin tunnetaitoja kuin sosiaalista vuorovaikutustakin. Satuhieronnalla voidaan vaikuttaa psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Menetelmä on keino vahvistaa oman itsen ja toisten arvostamista. Satuhieronta-hetki voidaan toteuttaa rentouttavana tai toiminnallisena. Hetkien suunnitteluun ja toteutukseen vaikuttaa ryhmän koko. Toiminnalliset satuhierontaleikit sopivat ryhmässä toteutettavaksi ja ne lisäävät vuorovaikutusta. Ne ovat usein myös helppo tapa osoittaa omaa läheisyyden kaipuuta ja tulla sinuiksi koskettamisen kanssa. (Tuovinen 2014, 8-13, 20, 116.)

7 Kehittämisprojekti

7.1 Lähtökohdat ja onnistumisen edellytykset

Sain idean opinnäytetyöni aiheeksi suorittaessani opintoihini liittyvää työharjoittelua Järvenpäässä Haltianpolun päiväkodissa kevättalvella 2019. Olin pannut merkille, että päiväkodin lähietäisyydelle, muutaman sadan metrin päähän, oli noussut uusi vanhuspalvelujen yksikkö, Vaahterakoti. Asiaa tarkemmin selvitellessäni kävi ilmi, että organisaatioiden välille oli palvelutalon toiminnan käynnistymisvaiheessa pari vuotta aiemmin pyrittykin käynnistämään yhteistyötä. Yhteistyöstä saatava hyöty eli sukupolvisynergia kyllä tiedostettiin, mutta toteutus oli kuitenkin jäänyt harvojen ja satunnaisten tapaamisten tasolle ja hiipunut sittemmin kokonaan. Tahtotila kanssakäymiseen oli kuitenkin sekä päiväkodin että palvelutalon työntekijäpuolella ilmeinen.

Itse olen läpi opiskelujeni ollut kiinnostunut asiakassektorina sekä lapsista että vanhuksista. Työharjoitteluni edetessä alkoi opinnäytetyölleni hahmottumaan aihe, joka täytti kaksi sille asettamaani pääkriteeriä; aiheen tuli olla itseäni aidosti kiinnostava sekä luonnollisesti myös sellainen, joka hyödyttäisi yhteistyökumppaneiksi lupautuneita tahoja niin työyhteisö- kuin asiakastasollakin. Yhteistyöstä saatava hyöty oli alusta alkaen tiedostettu vahvasti Järvenpäässä molemmissa organisaatioissa. Toiminnasta saatavan hyödyn tunnistaminen on tehokas polttoaine asioiden eteenpäin viemisessä. Hyötyjen tiedostaminen vahvisti myös opinnäytetyöprojektissani työntekijöiden motivaatiota ja sitoutumista nyt uudelleen käynnistettävään yhteistyöhön. Ilman molemminpuolista hyötyä erilaiset kokeilut, mallit ja toimintatavat tuskin juurtuvat luonnolliseksi, itseään kannattelevaksi osaksi osapuolten toimintakulttuuria (Herlin 2018, 2).

Kohtaamiset lienevät aidoimpia niiden tapahtuessa spontaanisti arjessa. Kun mietitään lasten ja vanhusten kohtaamista risteävien palvelujen piirissä, vaatii kohtaaminen ja yhteisten toimintojen toteutuminen kuitenkin suunnitelmallisuutta ja organisointia. Tätä korostettiin vahvasti kaikissa opinnäytetyöprojektin myötä vierailmissani palvelukeskuksissa, joissa lasten ja vanhusten kohtaamiset ovat vahvasti arjessa mukana. Yhteistyön jatkuvuuden kannalta on

myös keskeistä, että molemmissa toimintaympäristöissä sitoudutaan säännölliseen yhteydenpitoon, toiminnan ylläpitoon ja kehittämiseen sekä siihen osallistumiseen. Vaarana ja haasteena on, että vaikka yhteistoiminnan mukanaan tuomat edut tiedostetaan, kaatuu toteutus arjen rutiinien jalkoihin. Molemmissa yhteistyötahoissa onkin pohdittava, kuinka paljon ollaan valmiita joustamaan totutuista toimintatavoista ja opettelemaan uutta. Kun tahtotila on kunnossa, uuden omaksuminen, toiminnan käyntiin saattaminen ja käynnissä pitäminen kuten myös toiminnan jatkokehittely ovat kaikki varmemmalla pohjalla. (Herlin 2019; Jokinen 2019.)

Vaikka yhteistyön käytännön toteutus lepää pitkälti työntekijöiden tai valittujen vastuuhenkilöiden harteilla, on molempien organisaatioiden esimiestason myös sitouduttava toimintaan resurssien varmistusta, henkilökunnan motivointia ja sitouttamista sekä toiminnan vakiinnuttamista ja kehittämistä ajatellen. Vastuu yhteistyöstä ei voi kuulua vain toiselle organisaatiolle eikä vain tietyille henkilöille työyhteisöissä, vaan molempien osapuolten on sisäistettävä yhteistyö osaksi omaa toimintakulttuuriaan niin organisaatio-, esimies- kuin työntekijätasollakin. Esimiehellä on tärkeä rooli uudenlaisen toimintamallin juurruttamisessa työyhteisöön. Yhteinen toimintakulttuuri muotoutuu vähitellen keskustelujen, arjen toiminnan ja yhdessä määriteltyjen tavoitteiden kautta. Uuden syntymisessä keskeistä on määrätietoinen pyrkimys kohti uudenlaista toimintakulttuuria sekä uuden toimintakulttuurin sisäistäminen kaikissa organisaatiotasoisissa. Toiminnan jatkuvuuden sekä laadun kannalta keskeistä on koko henkilökunnan innostus ja rohkea luovuus kohtaamisia suunniteltaessa ja toteutettaessa. (Seppälä 2019; Suvanto 2019.)

Toiminnan säännönmukaisuus ja arkisuus on tärkeää myös lasten, ja miksei vanhustenkin, reagoimista ja kokemusmaailmaa ajatellen. Liian harvoin tapahtuva kohtaaminen voi synnyttää liiallista jännitystä ja jopa ahdistusta tai pelkoa. Herlin (2018, 11) tuo esille, että liian epäsäännöllisellä ja suunnittelemattomalla sukupolvien kohtaamisella voi olla jopa negatiivisia vaikutuksia lasten asenteisiin ikäihmisiä kohtaan. Jotta kohtaamisista ei jäisi mielen syövereihin askarruttavia asioita, tulee vierailuista keskustella lasten kanssa sekä etu- että jälkikäteen avoimesti ja kiireettömästi.

Vanheneminen on luonnollinen osa elämää, mutta se voi kuitenkin olla monelle nykylapselle syystä tai toisesta vierasta ja näyttäytyä näin ollen heidän näkökulmastaan katsottuna pelottavana. Tuttuus puolestaan lisää turvallisuuden tunnetta ja vähentää jännitystä. Aikuisen valitsema lähestymistapa ja sukupolvitoiminnassa toteutettava etenemismuutos on suunniteltava kulloinkin lapsiryhmä omine tarpeineen huomioiden. Lähtökohtaisesti lapsi on yleensä, mahdollisesta alkujännityksestä huolimatta, kiinnostunut uudesta ja erilaisesta. Miksi emme pyrkisi vahvistamaan lasten näkemyksiä vanhuudesta ja vanhenemisestä myönteisenä, mielenkiintoisena ja arvokkaana elämänvaiheena? Vanhuus kuuluu ihmisen elämänsäkaareen omine piirteineen ja muutoksineen siinä missä lapsuus, nuoruus ja aikuisuuskin.

Lasten tietoisuutta ikääntymisestä ja sen mukanaan tuomista muutoksista ihmisessä on tärkeää lisätä lapsentahtisesti ja -tasoisesti. Aihetta voidaan lasten kanssa käsitellä myös satujen ja lapsille suunnattujen tietokirjojen avulla. Kirjojen avulla voidaan nostaa käsittelyyn erilaisia aihealueita ja johdatella lasten ajatuksia tiettyjen teemojen äärelle - myös vaikeina pidettyihin teemoihin kuten sairastumiseen, kuolemaan, suruun ja ikävään. Näitä teemoja käsitteleviä lastenkirjoja ovat esimerkiksi Timo Parvelan kirjoittama satukirja ”Tuleeko vaari vielä takaisin?” sekä Vuokko Hurmeen ja Sanna Pelliccionin kirjoittama tietokirja ”Peukalon käsikirja - tietoa lapsille vanhenemisesta”.

Haltianpolun päiväkodin ja Vaahterakodin välinen yhteistoiminta tulee toimitilojen erillisyyden vuoksi olemaan erilaista kuin saman katon alla toimivien palvelutalojen ja päiväkotien ollessa kyseessä. Vierailmissani palvelukeskuksissa yhteistoiminta vanhusien ja lasten välillä on myös käynnistetty heti toimintayksiköiden perustamisvaiheessa. Sukupolvinen kanssakäyminen on alusta alkaen ollut näiden toimijoiden keskeisenä toiminta-ajatuksena, jolloin kohtaamiset ja yhteisten toimintojen mahdollistaminen on voitu ottaa huomioon jo kiinteistöjen suunnitteluvaiheessa eikä yhteistä toimintakulttuuria ole jälkikäteen lähdetty luomaan vanhan päälle tai rinnalle.

Lasten ja vanhusien toimiessa päivittäin fyysisesti samoissa tiloissa kohtaamiset voivat olla spontaanimpia ja toteutua useammin. Vaikka yhteistä ohjattua toimintaa ei päivittäin olisi, osapuolet voivat kohdata toisiaan erilaisten päivärutiinien, kuten ulkoilun ja ruokailujen, lomassa. Vanhukset voivat myös esimerkiksi seuralla lasten touhuja pihalla tai erilaisissa toimintahetkissä. Kun kohtaamiset ovat arkipäiväisiä ja toisen sukupolven läsnäolo on tuttua, myös vuorovaikutuksen kynnyks madaltuu ja sille tarjoutuu enemmän luontevia tilaisuuksia.

Kun fyysiset toimitilat puolestaan sijaitsevat toisistaan erillään, kuten opinnäytetyöprojektissäni, aiheuttaa tämä yhteistoiminnalle suurempaa suunnittelun ja aikataulutuksen tarvetta. Toki spontaanitkin kohtaamiset voivat toisinaan toteutua lapsiryhmän poiketessa ”kutsumatta kylään” esimerkiksi lähimetsään suuntautuneen luontoretken yhteydessä. Tällaista rohkeaa spontaaniutta jopa kaivattiin palvelutalon henkilökunnan taholta. Lyhyet ”piipahduksetkin” voivat olla merkityksellisiä kohtaamisia. Vaikka toiminnan on toteutuakseen oltava suunnitelmallista, liian tarkan etukäteissuunnittelun pelättiin herkästi kasaavan kohtaamiseen ja suhteen ylläpitoon liiallisia odotuksia ja paineita. Osapuolten toiveissa oli saada pikkuhiljaa luotua hyvä, pysyvä yhteys sekä rakentaa luontevaa ja molempien osapuolten arkea rikastuttavaa suhdetta organisaatioiden välille.

7.2 Kehittämistyön tavoite ja eteneminen

Varsinainen kehittämisprosessi käynnistyi toukokuussa 2019 toimeksiantajatahojen esimieshaastattelulla. Aloitussvaiheeseen liittyi myös tutkimuslupien haku Järvenpään kaupungin varhaiskasvatuspalveluista sekä Keski-Uudenmaan sote-kuntayhtymän ikäihmisten palveluista.

Kesän aikana tein eri puolella Suomea vierailuja palvelukeskuksiin, joissa lasten ja vanhusten kohtaamiset ovat jo osa organisaatioiden arkista toimintatapaa. Tutustuin myös aihepiiriä koskevaan aiempaan tutkimukseen ja keräsin aineistoa kehittämistyöni teoreettista pohjaa silmällä pitäen.

Syys-joulukuun aikana toteutin esimies- ja työntekijätason haastatteluja molempien yhteistyökumppanien taholla. Haastattelujen myötä kertyneiden tietojen, näkökulmien ja toiveiden pohjalta työstin toimeksiantajatahoille sukupolvitoiminnan toimintamallirungon. Tärkeänä lopputuotoksena syntyi myös toiminnallinen ideapankki sekä vuosikello helpottamaan sukupolvitoiminnan käynnistämistä ja turvaamaan myös yhteistyön jatkuvuutta ja vakiintumista osaksi organisaatioiden toimintakulttuuria. Ideapankin ja vuosikellon käytännön testaus ja hyödyntäminen eivät puolestaan sisälly opinnäytetyöprosessiin. Toimintamallissa on kuitenkin ohjattu työntekijöitä ja esimiehiä toteutuksessa rohkeaan luovuuteen sekä korostettu suunnittelun ja kertyvän kokemuksen myötä mahdollistuvan kehittämisen tärkeyttä.

Tässä projektissa päämääränä on ollut sukupolvien välisen kohtaamisen, vuorovaikutuksen ja toiminnallisuuden mahdollistaminen ja käynnistäminen. Omana roolinani on ollut taustoittaa erilaisia, jo käytössä olevia yhteistyömuotoja eri päiväkotien ja palvelutalojen välillä, arvioida Järvenpäässä käynnistyvän yhteistyön mahdollisuuksia ja haasteita, kartoittaa yhteistyökumppaneiden toiveita, tavoitteita ja resursseja käynnistyvälle yhteistyölle sekä ideoida erilaisia sisältöjä lasten ja vanhusten kohtaamisiin. Lähtökohtien, resurssien ja reunaehtojen selvitys on ollut tärkeää, jotta käynnistyvä yhteistyö rakentuisi tukevalle ja realistiselle pohjalle ja yhteistyölle valittu toimintatapa tukisi sen jatkuvuutta. Työni keskeisenä tavoitteena on ollut madaltaa käynnistysvaiheen kynnystä ja helpottaa kohtaamisten toteutusta arjessa. Kynnys madaltuu, kun toiminta suunnitellaan todellisten resurssien ja reunaehtojen mukaisesti ja saadaan mukautettua osaksi molempien toimintaympäristöjen arkea. Tärkeää on tiedostaa molemmissa toimintaorganisaatioissa myös kohtaamisten arkea rikastuttava vaikutus ennen kaikkea lapsille ja vanhuksille mutta heidän lisäksi myös työyhteisöjen ammattilaisille.

Ideapankin toimintoja voidaan toteuttaa sellaisenaan tai ne voivat toimia alkusysäyksenä uudenlaisen idean tai toimintamuodon kehittämiseksi. Lasten ja vanhusten osallisuuden kannalta on tärkeää, että ideapankki kehittyy ja muokkautuu arjessa asiakkaiden näköiseksi. Lasten ja vanhusten ei tule olla vain toiminnan kohteena, vaan heidät tulee nähdä omaa arkeaan rakentavina sekä toiminnallisuuttaan käyttävinä subjekteina. Tämän vuoksi henkilökunnan suorittama havainnointi lasten ja vanhusten erilaisissa kohtaamisissa sekä suoran ja epäsuoran palautteen ylös kirjaaminen ja hyödyntäminen ovat ensiarvoisen tärkeitä työkaluja toiminnan kehittämisessä. Lapset voivat ideoida sukupolvivierailuihin toimintasisältöä esimerkiksi lastenkokouksissa ja vanukset omissa yhteisökokouksissaan ammattilaisten avustamana. Myös lasten ja vanhusten yhteiset ideointihetket voivat tulla kyseeseen.

7.3 Haastattelut

7.3.1 Aineiston keruu

Toteutin opinnäytetyöni kehittämisprosessiin liittyen haastatteluja molempien yhteistyökumppanien, palvelutalo Vaahterakodin ja Haltianpolun päiväkodin, organisaatioissa. Haastattelun niin esimiestasoa kuin asiakasrajapinnassa työskenteleviä henkilöitä. Yhteensä toteutin seitsemän teemahaastattelua, joista kolme kohdistui esimiestasoon ja neljä asiakastyötä tekeviin henkilöihin. Seitsemästä haastattelusta varhaiskasvatuksen parissa työskenteli neljä henkilöä ja vanhuspalvelujen parissa kolme henkilöä. Haastattelut kestivät kukin 30-60 minuuttia.

Tavoitteena haastatteluissa oli kartoittaa kattavasti molempien toimeksiantajaosapuolten toiveita, odotuksia ja olemassa olevia ideoita yhteistyölle. Näiden tekijöiden ohella tärkeää oli päästä selville myös käytössä olevista resursseista, reunaehdoista sekä mahdollisista ennakkoluuloista, epäilyksistä ja peloistakin.

Yhteistyön onnistumismahdollisuuksia arvioitiin haastattelutilanteissa muun muassa swot-analyysillä hyödyntäen. Swot:in osa-alueet, jotka ulottavat tarkastelun työyhteisön sisäisiin vahvuuksiin (strengths) ja heikkouksiin (weaknesses) sekä niiden ohella myös ulkoisiin mahdollisuuksiin (opportunities) ja uhkiin (threats) olivat mielestäni hyvä keino saada haastatteluihin riittävän laaja tarkastelunäkökulma. Oli tärkeää tunnistaa ja nostaa esille sekä yhteistyötä mahdollistavia että sitä jarruttavia tekijöitä. Keskeistä oli myös arvioida, mitkä tekijät ovat omien vaikutusmahdollisuuksien piirissä ja mitkä puolestaan ns. annettuja tekijöitä, joihin ei voida vaikuttaa. Mahdollisimman kokonaisvaltaisen ja realistisen käsityksen saaminen lähtötilanteesta ja yhteistyön käynnistymisedellytyksistä on alusta alkaen ollut työni onnistumisen kannalta olennaista. Sen pohjalle rakentuneen kehittämistyön uskon olevan lopputulokseltaan toimeksiantajatahoille paitsi toteutuskelpoinen myös hyödyllinen. Swot-analysoinnin perusteella kertynyttä tietoa esittelen tarkemmin seuraavassa alaluvussa 7.3.2.

Suoria asiakashaastatteluja vanhuksille, lapsille tai heidän omaisilleen tai huoltajilleen en tehnyt. Uskon lasten ja vanhusten toiveiden ja äänen kuitenkin päässeen kuuluville heidät hyvin tuntevien ammattilaisten välityksellä. Yhteistyön päästyä lähitulevaisuudessa kunnolla vauhtiin ja vakiintuessa vähitellen tutuksi toimintamuodoksi on kuitenkin tärkeää, että lasten ja vanhusten ideoita ja ajatuksia toimintaan liittyen kuullaan herkällä korvalla. Suoraa asiakaspalautetta on tarpeen kerätä etenkin yhteistyön alkumetreillä säännönmukaisesti, jotta toiminnasta muotoutuu parhaalla mahdollisella tavalla sekä lasten että vanhusten toiveiden mukaista, heidän arkeaan ja elämäänsä rikastuttavaa. Vanhusten omaisilla ja lasten huoltajilla on todennäköisesti myös näkemyksiä, jotka kannattaa ottaa huomioon toimintaa kehitettäessä.

Henkilökunnan mielipiteitä ja näkemyksiä on tärkeää kartoittaa myös jatkossa. Vanhusten ja lasten kohtaamistilanteissa tehtävät havainnot ja yhteistoiminnan myötä kertyvät kokemukset ovat keskeisiä tekijöitä toimintaa arvioitaessa ja kehitettäessä. Henkilökunnalla on muun muassa mahdollisuus arvioida saadun asiakaspalautteen ja toimintaan käytetyn aikaresurssin avulla toiminnan tarkoituksenmukaisuutta ja merkityksellisyyttä. Toki nämä arviot perustuvat pitkälti jokaisen omaan subjektiiviseen kokemukseen toiminnan mielekkyydestä. Toiminnan kehittämisen ohella henkilökunnan mielipiteiden kartoitus on tärkeää myös heidän toimintaan sitouttamista ajatellen.

Tein opinnäytetyöprosessin aikana myös tutustumiskäyntejä sellaisiin kohteisiin, joissa vanhusten palveluasumista ja lasten varhaiskasvatuspalvelua jo toteutetaan yhteisessä kiinteistössä tai samassa pihapiirissä. Suoritin näissä kohteissa kartoitushaastatteluja sekä palvelutalon että päiväkodin johto- ja esimiestasolle kuten myös käytännön asiakastyötä tekeville ohjaajille, hoitajille ja lastentarhanopettajille. Tavoitteena oli kerätä kokemustietoa sukupolvi-toiminnasta - sen tavoitteista, edellytyksistä, tuloksista ja vaikutuksista. Halusin selvittää myös yhteistyöhön liittyviä turvallisuus- ja osallisuusnäkökulmia. Sain tämän kartoituksen myötä paljon pitkäaikaiseen kokemukseen pohjautuvaa arkitietoa lasten ja vanhusten kohtaamisista, yhteistoiminnan suunnittelusta ja toteutuksesta sekä sukupolvia yhteen saattavan toimintamuodon synergioista ja haasteista. Vierailukohteitani olivat Touhulan päiväkotikiukaan Vekara-Vuori sekä Attendon hoivakoti Vuoripirtti Espoossa (7.6.2019), Pilke päiväkotikiukaan Onnimanni sekä Attendon hoivakoti Vallesmanni Lahdessa (12.6.2019) ja Metsätähden päiväkotikiukaan Metsätähden palvelutalo Hankasalmenalla (1.8.2019).

Edellä mainituissa vierailukohteissa keräsin kehittämistyöni kannalta käyttökelpoista tietoa myös havainnointia hyödyntäen päästessäni seuraamaan lasten ja vanhusten kohtaamista käytännön tasolla. Tehdyt havainnot vahvistivat käsitystäni sukupolvi-toiminnan molemminpuolisesta hyödystä. Yhteinen musiikkihetki toi hymyn ja innostuksen niin lasten kuin vanhustenkin kasvoille. Myös osallistujamäärä kertoi kohtaamisten olevan useille vanhuksille odotettu hetki. Yli puolet asukkaista osallistui hetkeen vähintäänkin etäämmältä tarkkaillen. Havainnointitilanteissa paljastui myös esimerkiksi tarve sopeuttaa tehtyä suunnitelmaa tilanteen vaatimalla tavalla. Kaikki vanukset eivät kyenneet tai halunneet ottaa käteensä tarjottuja soittimia. Värikkään silkkihuivin heiluttelu musiikin tahdissa oli heille mieluisampi vaihtoehto. Ylimääräistä kasvattajaresurssia tarvittiin puolestaan rauhattomien ja arkojen lasten vierelle.

Havainnoinnin pohjalta minulle kertyi lisää merkityksellistä tietoa, jota pystyin hyödyntämään alkavassa kehitystyössäni ja toimeksiantajahaastatteluja valmistellessani. Kirjasin itselleni muistiin kohtaamishetkissä havaitsemiani asioita, jotta saatoin helpommin palauttaa niitä myöhemmin mieleeni. Tilanteiden valokuvaamiseen tai videointiin minulla ei ollut osallistuneiden henkilöiden yksityisyydensuojan vuoksi mahdollisuutta.

Tutustumiskäyntien anti vaikutti luonnollisestikin myöhemmin toteutettavien teemahaastattelujen kysymyksiin sekä työntekijöiden kanssa käytäviin keskusteluihin. Koska yhteistyömalli oli toimeksiantajatahoilleni vielä pitkälti vieras, saimme keskusteluihin lisää syvyyttä ja näkökulmaa minulle kesän aikana kertyneen tiedon ja havainnointikokemuksen myötä.

Vaikka olin edellä kerrottuihin haastattelutilanteisiin ja tutustumiskäynteihin laatinut etukäteen kysymyksiä ja suunnitellut haastattelutilanteiden runkoa ja etenemistä, halusin kuitenkin toteuttaa haastattelut mahdollisimman vapaamuotoisesti keskustellen. Uskoin näin saavani kattavimmat tiedot ja aidoimmat näkemykset haastatelluilta henkilöiltä. Keskusteleva haastattelutyö mahdollisti myös tarkentavat kysymykset, lisäkysymykset sekä haastateltavan itsensä relevanteiksi katsomien aihe-alueiden käsittelyn. Haastattelukysymykset löytyvät tämän opinnäytetyön liitteistä 1 ja 2.

Haastatteluissa kertyneet vastaukset ja pohdinnat kirjasin itselleni haastattelutilanteissa ylös muistiinpanoina. Haastattelutilanteen jälkeen purin käsintehdyt muistiinpanot monisanaisemmin auki omaan sähköiseen dokumenttiin. Kirjasin myös ylös haastattelutilanteessa tai sen jälkeen itselleni syntyneitä ajatuksia ja ideoita. Prosessin aikana kohtasin haastattelemani työntekijöitä toimeksiantajaorganisaatioissa useampaan otteeseen ja pystyin vielä varsinaisten haastattelutilanteiden jälkeenkin keskustelemaan heidän kanssaan työn etenemisestä ja samalla tarvittaessa tarkentamaan muistiin kirjattuja asioita. Kirjalliset ja sähköiset haastattelumuistiinpanot on prosessin aikana säilytetty ulkopuolisten tavoittamattomissa. Muistiinpanoissa ei ole kirjattuna haastatellun henkilön nimeä vaan ainoastaan hänen asemansa organisaatiossa. Haastatteluaineisto on toimeksiantajien kanssa sovittu hävitettäväksi opinnäytetyöprojektin päätyttyä valmiiden tuotosten esittelyn jälkeen.

7.3.2 Haastattelujen analyysi ja kertyneen tiedon hyödyntäminen kehittämistyössä

Toimeksiantajien haastatteluissa nousi etenkin esimiestasolla vahvasti esille into ja halu yhteistyön käynnistämiseksi. Sukupolviyhteistyön uskottiin tuovan niin lasten kuin vanhustenkin arkeen elämyksellisyyttä ja uudenlaista virikkeellisyyttä. Vahvuutena ja toimintaa edesauttava tekijänä nähtiin molempien asiakasryhmien samansuuntaiset toiveet ja tarpeet toiminnallisten hetkien sisällön suhteen. Uuden toimintamuodon uskottiin rikastuttavan asiakasryhmien ohella myös työntekijöiden työnkuvaa.

Toisaalta tiedostettiin selvästi myös yhteistyöhön liittyvän suunnittelu- ja toteutustyön resurssitarve. Käynnistysvaiheen resurssitarpeen toivottiin pienenevän merkittävästi opinnäytetyöprosessissa syntyvän ideapankin ja vuosikellon myötä. Näiden työkalujen uskottiin pienentävän myös mahdollista käynnistyskynnystä työntekijätasolla. Esimiestason haastatteluissa painotettiin vahvasti molempien organisaatioiden yhteistyöhön sitoutumisen tarvetta. Yhteistyön toteutumisen ei haluttu jäävän vain toisen osapuolen aktiivisuuden varaan eikä myöskään vain joidenkin työntekijöiden vastuulle. Uuden toimintakulttuurin juurtumisen kannalta keskeisenä

pidettiin toiminnan säännönmukaisuutta. Jatkuvuuden tärkeimpänä takeajana nähtiin innostunut ja yhteistyöhön motivoitunut henkilöstö.

Työntekijöiden keskeisimpiä huolenaiheita yhteistyöhön liittyen olivat oma osaaminen sukupolvisessa kohtaamisessa, käytännön toteutuksen vaatima työaikaresurssi sekä turvallisuuskökökulma. Välikätenä toimiminen lasten ja vanhusten välissä ajateltiin olevan vaativaa. Haastattelussa nousi esiin myös epäilyksiä omasta kyvystä suunnitella sellaista toimintaa, joka motivoisi niin lapsia kuin vanhuksiakin. Myös lasten ja vanhusten välisen vuorovaikutuksen aikaansaaminen koettiin haastavaksi tavoitteeksi. Organisaatioiden arjen eriytyminen oli niin ikään eräs hankalaksi koettu seikka. Monet haastavaksi koetut asiat liittyivät siihen, että toimintamuoto oli uusi ja monille työntekijöille entuudestaan vieras. Huolet pohjautuivat pääosin oletuksille, spontaaneille arvioinneille ja uskomuksille.

Myös työntekijätasolla nähtiin yhteistyön voivan onnistuessaan tuoda työlle uudenlaista iloa ja merkitystä. Uudenlaisessa oppimisympäristössä toimimisen uskottiin tuovan lapsille mieleenpainuvia ja jännittäviä kokemuksia kuten myös avartavan heidän käsityksiään ihmisten erilaisuudesta. Vaikka huolenaiheitakin ilmeni, uskoivat työntekijätason haastateltavat yhteistyön kuitenkin antavan enemmän kuin ottavan. Syntyvän ideapankin ja vuosikellon luotettiin tuovan helpotusta yhteistyön käytännöntoteutukseen niin työaikaresurssiin kuin myös monipuolisen toiminnan ideointipaineisiin liittyen.

Haastattelujen antia swot-nelikenttämalliin koottuna on esitetty seuraavassa kuviossa.

<p style="text-align: center;">VAHVUUDET</p> <ul style="list-style-type: none"> • Työntekijöiden menetelmälliset valmiudet • Työntekijöiden kohtaamistaito omassa työssä • Samankaltaisuus lasten ja vanhusten ohjattujen toimintahetkien sisällössä • Lasten ja vanhusten samanlaiset tarpeet 	<p style="text-align: center;">HEIKKOUEDET</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ammatillinen osaamattomuus sukupolvitoiminnassa • Työaikaresurssin niukkuus • Kaikki työntekijät eivät ole motivoituneita yhteistyöhön • Lasten mahdolliset pelot ja reagointi sekä vanhusten kiinnostuksen puute lapsia kohtaan • Organisaatioiden erilaiset arkirytmit
<p style="text-align: center;">MAHDOLLISUUDET</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hyöty molemmille asiakasryhmille -> hyvinvointi, elämäksellisyys, sosiaaliset kontaktit, toiminnallisuus, itsen merkitys toiselle osapuolelle (lapsi/vanhus) • Hyöty työntekijöille -> työn mielekkäisyys, merkityksellisyys ja vaihtelevuus • Hyöty palveluntarjoajalle -> mahdolliset kustannussäästöt, imago 	<p style="text-align: center;">UHAT</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toiminta on satunnaista eikä yhteistyö juurru osaksi toimintakulttuuria • Yhteistyö jää vain joidenkin työntekijöiden tai vain toisen organisaation vastuulle • Saatava hyöty on niin vaikeasti todennettavissa, että toimintaan käytetty työaikaresurssi ei tunnu saavan vastinetta • Turvallisuuskökökulma; muistisairaiden vanhusten käytös, virustautien leviäminen lähikontakteissa

Kuvio 4: Haastatteluaineistoa swot-nelikenttämalliin koottuna.

Haastatteluaineiston keruu, analysointi ja uuden tiedon tuottaminen synnyttivät prosessin aikana tärkeän yhteyden myös toimeksiantajien välille. Syntyneen yhteyden ja vuoropuhelun myötä oli mahdollista oikaista mahdollisia vastapuoleen liittyviä virheellisiä käsityksiä, joiden oltiin ajateltu olevan yhteistyön esteitä tai hankaloittajia. Tällaisia asioita olivat muuten muassa aikataulut, vierailujen kesto, sopivaksi katsottava osallistujamäärä sekä asianmukaiseen käyttäytymiseen ja turvallisuuteen liittyvät seikat.

Kertyneen haastatteluaineiston pohjalta ryhdyin hahmottelemaan runkoa sukupolviyhteistyön toimintamallille sekä ideoimaan toiminnallista ideapankkia ja vuosikelloa. Haastatteluvas-
tauksia läpikäydessäni otin joihinkin haastateltaviin vielä uudelleen yhteyttä ja varmistin heiltä tulkintojani ja päätelmiäni. Keräsin myös kommentteja jo matkan varrella työstövai-
heessa olevalle ideapankille. Tiettyjä henkilöitä, toimeksiantajien esimiestähoja, haastattelin prosessin aikana kahteen otteeseen. Sain heiltä aloitusvaiheessa työlleni ns. raamit ja myö-
hemmin keskustelimme tarkemmin syntyneistä ideoista ja toiminnan käynnistymisen edelly-
tyksistä sekä aikatauluista. Kaiken kaikkiaan molemmissa organisaatioissa haluttiin olla hyvin-
kin sallivia ja heittäytyviä erilaisten toimintaideoiden suhteen - toki turvallisuusnäkökulma
huomioiden.

Keskustelujen myötä oli selvää, että ideapankin tulee olla toiminnallinen ja monipuolinen. Työntekijät toivoivat siitä merkittävästi omaa suunnitteluvastuutaan vähentävää ja etenkin yhteistyön alkumetreillä toiminnalle suuntaviivoja piirtävää ja sitä vahvasti ohjaavaa työka-
lua. Uuden edessä työntekijät kaipasivat myös selkeitä ohjeita siitä, kuinka yhteistyötä käy-
tännön tasolla kannattaa toteuttaa ja viedä eteenpäin. Heillä oli selkeä tarve saada toimin-
nalle sen aloitusvaiheessa tarkat suuntaviivat ja ”säännöt”, mutta samanaikaisesti heillä kui-
tenkin oli jo luottamusta siitä, että kokemuksen myötä toiminta lähtisi etenemään luovasti ja
oma-aloitteisesti. Työntekijät uskoivat ammatillisen itsevarmuuden vahvistuvan sukupolvi-
toimintaa rohkeasti toteutettaessa ja kaikenlaisten toimintakokemusten karttuessa. Ideapankin
toivottiin tuovan helpotusta alun epävarmuuteen.

Toimintamallin muodostamiseen sain tärkeitä tietoja vierailukohteissa suoritetuista kartoitta-
vista haastatteluista. Arjessa tehdyt huomiot, niin toimiviksi osoittautuneet käytänteet kuin
myös mahdottomiksi todetut toiminnot, olivat arvokasta tietopohjaa toteuttamiskelpoista toi-
mintamallia suunniteltaessa. Myös toimeksiantajien resursseja kartoittavat haastattelukysy-
mykset pyrkivät taustoittamaan arjen reunaehdoja, jotta toimintamalli voisi mahdollisimman
sujuvasti solahda osaksi palvelutalon ja päiväkodin arkea.

Huoli työaikaresurssin niukkuudesta sukupolvi-
toiminnan suunnittelutyössä synnytti idean tiet-
tyjen päiväkodin arkeen kuuluvien toimintojen viemisestä sellaisenaan vierailukäynneille. Esi-
merkiksi vapaan leikin hetket, aamu- tai päiväpiirihetket ja ulkoilu kuuluvat päiväkotien pe-
rusarkeen. Kun näitä toimintoja siirrytään toisinaan toteuttamaan palvelutalon tiloihin,

saadaan sukupolvitoiminta linkittymään helposti päiväkodissa muutoinkin toteutettavaan toimintaan. Leikkihetket virittävät helposti osallistujien välille vastavuoroisen yhteyden, ellei suusanallista niin ainakin katseen ja eleiden tasolla.

Musiikki- ja liikuntahetket ovat tuttuja toimintoja palvelutalojen ja päiväkotien arjessa. Niiden toteuttamiseen löytyy taitoa ja varmuutta molemmista organisaatioista. Sukupolvitoiminnan käynnistyskynnystä madaltaa tietoisuus siitä, että lapset ja vanhuset pitävät ja hyötyvät hyvinkin samankaltaisista toimintahetkistä. Musiikki- ja liikuntahetkiä on helppo sopeuttaa osallistujien tarpeiden ja innostuksen mukaan. Usein näitä toimintoja voidaan myös helposti toteuttaa samanaikaisesti; musiikki innostaa liikehtimään ja liikkuminen saa uutta voimaa, kun siihen yhdistetään rytmisen musiikki. Monien vanhusten liikuntarajoitteiden johdosta liikuntahetkiin toivottiin sellaisia toimintoja, joita voi tehdä myös istuma-asennossa. Liikuntahetkiin toivottiin myös hienomotoriikkaa kehittäviä ja ylläpitäviä harjoitteita.

Ideapankkiin toivottiin myös täysin uudenlaisia, rohkeita ja mieleenpainuvia toimintoja. Näihin toimintoihin keräsin ideoita erilaisten menetelmäoppaiden antia soveltaen, omaa luovuttani herätellen ja vierailukohteissa minulle karttunutta tietoa hyödyntäen. Näiden toiveiden myötä ideapankkiin päätyi muiden muassa rentoutukset, hieronnat, ruoanvalmistus, aistitoiminnot sekä lemmikkieläinten mukaan ottaminen.

Tärkeänä seikkana nähtiin se, että ideapankki sisältäisi toimintoja eri mittaisiin yhteishetkiin. Jotta kaikki lapset pääsisivät osallisiksi palvelutalovierailuihin, täytyi ideapankista löytyä soveltuvaa toimintaa niin 1-vuotiaiden keskittymiskyky kuin myös hitaasti lämpenevien lasten temperamentti huomioiden. Toimintaideoiden tuli mahdollistaa kaikkien lasten ja vanhusten osallisuus jollakin tapaa. Ideapankin monipuolisuudella haluttiin varmistaa yhteistoiminnan mielekkyyys ja palvelevuus erilaisille osallistujille.

Toimintaideoista keskusteltaessa esille nousivat toiveet ja tarpeet myös kielellisistä toiminoista osana ideapankkia. Lapset hyötyvät kielellisten taitojen harjoittelusta muiden muassa sanavaraston karttumisen, puheen ymmärryksen ja muistin kehityksen muodoissa. Vanhuksille sanataide voi puolestaan avata muistoja, rohkaista esittämään omia mielipiteitä sekä toimia keinona siirtää perimätietoa eteenpäin. Myös lasten ja vanhusten syvempää tutustumista tavoiteltaessa oli selvää, että tapaamisiin tarvittaisiin monia vuorovaikutukseen johdattelevia toimintoja. Toiminnan mielekkyyden ja osallistujien keskittymiskyvyn kannalta pidettiin tärkeänä, että vuorovaikutus linkittyy yhteiseen tekemiseen.

Koska muistelu on vanhuksille usein mieluisaa ja heidän hyvinvointiaan vahvistavaa, oli tärkeää kytkeä tämä menetelmä vaihtelevin tavoin useisiin ideapankin toimintoihin. Muistelu-teema voidaan luontevasti kytkeä esimerkiksi erilaisiin esityksiin, yhteiseen leikkiin, satuhetkiin sekä osaksi erilaisten juhlien viettoa. Muistelu voi olla muistojen herättelyä ja niiden

läpikäymistä joko omin ajatuksin tai muille kertoen. Ääneen muistelu on keskeinen keino myös arvokkaan perinnetiedon eteenpäin siirtämisessä.

Läheisyys, lämpö ja kosketusyhteyden mahdollistaminen nähtiin myös tärkeinä sukupolvisuhteiden syventäjinä. Ne haluttiin mahdollistaa ja niiden olemassaolo nähtiin hyödyllisenä, mutta niiden syntyyn ja muodostumiseen liittyi myös paljon pohdintaa. Kuinka läheisyydestä saadaan luontevaa? Kuinka voidaan varmistua jokaisen osallistujan valmiudesta ja aidosta halusta kosketukseen? Ihmisten yksilölliset oman tilan tarpeet on aina huomioitava ja niitä tulee kunnioittaa. Luontevimmin kosketuksen ja fyysisen kontaktin uskottiin toteutuvan yhteisen leikin ja toiminnan lomassa. Leikki voi kuitenkin olla myös keino ohjata osallistujia toistensa läheisyyteen. Toimintaa ohjaavat työntekijät toimivat aina tärkeinä malleina lähekkäin olosta ja luontevasta, välittömästä kontaktiin hakeutumisesta.

8 Uudet työkalut käynnistyvän yhteistyön helpottajina

8.1 Toimintamalli eli miten, milloin ja missä

Sukupolvitoiminnan aloitusvaiheessa on tärkeää varata aikaa rauhalliseen tutustumiseen. Kohtaamiset ovat uutta niin lapsille kuin vanhuksillekin ja kanssakäyminen voi alkuun tuntua joillekin heistä vieraalta ja hämmennystä herättävältä. Vierailuajankohdan lähestyessä tulee lapsille ja vanhuksille kertoa siitä sekä informoida heitä vierailun teemasta. Vierailuajankohdat teemoineen voidaan julkaista myös molempien tahojen viikko-ohjelmassa. Näin myös huoltajat ja omaiset saavat tietoa sukupolvitoiminnan toteutuksesta.

Vierailut tulee varsinkin yhteistyön alkumetreillä toteuttaa maltillisen mittaisina. 15-30 minuutin vierailuaika riittää hyvin tutustumiseen ja uusien sukupolvisuhteiden rauhalliseen solmimiseen. Tutustumista voidaan edesauttaa erilaisin tutustumisleikein sekä henkilökunnan tarvittaessa johdattelemalla vuoropuhelulla. Alkuun on tarkoituksenmukaisempaa panostaa mieluummin kohtaamisten määrään kuin kestoon ja toteuttaa vierailuja tiuhempaan tahtiin rajatun mittaisina (esimerkiksi 1 lyhyt vierailu per viikko). Näin uusi toimintamuoto tulee mielekkäällä tavalla lapsille ja vanhuksille tutuksi, eikä tee uuden asian omaksumisvaihetta osapuolille liian raskaaksi. Lyhyt mutta seesteisenä pysyvä vierailu jättää kaikille osallistujille myönteisemmän muistijäljen kuin tunnin mittainen sekasortoinen vierailu.

Alkuvaiheessa huomiota tulee kiinnittää myös toimintaan osallistuvien lasten ja vanhusten määrään. Rajattu osallistujamäärä antaa henkilökunnalle paremman mahdollisuuden ohjata toimintaa ja panostaa kohtaamisten havainnointiin. Toimintamuodon vakiintuessa yhteistoimintaa voidaan toteuttaa harkitusti myös suurempina ryhminä, esimerkiksi kaikki tietyn osaston vanhuksat ja päiväkodin tietty lapsiryhmä kokonaisuudessaan. Tällöin on luonnollisesti varmistettava myös riittävä työntekijäresurssi vierailun ajaksi. Osallistujien optimaaliseen

lukumäärään vaikuttaa suuresti myös vierailun kulloinenkin teema sekä käytössä olevat tilat. Useimmissa tilanteissa on perusteltua toteuttaa yhteistoimintaa valikoitunein pienryhmin.

Kohtaamisten teema ja toiminnot on aina suunniteltava osallistuvien lasten ikä- ja kehitystaso sekä vanhusten vointi ja toimintakyky huomioiden. Myös erityistarpeisten lasten ja vanhusten osallistumismahdollisuuksia on tuettava riittävin henkilöstömitoituksin. Vuorovaikutuksen ja toimijuuden kokemuksen kannalta keskeisiä ovat toiminnot, joihin sekä lapset että vanhuksset voivat osallistua - muutoinkin kuin katselemalla. Ei ole tarkoituksenmukaista toteuttaa vierailuja pelkällä lapsen esiintyvät vanhuksille -teemalla.

Sukupolvi kohtaamiset toteutunevat useiden vanhusten rajoittuneen liikkumiskyvyn johdosta pääsääntöisesti palvelutalon tiloissa. Vaahterakodilla toimintaa voidaan järjestää koko talon yhteisissä tiloissa (ruokala, toimintasali), tietyn osaston omissa yhteistiloissa tai sopimuksen mukaan myös tietyn vanhuksen omassa huoneistossa. Yhteistoimintamahdollisuudet monipuolistuvat merkittävästi, jos osallistuvien vanhusten kunto ja palvelutalon henkilöstöresurssi mahdollistavat myös ulkotilojen hyödyntämisen. Ulkoaktiviteetteja on mahdollista toteuttaa esimerkiksi palvelutalon omalla sisäpihalla, pihapiirissä tai lähiympäristössä.

Tapaamisten rakenteeseen on sekä lapsia että vanhuksia ajatellen hyvä sisällyttää tietynlaiset, jokaisella kerralla samanlaisina toistuvat aloitus- ja lopetusrituaalit. Aloitusrituaalina voi olla esimerkiksi kättely, oman nimen kertominen sekä yhdessä lausuttava aloitusloru. Loppurituuaalina voi olla esimerkiksi yhteinen loppulaulu. Tapaamisten rakenteessa toistuvat osa-alueet lisäävät tilanteen tuttuutta ja palauttavat osallistujien mieliin kyseisen yhteistyömuodon. Ne myös selkeyttävät kohtaamistilanteen aikajännettä määrittelemällä selkeästi kulloisenkin tapaamisen alku- ja loppuhetken.

Toimintamuodon jatkokehittelyn kannalta kohtaamisten havainnointi ja havaintojen ylös kirjaaminen on tärkeää. Henkilökunnan tulee arvioida jokaisen vierailun onnistumista ja pohtia myös onnistumiseen vaikuttaneita tekijöitä. Kommentteja ja palautetta tulee kerätä myös toimintaan osallistuneilta lapsilta ja vanhuksilta. Arviot ja kertyneet mielipiteet on työntekijöiden toimesta saatettava myös toisen osapuolen tietoon eli palautteen on kuljettava niin päiväkodilta palvelutalolle kuin palvelutalolta päiväkodille päin. Tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi sähköpostiviestein yhteistyökumppaneiden välillä pian kulloisenkin vierailun jälkeen.

Tapaamisten kuvaaminen helpottaa osaltaan yhteistyön jatkokehittelyä. Tallenteiden avulla voidaan jälkikäteen palauttaa työntekijöiden mieliin kohtaamisten onnistumisia ja kehityskohteita. Niiden avulla vierailuja voidaan nostaa keskusteluun myös lasten ja vanhusten kanssa, jolloin heiltä voidaan saada tärkeää palautetta ja ideoita seuraavia tapaamisia silmällä pitäen. Kuvat ovat lisäksi oiva keino kertoa sukupolvisesta yhteistyöstä myös vanhusten ja lasten omaisille. Kuvatallenteita otettaessa on muistettava huomioida kuvissa näkyvien

henkilöiden yksityisyyden suoja. Kuvauslupa on saatava henkilöltä itseltään tai vaihtoehtoisesti hänen huoltajaltaan tai omaiseltaan. Kuvia, jotka ilmentävät vain toimintaa ja joissa henkilöt eivät ole tunnistettavissa, voidaan ottaa ja hyödyntää vapaasti yksityisyyden suojaa rikkomatta.

Toimintamalliin liittyviä yhteistyön onnistumisedellytyksiä esitellään luvussa 8.4.

8.2 Ideapankki

Olen ideoinut ja koonnut opinnäytetyöni lopputuotoksena työelämäkumppaneilleni sukupolvi-toimintojen ideapankin helpottamaan yhteistyön käyntiin saattamista ja ylläpitoa. Olen huomionut ideapankin sisällössä vaihtelevat tarpeet, rajoitteet ja resurssit molemmissa palvelusektoreissa. Toimintavaihtoehtojen valikoimassa olen huomionut toiminnan mielekkyyden ja hyödyn niin lapsille kuin vanhuksillekin. Erityisesti olen kiinnittänyt huomiota sellaisten toimintojen ideointiin, joissa lapsilla ja vanhuksilla on mahdollisuus päästä vuorovaikutukseen keskenään. Vastavuoroisuus on olennaista, kun toiminnan tavoitteena on osapuolten toisilleen tutuksi tuleminen sekä sukupolvien välisen ymmärryksen lisääminen.

Toiminnoissa painottuvat yhdessä tekeminen ja vuoropuhelu. Keskusteluyhteys lapsen ja vanhuksen välille voi syntyä joko spontaanisti yhdessä tekemisen lomassa tai vastaavasti työntekijän johdattelemien kysymysten tai keskusteluavausten kautta. Myös erilaisten asioiden ja ilmiöiden yhteinen ihmettely voi toimia luontevana vuoropuhelun käynnistäjänä. Toimintatuokio on kulloisestakin teemasta riippumatta suunniteltava sisällöltään niin väljäksi, että siinä on aina tilaa lapsen ja vanhuksen väliselle viestinnälle.

Leikki on lapselle luontaista ja sillä on suuri merkitys lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle. Leikin käyttökelpoisuutta ei tule kyseenalaistaa myöskään vanhuspalvelujen menetelmänä. Vanhukselle leikki synnyttää herkästi mielle yhtymiä omaan lapsuuteen. Yhteisen leikin lomassa myös perinneleikkietous voi siirtyä sukupolvelta toiselle vanhuksen virittäytyessä muistelemaan ääneen oman lapsuusaikansa leikkejä. Leikkihetki voidaan toteuttaa hyvinkin luovasti. Siihen voi kukin osallistua omilla taidoillaan ja voimavaroillaan. Leikkiin voidaan yhdistää myös kielellisiä tai motorisia harjoitteita, joista hyötyvät sekä lapset että vanukset.

Olen koonnut ideapankkiin sekä sellaisia toimintoja, jotka vaativat työntekijöiltä vahvaa ohjausta, että sellaisia toimintoja, jotka käynnistyttyään voivat edetä hyvinkin vapaamuotoisesti ja spontaanisti. Molempien toimintamuotojen onnistunut toteutus vaatii joka tapauksessa etukäteissuunnittelua ja -valmistautumista. Lähes kaikki toiminnot vaativat myös jonkinlaisia välineitä, joita tuodaan yhteishetkeen joko päiväkodilta tai saadaan käyttöön palvelutalolta. Tietyt toiminnot vaativat myös äänentoisto- tai muita av-laitteita onnistuakseen.

Ideapankki löytyy tämän opinnäytetyön liitteestä 3.

8.3 Vuosikello

Sukupolvitoiminnan toteuttamista ja tapaamiskertojen teemoja voidaan suunnitella myös vuosikellomallin avulla. Vuosikellon avulla tapaamiset aikataulutetaan tasaisesti kalenterivuodelle ja tapaamisten teemat voivat valikoitua esimerkiksi vuodenaikojen ja erilaisten juhlahypien pohjalta.

Vuosikellon avulla tapaamiset suunnitellaan säännönmukaisesti toistuviksi. Vuositason suunnittelu varmistaa myös toteutettavien yhteistoimintojen ja tapaamisteemojen monipuolisuutta. Sen avulla saadaan helposti kokonaiskuva pidemmän aikajakson suunnitelmista. Vuosikellon avulla suunnitelmia voidaan tehdä näkyväksi myös toiminnasta kiinnostuneille mutta siinä vähemmän mukanaoleville tahoille kuten esimies- ja johtotasolle sekä lasten huoltajille ja vanhusten omaisille.

Vuosikelloon voidaan asiakastoimintojen ohella sisällyttää myös organisaatioissa tehtäviä taustatoimintoja kuten toimintakauden suunnittelupalaveri, säännölliset ideariihet sekä palaute- ja arviointipalaverit. Vuosikello voi toimia myös uusien työntekijöiden perehdytysvälineenä sukupolvitoiminnasta yhtenä toimintamuotona kerrottaessa.

Vuosikelloa voidaan toimintavuoden aikana helposti täydentää ja tarkentaa. Siihen voidaan kirjata suunnitelmien ohella myös toteutunutta toimintaa ja syntyneitä ideoita, jolloin vuosikello helpottaa myös seuraavan toimintavuoden suunnittelua.

Olen opinnäytetyöni tuotoksena laatinut Haltianpolun päiväkodin ja Vaahterakodin väliselle yhteistyölle myös vuosikellomallin. Vuosikello löytyy tämän opinnäytetyön liitteestä 4.

8.4 Oleellista yhteistyön onnistumisessa

Sukupolviyhteistyö on Haltianpolun päiväkodille ja palvelutalo Vaahterakodille uudenlainen toimintamuoto. Uuden käynnistäminen vaatii aina huolellista suunnittelua. Toisaalta toiminnassa on kuitenkin tärkeää ylläpitää myös rohkeaa luovuutta ja spontaania heittäytymistä. Tarve ja halu luovat yhteistyölle tukevan pohjan. Suunnitelmallisuus luo yhteistyölle rakenteen ja selkeyttää toteuttamiskelpoisia ideoita ja etenemistapoja. Tilanneherkkyys ja luovan toteutuksen vapaus varmistavat puolestaan sen, että yhteistyö on niin lapsille kuin vanhuksillekin kunakin tapaamiskertana mielekästä ja antoisaa.

Suunnitelmallisuus helpottaa yhteistyön sujuvuutta arjessa. Se vähentää työntekijöiden urakkaa yksittäisiä tapaamiskertoja toteutettaessa, varmistaa tapaamisten ja toiminnan säännönmukaisuutta ja selkeyttää eri osapuolten vastuita toiminnan ylläpidossa. Yhteistyöhön sitoutuminen on tärkeää molempien toimijoiden organisaatioissa. Jotta sukupolvitoiminta saadaan sulautumaan osaksi molempien tahojen toimintakulttuuria, on sitoutumisen tapahduttava työntekijätason ohella myös esimies- ja johtotasolla. Tämä tarkoittaa toiminnan kannalta

tarvittavien resurssien turvaamista. Sukupolvitoiminnan vaatima resurssi on huomioitava tilankäyttösuunnittelussa, henkilöstömitoituksessa ja työtuntibudjetoinnissa kuten myös materiaalihankintabudjetissa. Työntekijätason on vaikeaa, ellei mahdotonta, sitoutua toiminnan toteuttamiseen ilman esimies- ja johtotason sitoutumista resurssien turvaamiseen. Toiminnan käynnistäminen ja yhteistyön käynnissä pitäminen edellyttävät molemmissa organisaatioissa työajan käyttöä vierailujen käytännötoteutuksen ohella myös toimintojen suunnitteluun, dokumentointiin, arviointiin ja kehittämiseen.

Esimiestason on yhteistyön käynnistysvaiheessa sitoutettava työntekijöitä uuteen toimintamuotoon innostamalla ja kannustamalla. Motivoinnin kannalta on keskeistä nostaa esille sukupolvitoiminnasta saatava hyöty niin lapsille kuin vanhuksillekin sekä sen tuoma vaihtelu ja uudet mahdollisuudet työntekijöiden työpäivien sisältöön. Kun yhteistyö ajan myötä sulautuu osaksi päiväkodin ja palvelutalon toimintakulttuureja, tulee toimintamuoto kirjata näkyväksi myös niiden toimintasuunnitelmiin. Dokumentoituna tieto siirtyy varmemmin myös uusille työntekijöille ja tulee läpikäydyksi jo heidän perehdytysvaiheessaan.

Yhteistyön juurruttamista ja käynnissä pitämistä ajatellen on huolehdittava yhteydenpidon ja vierailujen säännöllisyydestä. Tietyn toimintakauden (esimerkiksi kalenterivuosi tai lukuvuosi elokuusta seuraavaan kesään) yleissuunnitelmaa tulee työstää organisaatiotasoisissa suunnittelu-, arviointi- ja palautepalaverissa esimerkiksi puolivuositain. Näissä palaverissa myös esimies- ja johtotason olisi syytä olla mukana, jotta myös ylemmälle tasolle hahmottuu selkeä kuva yhteistyön eri muodoista, tarvittavista resursseista ja saaduista asiakaspalautteista. Toimintakauden ”starttipalaverissa” nimetään myös sukupolviyhteistyön kulloisetkin vastuuhenkilöt molemmissa organisaatioissa ja päivitetään työntekijöiden yhteystiedot ajan tasalle. Tämän jälkeen säännönmukainen yhteydenpito ja yhteinen sak-ajankäyttö (suunnittelu, arviointi ja kehitys) jatkuu toteutustasosta vastaavien työntekijöiden kesken. Vastuuhenkilöiden yhteiset ideariihet ja palautepalaverit tulee järjestää esimerkiksi kvartaaleittain. Näissä kohtaamisissa on sak-asioiden ohella mahdollisuus keskustella myös työnjaosta ja vastuista sekä antaa yhteistyökumppanille palautetta oman organisaation näkökulmasta käsin. Säännönmukaista on toki niin ikään oltava myös varsinainen sukupolvien kohtaaminen. Lasten vierailut palvelutalolla tulee toteuttaa yhdessä sovitulla rytmillä, esimerkiksi 1-2 viikon välein. Mahdollisesti sovitava kiinteä vierailupäivä helpottaa toiminnan juurruttamista osaksi lasten ja vanhusten arkea sekä viikko-ohjelmaa.

Toiminnan sujuvuuden kannalta on tärkeää sopia myös monista, ehkä pienistä mutta hyvinkin olennaisista käytännön asioista. Mistä ulko-ovesta kuljetaan, mihin ulkovaatteet riisutaan, kuinka kerroksesta toiseen kuljetaan, tarvitaanko ulko-oveen, välioviin tai hissillä kulkemiseen turvakoodeja, missä on lähin wc? Toiminnassa mukanaolevien työntekijöiden on myös hyvä tietää vastapuolen vastuuhenkilöt nimeltä sekä heidän yhteystietonsa. Toimintaa käytännötasolla toteuttavaan työntekijäresurssiin olisi hyvä saada mukaan vähintään muutama

henkilö molemmista organisaatioista. Yhteistyön ei tule rakentua yksittäisen työntekijän vaaraan. Sovittavia käytännön asioita ovat myös vastuunjako materiaalihankinnoista sekä toimintatilan varaamisesta ja sen valmistelusta kulloinkin tarpeenmukaiseen kuntoon (tuolit, pöydät, istuintyyny lapsille, videotykki, valkokangas, äänentoisto, mahdolliset materiaalit paikoilleen jne.).

Kohtaamisten miellyttävyyden turvaamiseksi on sovittava pelisäännöt myös käytöstavoille. Kohteliaisuus ja toisten huomioonottaminen ovat itsestäänselvyys, mutta tarpeetonta pingotamista ja etiketin mukaan etenemistä on turha edellyttää. Toiminnan tulee olla lasten ja vanhusten resurssien ja tarpeiden mukaista sekä ennen kaikkea molemmille osapuolille mukavaa ja arkea rikastuttavaa. Liian korkealle nostettu rima ja suorituspainee lasten ja vanhusten käytöksen suhteen vaarantavat helposti toiminnan jatkuvuuden.

Lasten ja vanhusten tarpeet tulee huomioida myös vierailujen ajankohdassa, kestossa ja osallistujien määrässä. Päiväkodin ja palvelutalon päivärytmit poikkeavat toisistaan päiväkodin arjen pyöriessä melko tiukasti määritellyssä aikataulussaan ja palvelutalon eläessä omassa verkkaisemmassa päivärytmissään. Erilaiset päivärytmit on tärkeää tiedostaa ja hyväksyä molemmissa organisaatioissa. Sukupolvitoiminnan aikatauluttaminen edellyttää joustoa niin päiväkodissa kuin palvelutalossakin. Optimaalisimmat vierailuajat näyttäisivät olevan klo 10-11 ja klo 14-15.

Vierailun kestossa tulee huomioida lasten ja vanhusten keskittymiskyky, työntekijäresurssi sekä toimintakerran teema. Kesto voi vaihdella noin 15 minuutin piipahduskäynnistä noin tunnin mittaiseen toiminnalliseen tapaamiskertaan. Pikaistenkaan vierailukertojen antia ei tule väheksyä. Lyhytkin kohtaaminen voi olla lapselle ja vanhukselle arvokas ja voimaannuttava kokemus. Vierailun optimaaliseen keston vaikuttaa myös toimintaan osallistuvien lasten ja vanhusten lukumäärä. 10-20 lapsen kokoonpanolla toteutetaan yleensä vain lyhyitä piipahduskäyntejä. Toiminnallisiin ja syvempää vuorovaikutusta tavoitteleviin vierailuihin osallistuu puolestaan kerrallaan maksimissaan 6-7 lasta. Lasten lukumäärä on myös suoraan verrannollinen vierailun melutasoon. Häly ja vauhti kuormittavat vanhuksia ja vaikuttavat luonnollisestikin heidän jaksamiseensa vierailun aikana.

Osallistuvien lasten, vanhusten ja työntekijöiden lukumäärä on myös turvallisuuden vaikuttava tekijä. Työntekijämitoituksen on vastattava toimintaan osallistuvien lasten ja vanhusten tarpeisiin. Yllättäviä erityistarpeita ja mahdollisia poikkeustilanteita tulee pyrkiä ennakoimaan ja niiden varalle on tehtävä jonkinlaisia etukäteissuunnitelmia. Toimintahetkestä tulee aina olla mahdollisuus poistua ennenaikaisesti lapsen tai vanhuksen niin halutessa. Lasten uteliaisuus ja juoksentelu sekä muistisairaiden vanhusten mahdollinen äkkipikaisuus tulee tiedostaa vierailujen turvallisuutta ennakoitaessa. Tärkeänä turvallisuusseikkana tulee niin ikään

huomioida myös erilaiset virusepidemiat. Tapaamisia ei tule toteuttaa akuutissa epidemiavaiheessa.

Käynnistyvän yhteistyön ydintavoite on lasten ja vanhusten hyvinvoinnin lisääminen. Tähän tavoitteeseen voidaan päästä vain kiinnittämällä erityistä huomiota lasten ja vanhusten osallisuuden yhteistyötä toteutettaessa. Osallisuuden tulee näkyä yhteistyön kaikissa vaiheissa suunnittelusta toteutukseen ja arvioinnista kehittämiseen. Lasten ja vanhusten äänen on päästävä kuuluviin ja heidän ideoitaan, toiveitaan ja palautettaan on dokumentoitava systemaattisesti ja hyödynnettävä yhteistyön jatkokehittelyssä. On etsittävä soveltuvat keinot palautteen keruuseen myös heiltä, joiden kanssa vuorovaikutus ei vielä, tai enää, ole mahdollista suusanallisesti. Henkilökunnan on tarpeen tullen mahdollistettava palautteen antaminen myös puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen avulla. Sukupolvien välistä yhteistyötä tehdään ennen kaikkea lasten ja vanhusten arjen rikastuttamiseksi ja toiminnan on siksi oltava vahvasti heidän näköistään. Säännönmukaiset kolmen sukupolven yhteiset suunnitteluhetket ja ideariihet tulee toiminnan alkumetreiltä juurruttaa osaksi Haltianpolun ja Vaahterakodin sukupolviyhteistyötä. Myös henkilökunnan suorittama systemaattinen havainnointi lasten ja vanhusten kohtaamisissa sekä näiden havaintojen ylöskirjaaminen ja hyödyntäminen toiminnan suunnittelussa turvaavat osaltaan niin lasten kuin vanhustenkin osallisuutta.

Kaikessa yhteistyössä avoin vuoropuhelu ja asioista tiedottaminen ovat toiminnan onnistumisen kannalta keskeisimpiä tekijöitä. Organisaatioiden välisen tiedonkulun mahdolliset kynnykset tulee tunnistaa ja mahdollisuuksien mukaan madaltaa tai poistaa kokonaan. Yhteistyöstä saatavan, molemminpuolisen hyödyn maksimointia ajatellen molempien osapuolten tarpeiden, toiveiden ja odotusten sanoittaminen toiselle osapuolelle on oltava esteetöntä. Vaikka nämä asiat kartoitetaan ja käydään läpi nyt toimintaa käynnistettäessä, niihin on syytä palata toimintakausittain. Yhteiset pelisäännöt ja selkeät, yhdessä sovitut vastuut sujuvoittavat toimintaa ja tekevät siitä kaikille osapuolille antoisampaa.

9 Pohdinta

Sukupolvien välinen kanssakäyminen ja arkiset kohtaamiset ovat vähentyneet yhteiskuntamme arvomuutosten sekä kattavaksi rakennetun palvelujärjestelmän myötä. Varhaiskasvatus ja vanhuspalvelut ovat ottaneet vastuulleen aikaisemmin etupäässä perheelle ja suvulle kuuluneita tehtäviä. Palvelujärjestelmä myös ohjaa eri sukupolvia vahvasti vertaistensa joukkoon. Kuitenkin on selvää ja tutkimuksinkin todistettua, että sukupolvien välinen yhteys vahvistaa niin lasten kuin vanhustenkin hyvinvointia.

Sukupolvisen yhteyden löytämiseen ja vaalimiseen on 2000-luvulla alettu enenevässä määrin panostamaan myös institutionaalisella tasolla. Eri asiakas- ja ikäryhmiä voidaan saattaa

yhteen risteävien palvelujärjestelmien avulla. Valtaosa varhaiskasvatusikäisistä lapsista ja eläkeiän saavuttaneista ikäihmisistä käyttää yhteiskunnan heille tarjoamia palveluja tai on ainakin välillisesti näiden palvelujen piirissä. Suunnitelmallisesti toteutettuna sukupolvia yhteen saattava toiminta hyödyttää molempien asiakasryhmien ohella myös palveluntarjoajia tuoden ammattilaisten työhön uudenlaista merkityksellisyyttä ja ulottuvuutta ja koko organisaatiolle myös taloudellista ja imagollista etua. Yhteistyön synnyttämälle hyvinvoinnin lisäykselle on mahdotonta määritellä taloudellista arvoa.

Kohtaamiset rikastuttavat lasten ja vanhusten elämää ja voivat merkittäväällä tavalla avartaa lasten käsityksiä ihmisten erilaisuudesta ja ihmisen elinkaaren erilaisista vaiheista. Tuntemattomasta, vähäpätöiseltä tuntuvasta tai ehkä pelottavastakin asiasta voi tutustumisen myötä tulla normaalia, arkista, jopa läheistä. Siemen ihmisten moninaisuuden tiedostamiseen, hyväksymiseen ja arvostamiseen voidaan istuttaa meihin jo varhaislapsuudessa.

Sukupolviyhteistyö tukee monin tavoin lapsen kehitystä. Se soveltuu hyvin yhdeksi toimintamuodoksi varhaiskasvatuksessa, jonka lakisääteisiä tavoitteita ovat muun muassa lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen, toisten ihmisten kunnioitukseen ohjaaminen sekä erilaisuuden ymmärrys. Varhaiskasvatuksen tulee toteuttaa monipuolista pedagogista toimintaa ja hyödyntää toiminnassaan erilaisia oppimisympäristöjä.

Tässä opinnäytetyöprojektissä päämääränä on ollut sukupolvien välisen kohtaamisen, vuorovaikutuksen ja toiminnallisuuden mahdollistaminen. Tarkoituksena on ollut taustoittaa erilaisia yhteistyömuotoja päiväkotien ja palvelutalojen välillä ja arvioida toimeksiantajien välille käynnistyvän yhteistyön mahdollisuuksia ja haasteita. Konkreettisenä lopputuotoksena oli tavoitteena luoda yhteistyökumppanien toiveet ja tarpeet huomioon ottava ideapankki erilaisista toiminnoista lasten ja vanhusten yhteisiin hetkiin. Toisena konkreettisenä tuotoksena oli tarkoitus laatia käynnistettävälle toiminnalle alustavat suuntaviivat ja pelisäännöt eli hahmotella toimintamalli, joka huomioisi toimeksiantajaorganisaatioiden arjen reunaehdot. Selkeän rakenteen ja valmiiden toimintaideoiden koettiin madaltavan kynnystä uudenlaisen toimintamuodon käyttöönotossa ja tukevan myös työntekijöiden motivointia ja sitouttamista yhteistyöhön. Projektin kolmanteen konkreettiseen lopputuotokseen, vuosikelloon, voidaan sisällyttää paitsi erilaisia toimintaideoita myös yhteistyömallin rakenteeseen liittyviä taustatehtäviä.

Näen itse onnistuneeni työlle asetetuissa tavoitteissa hyvin. Ideapankin toiminnot ovat monipuolisia ja helposti sovellettavia. Ne palvelevat sekä lapsia että vanhuksia eivätkä vaadi isoja henkilökuntapanostuksia tai ajallisesti pitkäkestoisia tapaamisia. Toiminnoissa on huomioitu myös sukupolvien välisen vuorovaikutuksen mahdollisuudet. Vastavuoroisuus, lähekkäin oleminen ja yhdessä tekeminen lähentävät osapuolia tehokkaammin kuin tietyn etäisyyden päässä tapahtuva yhdensuuntainen esiintyminen tai monologi. Molemminpuolinen ilo ja hyöty sekä

toiminnan mutkattomuus varmistavat osaltaan yhteistyön jatkuvuutta ja juurtumista osaksi molempien organisaatioiden toimintakulttuuria.

Olen opinnäytetyöprosessini jokaisessa vaiheessa kiinnittänyt huomiota myös työn eettisiin näkökulmiin. Tavoitteenasetannassa lähtökohtana on ollut lasten ja vanhusten oikeudet - pyrkimys tukea heidän hyvinvointiaan, osallisuuttaan ja merkityksellisyyden kokemustaan. Olen prosessin aloitusvaiheessa hakenut ja saanut molemmilta toimeksiantajaorganisaatioilta tutkimusluvut työlleni. Olen myös sitoutunut etenemään työssäni toimeksiantajien hyväksymän tutkimussuunnitelman mukaisesti sekä raportoimaan heille tutkimukseni tuloksista ja tuotoksista. Kehittämistyön lopputuloksena syntyneiden uusien työkalujen sisällössä on huomioitu lasten ja vanhusten vaihtelevat voimavarat ja vahvuudet kuten myös toimeksiantajien esittämät toiveet ja näkökulmat.

Minulle on ollut tärkeää perehtyä opinnäytetyöni aihealueeseen ja molempiin yhteistyössä mukanaoleviin asiakasryhmiin teoreettisella tasolla mahdollisimman perusteellisesti. Olen halunnut ymmärtää heidän tarpeitaan sekä yksilöllisten elämäkokemusten muovaamaa maailmankuvaansa. Käytännön tasolla perehtyneisyyttäni ovat vahvistaneet suoritettut tutkimushaastattelut, toteutuneet vierailukäynnit keskusteluineen sekä näiden käyntien yhteydessä suoritettu havainnointi. Tämän prosessin myötä olen laajentanut ja syventänyt omaa ymmärrystäni ihmisten ainutlaatuisuudesta ja yhdenvertaisuudesta, riippumatta heidän iästään tai elämäkokemuksestaan.

Vanhustyössä ja varhaiskasvatuksessa asiakkaiden kohtaaminen on työn syvintä ydintä. Sukupolvyhteistyötä toteuttavien työntekijöiden ammatilliseen osaamiseen ja eettiseen työtoteutukseen sisältyy halu ja taito kohdata niin lapsi kuin vanhuskin merkityksellisenä ja arvokkaana toimijana, jolla on jo nyt, tai edelleenkin, jotain annettavaa rinnalla kulkijoilleen. Sukupolvyhteistyöhön linkittyy vahvasti myös sosiaalinen ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. Se on eräs keino lisätä lasten ymmärrystä ihmisten erilaisuudesta, hyvän elämän moninaisuudesta sekä keskinäisen huolenpidon ja välittämisen tärkeydestä.

Vaahterakodin asukkaat ovat pääosin muistisairaita vanhuksia. Tilanne on sama valtaosassa maassamme toimivista vanhusten palveluasumisyksiköistä. Muistisairaus on ollut tärkeää huomioida opinnäytetyöni konkreettisia lopputuotoksia rakennettaessa. On kuitenkin tärkeää muistaa, että sukupolvyhteistyö ei suinkaan aina ole kanssakäymistä muistisairaana ja lapsen välillä. Vanhusten joukko on heterogeeninen siinä missä varhaiskasvatusikäisten lastenkin joukko. Sukupolvyhteistyötä voidaan yhtä hyvin toteuttaa esimerkiksi päiväkodin ja seurakunnan ikäihmisten kerhotoiminnan välillä tai lasten kunnallisen kerhotoiminnan ja kotona asuville vanhuksille tarjottavan kunnallisen päivätoiminnan välillä. Päiväkoti-ikäisten lasten ohella toiminnassa voi olla mukana kouluikäisiä lapsia, teini-ikäisiä tai nuoria aikuisia. Yhteistyön mahdollisuudet ovat ilahduttavan moninaiset!

Lasten ja vanhusten osallisuuden tulee näkyä kokoamani ideapankin jatkokehittämissä. Lapset ja vanhuksat voivat ideoida kokonaan uudenlaisia yhteistoimintamuotoja tai keksiä uudenlaisia tapoja soveltaa olemassa olevan ideapankin sisältöä. Toivon ideapankin muokkautuvan arjessa asiakkaiden näköiseksi. Sukupolviyhteistyötä voisi tulevaisuudessa jalostaa myös virtuaalisesti toteutettavaksi. Näin yhteistyötä voitaisiin käynnistää myös sellaisten toimijoiden välille, jotka sijaitsevat fyysisesti kauempana toisistaan. Lähietäisyydellä toisistaan sijaitsevien yksiköiden kohdalla virtuaalitapaamiset voisivat puolestaan täydentää lähikohtaamisia ja toimia tapaamisten mahdollistajana esimerkiksi erilaisten epidemioiden aikana, jolloin fyysinen tapaaminen ei turvallisuussyistä ole mahdollista.

Sukupolvitoimintaa voidaan toteuttaa lukuisin eri tavoin. Sitä voidaan helposti räätälöidä kulloisenkin asiakasryhmän toiveiden ja rajoitteiden mukaisesti. Sitä voidaan toteuttaa vaihtelevin ryhmäkoin, sisä- tai ulkotiloissa, ohjatusti tai spontaanisti, arkisen kohtaamisen tai yhteisen juhlan merkeissä. Sukupolvitoiminta on yhdessäoloa keskustellen, katsellen, kuunnellen, tunnustellen, tutustuen, leikkien ja toinen toiselta oppien. Sukupolvitoimintaa kannattaa läheteä toteuttamaan suunnitelmallisesti mutta kuitenkin myös rohkeasti hetkeen heittäytyen. Vain luovuus on rajana erilaisten toimintojen suunnittelussa ja rehellisimmän arvion toiminnan palvelevuudesta voi aina kerätä reaaliaikaisesti lasten ja vanhusten ilmeitä, olemusta ja tunnetiloja havainnoimalla. Sukupolviyhteistyö on lapsille ja vanhuksille vahva arjen rikastuttaja ja koko yhteiskunnallemme merkittävä, osin vielä hyödyntämätön, hyvinvointiresurssi.

Lähteet

Painetut

Fågel, S. 2010. Isovanhemmuutta sukupolvien ketjussa - kurkistus suurten ikäluokkien lapsuuteen. Teoksessa Fågel, S., Rotkirch, A. & Söderling, I. (toim.) Farkkumummoja ja pehmoavaareja - uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Helsinki: Väestöliitto.

Hallikainen, M., Mönkäre, R., Nukari, T. & Forder, M. (toim.) 2014. Muistisairaahan kuntouttava hoito. Helsinki: Duodecim.

Helenius, A. & Lummelahti, L. 2013. Leikin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hohenthal-Antin, L. 2009. Muistot näkyviksi. Muistelutyön menetelmiä ja merkityksiä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Holkeri-Rinkinen, L. 2009. Rakennetaan vuorovaikutusta ja vuorovaikutuskumppanuutta. Teoksessa Alila, K. & Parrila, S. (toim.) 2011, Lapsen arki ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa. Katsaus varhaiskasvatuksen väitöskirjoihin vuosilta 2006-2010. Ediva.

Juva, K. & Eloniemi-Sulkava, U. 2015. Hyvä ympärivuorokautinen hoito. Teoksessa Erkinjuntti, T., Remes, A., Rinne, J. & Soininen, H. (toim.) Muistisairaudet. Helsinki: Duodecim.

Kalliala, M. 2012. Lapsuus hoidossa? Aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoitossa. Helsinki: Gaudeamus.

Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! - Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Karila, K. 2016. Ammattilaissukupolvet varhaiskasvatuksen pedagogiikan toteuttajina ja kehittäjinä. Teoksessa Karila, K. & Lipponen, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.

Koivisto, P. 2007. Lasten itsetunnon vahvistaminen päivähoiton arjessa. Teoksessa Alila, K. & Parrila, S. (toim.) 2011, Lapsen arki ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa. Katsaus varhaiskasvatuksen väitöskirjoihin vuosilta 2006-2010. Ediva.

Kumpula, S. 2010. Isovanhemmuuden merkityksestä. Teoksessa Fågel, S., Rotkirch, A. & Söderling, I. (toim.) Farkkumummoja ja pehmoavaareja - uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Helsinki: Väestöliitto.

- Lakkala, S., 2008. Inklusioon pyrkivä opetus - samanlaisuuden vai erilaisuuden pedagogiikka? Teoksessa Määttä, K. & Uusitalo, T. (toim.), Kasvatuspsykologian näkökulmia ihmisen voimavarojen tueksi. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Liikanen, H-L. 2010. Kulttuuri ja taide kohtaavat elämän. Teoksessa Huhtinen-Hilden, L., Raninen, T. & Ranta-Meyer, T. Soivia kohtaamisia. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu.
- Malmivirta, H. 2013. Muistin menestykseksi. Teoksessa Virjonen, K. (toim.) Muistin ongelmat. Toimiva palvelukokonaisuus ehkäisystä hoitoon. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mattila, K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Munter-Mäkeläinen, S. 2010. Vantaan näköisiä projekteja. Teoksessa Huhtinen-Hilden, L., Raninen, T. & Ranta-Meyer, T. Soivia kohtaamisia. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu.
- Munter-Mäkeläinen, S. 2010. Taidekasvattajan monta minää. Teoksessa Huhtinen-Hilden, L., Raninen, T. & Ranta-Meyer, T. Soivia kohtaamisia. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu.
- Raittila, R. 2008. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristö on lapsen arkea. Teoksessa Alila, K. & Parrila, S. (toim.) 2011, Lapsen arki ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa. Katsaus varhaiskasvatuksen väitöskirjoihin vuosilta 2006-2010. Ediva.
- Saarenheimo, M. (toim.) 2013. Neljän polven treffit. Ikäpolvitoiminnan opas. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.
- Sarvimäki, A. 2015. Elämän tarkoitus, merkitys ja mielekkyys vanhuudessa. Teoksessa Heimonen S. & Fried, S. (toim.) Vanhuuden mieli. Ikäinstituutti.
- Söderling, I. 2010. Suuret ikäluokat läpivalaisussa. Teoksessa Fågel, S., Rotkirch, A. & Söderling, I. (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja - uusia ikkunoita isovanhemmuteen. Helsinki: Väestöliitto.
- Tamminen, N. & Solin P. (toim.) 2013. Mielen terveyden edistäminen ikääntyneiden asumis- ja hoivapalveluissa. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.
- Tuovinen, S. 2014. Satuhieronta. Läsnaolevan kosketuksen ja sadun taikaa. Helsinki: WSOY.
- Ukkonen-Mikkola, T. 2011. Sukupolvien kohtaamisia lasten ja vanhusten yhteisessä palvelukeskuksessa. Väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Uusitalo, T. 2013. Muistisairaahan hoidon kokonaisuus. Teoksessa Virjonen, K. (toim.) Muistin ongelmat. Toimiva palvelukokonaisuus ehkäisystä hoitoon. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vilén, M., Vihunen, R., Vartiainen, J., Sivén, T., Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2008. Lapsuus - erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY.

Virjonen, K. & Kankare, H. 2013. Palveluita muistipoluille. Teoksessa Virjonen, K. (toim.) Muistin ongelmat. Toimiva palvelukokonaisuus ehkäisystä hoitoon. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sähköiset

Burakoff, K. & Haapala, P. 2013. Kohdaten. Opas vuorovaikutukseen muistisairaahan ihmisen kanssa. Helsinki: Tikoteekki.

<https://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/Julkaisut/Kohdaten%20NETTI.pdf>

Dahlbolm, T. 2000. Sukupolvet kohtaavat - Tapaustutkimus lasten ja vanhusten yhteisestä palvelutalosta. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/18142>

Duodecim, Käypä hoito, Muistisairaudet, julkaistu 27.1.2017.

<https://www.kaypahoito.fi/hoi50044#suositus>

Duodecim, Terveyskirjasto, Mitä terveys on?, julkaistu 26.1.2018.

https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00903

Haapamäki, T. 2013. Musiikki muistisairaahan vanhuksen hyvinvoinnin edistäjänä - Hoitonetti. Opinnäytetyö, hoitotyön koulutusohjelma. Turun ammattikorkeakoulu.

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/68831/OPPARI.pdf?sequence=1>

Hermanfors, K. 2017. Inklusiivinen varhaiskasvatus - itsestäänselvääkö?

http://www.kasvatus-ja-aika.fi/dokumentit/ke1_2809171616.pdf

Järvenpään kaupunki 2019. Viitattu 22.11.2019.

https://www.jarvenpaa.fi/index.tpl?sivu_id=7142;

https://www.jarvenpaa.fi/--Rantapuiston_kehitt%C3%A4minen--/sivu.tpl?sivu_id=10088

Järvenpään kaupungin ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelma 2018-2019. Aina on oikea ikä.

https://www.jarvenpaa.fi/attachments/text_editor/18474.pdf?name=tasta

Järvenpään kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2019

https://www.jarvenpaa.fi/attachments/text_editor/21039.pdf?name=Jarvenpaan_kaupungin_varhaiskasvatussuunnitelma_2019

Kola-Torvinen, P. 2017. Laaja-alainen osaaminen ja oppimisen alueet varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Teoksessa Lastentarhanopettajaliitto. Nyt on pedagogiikan aika.

https://www.vol.fi/uploads/2018/10/31eded03-pedagogiikanaika_julkaisu-6.pdf

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalve-
luista. Vanhuspalvelulaki. 28.12.2012/980.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>

Opetushallitus 2019. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Määräykset ja ohjeet
2018:3a

<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-2018>

Opetushallitus 2019. Viitattu 9.10.2019 ja 17.11.2019.

<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatus>

<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>

<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-pah-kinankuoressa>

<https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/varhaiskasvatus/1266381/tekstikappale/1365278>

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019. Viitattu 9.10.2019.

<https://minedu.fi/varhaiskasvatuslait>

Rautava, M. 2015. ”Unelmani on kuolla saappaat jalassa.” Fenomenografinen analyysi eläke-
läisten ikääntymiseen liittyvistä käsityksistä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

<http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201506021576>

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012:10, Kansallinen muistiohjelma

2012-2020 - Tavoitteena muistiystävällinen Suomi. Helsinki. [http://julkaisut.valtioneu-
vosto.fi/bitstream/handle/10024/72532/URN%3aNBN%3afi-fe201504226359.pdf?se-
quence=1&isAllowed=y](http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72532/URN%3aNBN%3afi-fe201504226359.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 32/2019. [http://www.jul-](http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138571/Tr32_19_vuositolasto.pdf?sequence=5&isAllowed=y)

[kari.fi/bitstream/handle/10024/138571/Tr32_19_vuositolasto.pdf?sequence=5&isAllowed=y](http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138571/Tr32_19_vuositolasto.pdf?sequence=5&isAllowed=y)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 41/2019. [http://www.jul-](http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138808/Tr41_19.pdf?sequence=5&isAllowed=y)

[kari.fi/bitstream/handle/10024/138808/Tr41_19.pdf?sequence=5&isAllowed=y](http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138808/Tr41_19.pdf?sequence=5&isAllowed=y)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019. Viitattu 4.9.2019, 2.11.2019 ja 14.11.2019.

<https://thl.fi/fi/web/kansantaudit/muistisairaudet>

<https://thl.fi/fi/web/kansantaudit/muistisairaudet/muistisairauksien-yleisyys>

<https://thl.fi/fi/web/ikaantyminen/muuttuvat-vanhuspalvelut>

<https://thl.fi/fi/web/ikaantyminen/elaman-loppuvaiheen-hoito>

Varhaiskasvatuslaki. 13.7.2018/540.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=varhaiskasvatuslaki#L5P23>

Julkaisemattomat

Herlin, E. 2019. Lastentarhanopettajan haastattelu 7.6.2019. Touhula VekaraVuori Espoo.

Jokinen, M. 2019. Päiväkodin johtajan haastattelu 12.6.2019. Pilke Onnimanni Lahti.

Seppälä, J. 2019. Päiväkodin johtajan haastattelu 7.6.2019. Touhula VekaraVuori Espoo.

Suvanto, N. 2019. Hoivakodin johtajan haastattelu 7.6.2019. Attendo Vuoripirtti Espoo.

Kuviot

Kuvio 1: Ikääntyneiden laitos- ja asumispalvelujen asiakkaat vuosien 2000-2018 lopussa.	19
Kuvio 2: Varhaiskasvatukseen osallistuneet lapset vuosina 1985-2018.....	21
Kuvio 3: Laaja-alaisen osaamisen osa-alueet.	25
Kuvio 4: Haastatteluaineistoa swot-nelikenttämalliin koottuna.	39

Liitteet

Liite 1: Haastattelukysymykset / työelämäkumppanit	59
Liite 2: Haastattelukysymykset / vierailukohteet.....	60
Liite 3: Ideapankki.....	61
Liite 4: Vuosikello	71

Liite 1: Haastattelukysymykset / työelämäkumppanit

- Millaista yhteydenpitoa ja yhteistyötä päiväkodilla ja palvelutalolla on tähän mennessä ollut? Kokemukset ja tuntemukset siitä?
- Minkälaisia aktiviteetteja ja kuinka usein palvelutalon asukkaille tällä hetkellä jo järjestetään?
- Minkälaisia haasteita ajattelet päiväkodin ja palvelutalon yhteistyön mahdollisesti kohtaavan?
- Mitä yhteistyö voisi parhaimmillaan antaa asiakkaille ja työyhteisölle?
- Minkälaisia ajatuksia ja toiveita sinulla on käynnistyvälle yhteistyölle?
- Minkälaista resurssia oma organisaatiosi voi järjestää yhteistyön käynnistämiseksi ja ylläpitämiseksi?
- Minkälaisten asioiden on vähintään järjestyttävä tai toteuduttava, jotta yhteistyö saadaan käynnistymään ja ajan myötä juurtumaan osaksi molempien yhteistyökumppaneiden toimintakulttuuria?
- Minkälaisia toiveita sinulla on opinnäytetyöprojektille ja siitä saatavan hyödyn suhteen?

Liite 2: Haastattelukysymykset / vierailukohteet

- Kuinka pitkä yhteistyöhistoria teillä on jo takana?
- Kuinka yhteistyö aikanaan käynnistyi ja minkälaisia toimenpiteitä se edellytti päiväkodilta / palvelutalolta?
- Minkälaisia resursseja toiminnan ylläpito edellyttää?
- Minkälaista yhteistyö ja sukupolvien kohtaaminen ovat käytännön tasolla?
- Minkälaisia haasteita yhteistyön ylläpidossa on tullut vastaan? Kuinka ne on voitettu?
- Minkälaisia turvallisuuteen liittyviä näkökulmia on tullut pohdittavaksi yhteistyön myötä?
- Minkälaista palautetta olette yhteistyöstä saaneet asiakkailta, omaisilta ja työntekijöiltä?
- Miten toiminnasta saatavaa hyötyä ja vaikuttavuutta asiakkaisiin arvioidaan ja mitataan?
- Kuinka paljon ja miten lapset ja vanhukset pääsevät vaikuttamaan kohtaamistilanteiden ja yhteistoimintojen suunnittelun, arvioinnin ja kehittämiseen? Asiakkaiden osallisuus?

Liite 3: Ideapankki

Sanonnat, lorut ja arvoitukset

Lorut ja riimitellyt tukevat lapsen kielenkehitystä. Niissä kieli ja ilmaisut ovat usein erilaisia kuin puhekielessä. Sanavaraston kartuttamisen ohella lorut kehittävät myös puheen ymmärtämistä, muistia ja mielikuvitusta. Vastavuoroisuutta toimintaan saadaan esimerkiksi vuorottelulla, kysymys/vastaus -vuoropuhelulla, lorujen aiheista keskustelemalla tai niiden merkityksiä pohtimalla. Sanontoja, loruja ja arvoituksia voidaan suullisen ilmaisun ohella myös kuvitaa tai näytellä. Kuvat tukevat ymmärrystä ja muistamista ja helpottavat myös merkityksen tai kokonaisuuden hahmotusta. Loruja voidaan lausumisen ohella myös tukiviittoa tai lausua käsillä samanaikaisesti rytmitellen tai leikkien. Näin toimintaan saadaan yhdistettyä myös motoriset harjoitteet. Sanontoja, loruja ja arvoituksia voidaan koota niin sanottuun lorupussiin, josta jokainen halukas saa vuorollaan nostaa lapun. Kun tietyt lorut ovat kaikille tuttuja, voidaan niiden käyttöön yhdistää myös muistamisen harjoitteita menetelmällä ”Miten jatkuu loru Elli keitti velliä...?”

Esimerkkisanontoja

Ei vara venettä kaada.

Minkä nuorena oppii, sen vanhana taitaa.

Kuka kissan hännän nostaa, ellei kissa itse.

Vierivä kivi ei sammaloidu.

Joka syyttä suuttuu, se lahjatta leppyy.

Ei oppi ojaan kaada, eikä tieto tieltä työnnä.

Maltti on valttia.

Rehellisyys maan perii.

Työ tekijänsä kiittää.

Joka kuuseen kurkottaa, se katajaan kapsahtaa.

Hiljaa hyvä tulee, ajatellen aivan kaunis.

Alku aina hankalaa, lopussa kiitos seisoo.

Joka kerran keksitän, sitä aina epäillään.

Kahden kauppa on kolmannen korvapuusti.

Kyllä routa porsaan kotiin ajaa.

Hätä keinot keksii.

Ilta on aamua viisaampi.

Niin metsä vastaa kuin sinne huutaa.

Joka toiselle kuoppaa kaivaa, se itse siihen lankeaa.

Vie mennessäs, tuo tullessas.

Oma maa mansikkaa, muu maa mustikkaa.

Joka säästää saadessaan, sillä on ottaa tarvitessaan.

Ylpeys käy lankeemuksen edellä.

Ei suuret sanat suuta halkaise.

Esimerkkiloruja

*Krokotiilin kulmahammas jomotti ja särki,
pitää mennä lääkärille sanoj sille järki.
Soitto hammastohtorille avun varmaan toisi,
tohtori jos hammasvaivan parannella voisi.*

*Tiitiäinen, metsäläinen,
pikku menninkäinen.
Posket tehty puolukoista,
hiukset heinän tupsukoista,
silminä siniset tähdet.*

*Siili kerran iltamyöhään,
taapersi portaille viiliä syömään.
Viili oli loppu,
siilille tuli hoppu.*

*Ole aina iloisella päällä,
niin kuin kissa liukkahalla jäällä.*

*Kissa istui ikkunalla,
kutoi pientä sukkaa.
Älä itke tyttö rukka,
itkus menee hukkaan.*

*Ärrän kierrän ympäri.
Ässän pistän taskuun.*

*Tuu tuu tupakkarulla,
mistäs tiesit tänne tulla?
Tulin pitkin turuntietä,
hämäläisten härkätietä,
karjalaisen karjatietä.*

*Mistäs tunsit meidän portin?
Näin teidän uuden portin:
haka alla, pyörä päällä,
karhun talja portin päällä.*

*Leiki ja laula lintusen lailla,
lapsuuden aika on huolia vailla.*

*Hanki maassa, kuura puussa.
Taivas hohtaa illan suussa.
Päällä tähti tuikkivainen,
alla oksa hujuvainen.*

*Aurinko, aurinko lettuja paistaa,
hauska on auringon lettuja maistaa.
Kiipeän puuhun, pistelen suuhun,
loput voin heittää ukolle kuuhun.
Sittenpä käynkin nukkumaan,
pikkuinen massuni pullollaan.*

*Täss' on isä tukeva,
tässä äiti puuhaisa,
tässä veli pitkämies,
tässä sisko senhän ties,
tässä perheen vauva.*

*Auto ajoi kilparataa,
mittari näytti viittäsataa,
yksi pyörä putosi siitä pois.*

*Maalari maalaa taloa
sinistä ja punaista
illan tullen sanoo hän:
nyt minä lähden
puh pah
pelistä pois*

*Ulle dulle dof
kinkke laade kof
koffe laade
kinkke laade
ulle dulle dof.*

Esimerkkiarvoituksia

Mikä on neulassa, ovesta ja ihmisen päässä? (Silmä)

Kaksi kättä, kaksi päätä, neljä silmää, kuusi jalkaa. (Ratsastaja hevosen selässä)

Neljä jälkeä, vaikka kuusi jalkaa (Hevonen ja ratsastaja)

Menee kauaksi, muttei liikahda paikaltaan. Mikä se on? (Tie)

Mikä lapsen kasvattaa ja vanhan vanhentaa? (Aika)

Mikä talvella syntyy, kesällä kuolee ja juuret ylöspäin kasvaa? (Jääpuikko)

Valkoinen maja, keskusta täynnä kultaa, talo ilman ovea. Mikä se on? (Kananmuna)

Koko kesän tanssii ja leikkii, talveksi muotonsa peittää. (Järvi)

Toruu, näyttää, opettaa - sanomatta sanaakaan (Etusormi)

On kaula ja suu, vaan ei päätä (Pullo)

Ympäri maailman ääni kuuluu, mutta kukaan ei ole vielä nähnyt (Ukkonen)

Kruunu päässä, kaulus kaulassa, ei ole pappi ei kuningas (Kukko)

Kannettava väsy, kantaja ei väsy (Vene ja soutaja)

Yhteiset leikit

Leikki on lapselle luontainen tapa toimia ja käsitellä erilaisia asioita. Leikki vahvistaa lapsen mielikuvitusta ja tukee hänen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia monella tasolla. Vanhuk-
selle leikki synnyttää herkästi muistikuvia ja miellelyhtymiä omaan lapsuuteen. Yhteinen leik-
kihetki voidaan toteuttaa tilanteen mukaan joko lasten ja vanhusten kesken tai vaihtoehtoi-
sesti niin, että lapset leikkivät keskenään ja vanhukset seurailevat lasten touhuja. Vuorovai-
kutteinen leikki lähentää lasta ja vanhusta, lisää tuttuuden ja turvallisuuden tunnetta ja mah-
dollistaa myös spontaanin vuoropuhelun leikin lomassa. Leikkihetkeen voi liittyä myös lei-
keistä keskustelua, omista mielileikeistä kertomista, oman lelun esittelyä ja uusien leikki-ide-
oiden keksimistä.

Esimerkkileikkejä

- tutustumisleikit
- kauppaleikki
- leikkiruuanlaitto ja maistelu
- nuken pukeminen ja hoitaminen
- roolileikit
- rakentelut (palikat, legot)
- laiva on lastattu -leikki
- mikä puuttuu -leikki
- leikkivarjoleikit
- tavarain siirtäminen ringissä henkilöltä toiselle, esimerkiksi ole hyvä ja kiitos -leikki
tai siirrettävä esine on pehmonalle ja jokainen keksii vuorollaan, mistä nalle pitää

Pelit

- muistipeli
- bingo kuvin tai numeroin
- palapeli
- erilaisten muotojen tunnistaminen ja samanlaisten muotojen yhdistäminen
- värien tunnistaminen, värin ja asian yhdistäminen
- äänen ja kuvan yhdistäminen (esim. linnunlaulu, ukkosen jyrynä, pianonsoitto, puheli-
men pirinä, kulkuneuvojen äänet, itku, nauru)
- asioiden vertailua ja ryhmittelyä (esim. pienemmästä isompaan, tummasta vaaleaan,
hiljaisesta kovaääniseen, pehmeästä kovaan)

Liikunta ja motoriikka

- erilaiset jumpat kuten tuolijumppa, rollaattorijumppa, käsipainojumppa, kuminauha-
jumppa, mielikuvajumppa, musiikkijumppa, huivijumppa (esim.

<https://www.voitas.fi/valmiit-ohjelmat/> tai <https://www.vahvike.fi/fi/liikunta/aihe/mielikuvajumppa> tai <https://www.vahvike.fi/fi/liikunta/aihe/liikuntaleikit-pelit> tai <https://www.vahvike.fi/fi/liikunta/aihe/valinejumppa>)

- pehmokeilaus
- pallon heitto
- liikehdintä musiikin tahdissa
 - erilaiset välineet, kuten silkkihuivit tai viuhkat, apuna
 - tömistelyt, taputukset, sormien napsutukset
- tasapainoharjoitteet esim. hernepussien avulla
- joukkueviesti
- erilaisten muotojen tai asioiden poimiminen ja ryhmittely, esim. siniset helmet siniseen purkkiin ja punaiset helmet punaiseen purkkiin

Kieli- ja suujumppa

- erilaiset ilmeet ja niiden matkiminen
- äänteiden matkiminen
- äännelaulut
- eläinten äänien matkiminen
- erilaisten murre sanojen matkiminen
- pillillä puhaltaminen ja esim. pilli-/puhallusmaalaukset

Musiikki

- yhteislauluhetki esim. pianosäestyksellä
- laululeikit ja kuvitetut laulut
- soittaminen
- musiikkimaalaus
- laulupiirtäminen
- musiikin kuuntelu ja rentoutus
- kielinuppu-musiikkivideot
- musiikin rytminen taputus, sanarytmien taputus
- kaanon ja kaikulaulut
- yhdessä yleisönä konsertissa tai musiikkiesityksessä (ulkopuolinen esiintyjä)

Sadut

- kuvitettu satu esim. isolle kartongille tai valkokankaalle
- nukketeatterina toteutettu satu
- ohjaajien näyttelemä satu
- äänikirja

Yhteinen päiväpiiri

- toteutetaan päiväkodin arkeen kuuluva päiväpiirihetki palvelutalolla (keskustelua, lauluja, loruja, lyhyt leikki)
- keskustellaan esim. mikä viikonpäivä on tänään, onko tänään virallinen liputuspäivä, millainen sää tänään on, mikä vuodenaika on meneillään
- vanhukset voivat osallistua piiriin tai seurata sitä sivusta

Rentoutukset, kosketus ja hieronta

- laulupiirtäminen (paperille tai esim. sormella ja kämmenellä toisen ihmisen selkään)
- sylissä istuminen tai kädestä kiinni pitäminen esim. satua kuunnellessa
- kättely
- halaaminen
- tarinahieronta
 - https://www.vahvike.fi/sites/default/files/perussivu-pdf/Tarinahieronta_0.pdf)
 - <https://www.vahvike.fi/sites/default/files/perussivu-pdf/Saahieronta.pdf>
 - Tuovinen Sanna 2014, Satuhieronta, Läsnaolevan kosketuksen ja sadun taikaa
 - Tarinahierontatuokiossa osallistuvien lasten ja vanhusten määrä täytyy suhteuttaa tarkoin henkilökunnan määrään
- mielikuvarentoutus
 - <https://www.tunnetaitojalapselle.fi/mielikuvarentoutus.html>
 - https://m.youtube.com/watch?v=0D_khZx-3Q8
 - <https://kirjoitelmaielamasta.vuodatus.net/lue/2015/09/mielikuvamatka>
 - <http://www.kssotu.fi/versoava/media/docs/rentoutus-opas.pdf>
- hyvän mielen virtuaalinen metsäkävely / Suomen Mielenterveys ry
<https://mieli.fi/fi/mielenterveys/hyvinvointi/ymp%C3%A4rist%C3%B6-ja-luonto/hyv%C3%A4n-mielen-mets%C3%A4k%C3%A4velyt>

Keskustelu ja vuoropuhelu

- esittäydytään ja kerrotaan jotain itsestä
- vanhukset kertovat omasta lapsuudestaan ja lapset omasta arjestaan tai mielipuuhiintaan
- vanhus voi kuvailla sanoin omaa lapsuuskotiaan ja perhettään, jonka jälkeen lapset voivat piirtää kuvan vanhuksen kertomuksen mukaan
- esitellään jokin itselle tärkeä esine tai lelu
- lapsi voi haastatella vanhusta tietystä aiheesta etukäteen laadituin kysymyksiin
- keskustelua valitusta teemasta, esim. kotityöt, eläimet, vuodenaajat, oma perhe, mieliruoka, ohjaaja voi alustaa aiheen ja johdatella teemaan

- kirjeenvaihto lapsen ja vanhuksen tai lapsiryhmän ja palvelutalon tietyn osaston välillä

Esitykset

- lapset esiintyvät vanhuksille ryhmänä tai yksitellen, esim. tanssi-, laulu- tai soittoesitys
- teatteriesitys
- pantomiimit
- vanhus voi esittää laulun tai lausua runon tai lorun
- taidenäyttely; lapset laittavat palvelutalolla esille omia päiväkodilla tehtyjä piirustuksia ja maalauksia ja vanukset saapuvat sitten ihastelemaan niitä, lapset kertovat samalla omista töistään vanhuksille

Ulkoilu

- yhteinen metsäretki, teemana esim. lajitunnistus, marjojen poimiminen, luonnonmateriaalien kerääminen yhteiseen askarteluun
- vierailut päiväkodin/palvelutalon pihalle ja yhteiset pihaleikit
- grillijuhlat tai lettujen paisto
- puutarhanhoito, kukkien istutus ja kastelu, marjojen poimintaa pihan marjapensaista
- Hyvän mielen virtuaalinen metsäkävely / Suomen Mielenterveys ry
<https://mieli.fi/fi/mielenterveys/hyvinvointi/ymp%C3%A4rist%C3%B6-ja-luonto/hyv%C3%A4n-mielen-mets%C3%A4k%C3%A4velyt>

Juhlat

Juhlien viettäminen yhdessä lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta. Juhlan sisältöä voidaan etukäteen suunnitella kolmen sukupolven voimin eli lapset, vanukset ja työntekijät yhdessä. Juhlaan voidaan myös pukeutua normaalista arkivaatetuksesta poiketen tai juhlan tuntua voidaan lisätä koruin, huivein, hatuin, kravatein tai rusetein. Musiikki ja juhlahuoneen koristelu lisäävät myös roimasti juhlatunnelmaa. Mahdollisuuksien mukaan juhlaan voi liittyä myös pienimuotoinen herkuttelu. Erilaiset esitykset ja yhteislaulu voivat olla osa juhlaohjelmaa.

- kielinuppuvideo erilaisista juhlista (<https://www.kielinuppu.fi/videot>)
- ystävänpäivän juhlinta
 - runot ja lorut ystävydestä
 - laulut ystävydestä
 - kuvitettu satu tai käsinukke-esitys ystävyysteemalla
 - ystävänpäiväkorttien askartelua yhdessä tai lapset tuovat päiväkodilla tehdyn kortin/kortit vanhusystävillään ystävänpäivävierailun yhteydessä

- pääsiäisen juhlinta
 - rairuohon istutus
 - pääsiäisaiheiset askartelut yhdessä
 - lapset virpovat vanhuksia pukeutuneina esim. pääsiäispupuiksi tai -noidiksi
 - pieni tietoisuus pääsiäisen erilaisista perinteistä
- yhteinen kevään juhlinta
 - hiirenkorvalla olevien koivunoksien koristelua
 - wappujuhlat ilmapalloineen, serpentiineineen, naamiaisuusineen ja mahdollisine wappuherkkuneen (sima ja munkit)
 - keskustelua erilaisista kesäloman viettotavoista; vanukset kertovat lapsuuskesiensä muistoja ja lapset kertovat omista kesäisistä mielipuuhiistaan
 - siementen kylvö tai taimien istutus palvelutalon pihalla oleviin istutuslaatikoihin, istutusten hoito ja mahdollisen sadon keruu yhdessä -> jatkumo, yhteinen projekti
 - kesäkukkien istutus pihan kukkalaatikoihin ja -ruukkuihin
- yhteinen sadonkorjuujuhla
 - kasvien maistelua, haistelua ja tunnistusta
 - raasteen tai salaatin tekeminen yhdessä
 - kuvapainantaa erilaisilla juureksilla ja hedelmillä
 - metsäretki (teemana sienet ja marjat, syksyisen metsän tuoksut)
 - syksyn väriiloisto -aiheinen askartelu
- yhteinen itsenäisyyspäivän juhla
- yhteinen joulujuhla tai pikkujoulut
 - joululaulut ja tonttuleikit
 - pipareiden koristelua
 - joulukuusen koristelua
 - lucia-kulkue
 - jouluiset askartelut
 - keskustelua erilaisista jouluperinteistä; vanukset kertovat muistoja lapsuusjouluistaan ja lapset kertovat omista joulumuistoistaan tai -toiveistaan, keskustelua voidaan johdatella esim. kuvien avulla
- yhteinen uudenvuodenjuhla
- syntymäpäiväjuhlat
 - lapsen tai vanhuksen
 - lapset tuovat askartelemansa syntymäpäiväkortin päivänsankarivanhukselle

Lemmikkieläimet

- työntekijän tai lapsen oman pienlemmikin osallistuminen vierailuun
- lemmikin esittely ja siitä kertominen

- lemmikin silittäminen ja kädessä/sylissä pitäminen
- aiheeseen liittyviä lauluja, loruja, satuja, kertomuksia

Kädentaidot ja käsillä tekeminen

- muovailu muovailuvahalla tai itsetehdyllä suolataikinalla
- askartelu
- koristelut
- paperin leikkaaminen, repiminen, rypistely
- piirtäminen ja maalaaminen
- sormivirkkaaminen
- väripainanta
- kiiltokuvien tai tarrojen liimaaminen
- värittäminen
- ikkunamaalaukset

Ruoan valmistus ja yhteiset ruokailut

- raasteen tekeminen
- hedelmäsalaatin valmistus
- sämpylöiden / pullien pyöritys
- keksien koristelu
- pannukakun valmistus
- muffinien leipominen
- yhteinen välipalahetki
- lapset voivat tarjoilla vanhuksille

Aistiaktivaatiot

- materiaalien tunnustelua
- äänien kuuntelua ja tunnistusta (esim. lintujen ja muiden eläinten äänet, muut luonnonäänet, kulkuneuvojen äänet, erilaisten toimintojen äänet, tunnetilat äänin)
- erilaisten hajujen tuoksuttelua
- maistelua

Vierailut vanhusten omissa huoneissa

- erilaiset kodit
- yksilöllisyys ja tuttuus
- tuliaisen tuominen
- tärkeät esineet ja perhekuvat

Liite 4: Vuosikello

Teemana joul

- jouluaskartelut
- piparkakkujen koristelu
- joulukuusen koristelu
- joululaulut
- erilaiset jouluperinteet sanoin ja kuvin
- adventit
- Lucian päivä

Teemana eri vuodenaajat

- kielinuppuvideo vuodenaajoista <https://www.kielinuppu.fi/vidoot>
- hyvän mielen virtuaaliset metsäkävelyt eri vuodenaajoissa <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/hyvinvointi/vmp%C3%A4rist%C3%B6-ja-luonto/hyv%C3%A4n-mielen-mets%C3%A4k%C3%A4velyt>
- eri vuodenaajat kuvin ja äänin, muuttuva luonto
- keskustelua mielipuuhiesta eri vuodenaikoina
- talvinen askartelu

Perinneviikot

- vietetään perinnejuhlaa, esim. häät
- lorut ja arvoitukset
- perinneleikit
- kootaan ja ihastellaan yhdessä kunkin mukanaan tuomia perinnetavaroita (esim. pitsiliina, kiiltokuvat, kahvipannu, tuohivirsut)
- lainataan Helsingin kaupunginmuseosta muistojen matkalaukku, jonka esineitä tutkimalla päästään lasten näkökulmasta tutustumaan entisaikoihin ja vanhusten näkökulmasta muistelemaan entisaikojia <http://www.helsinginkaupunginmuseo.fi/kuvia-esineita-helsingia/matkalaukku/>

Teemana perhe ja erilaiset kodit

- omasta perheestä kertominen/muistelu sanoin ja kuvin
- isänpäivä, isän rooli ja merkitys
- perheeseen liittyvät laulut ja sadut
- erilaiset perheet, oman perhekuvan esittely
- erilaiset kodit
- lasten vierailut vanhusten huoneissa

Teemana leikki

- yhteisleikit ja -pelit
- perinneleikit kertomuksin ja kuvin

Teemana sadonkorjuu

- kädentaitona juurespainantaa, syksyn väriä maalaus tai askartelu, värityskuvat, taikakäpyjen maalaus
- kasvien, marjojen ja sienien tunnistusta kuvista
- raasteen tai salaatin tekeminen yhdessä
- kukkasipulien istutus
- retki syksyiseen metsään

Teemana eläimet

- lemmikki mukana vierailulla
- eläinten tunnistusta kuvasta, äänestä tai vihjeistä
- eläinaiheiset lauleikit
- omasta lemmikistä tai kotieläimestä kertominen
- eläinten ryhmittelyä; villieläimet, lemmikkieläimet, maatalon eläimet, linnut, hyönteiset...
- erilaisten materiaalien tunnistelua; kuin lampaan villa, kuin käärmeen nahka, kuin tipun höyhen, kuin siilin piikki, kuin koiran karva

Toiminta tauolla

Teemana yhteinen ruokailu

- grillijuhla
- eväsretki
- lettukestit ulkona, muurin pohjalettuja paisto
- yhteisen välipalan valmistus ja nauttiminen
- leipominen

